

HZ. ÖMER VE AİLESİ

İsmail KAYA

Yüksek Lisans Tezi
İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. İsmail ALTUN
2013
Her Hakkı Saklıdır

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İsmail KAYA

HZ. ÖMER VE AİLESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. İsmail ALTUN

ERZURUM - 2013

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

16/08./2013

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum ".HZ. ÖMER ve AİLESİ..." adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

16.08.2013

İsmail KAYA

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. İsmail ALTUN danışmanlığında, İsmail KAYA tarafından hazırlanan bu çalışma 16/08/ 2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. İsmail ALTUN

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Nihat YATKIN

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ.....	VII

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	1
II. HZ. ÖMER'İN KABİLESİ	3

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. ÖMER'İN HAYATINA KISA BİR BAKIŞ

1.1. DOĞUMU, NESEBİ VE MÜSLÜMAN OLMASINA KADARKİ HAYATI	6
1.1.1. Doğumu	6
1.1.2. Nesebi.....	6
1.1.3. Fiziki Özellikleri	6
1.1.4. Müslüman Olmasına Kadarki Hayatı	7
1.2. HZ. ÖMER'İN MÜSLÜMAN OLMASI VE HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ FAALİYETLERİ	8
1.2.1. Müslüman Oluşu	8
1.2.2. Medîne'ye Hicreti.....	20
1.2.3. Katıldığı Gazve ve Seriyeler	21
1.2.4. Kırtâs Olayı.....	21
1.2.4. Rasûlullah (s.a.v.)'in Vefatında Hz. Ömer'in Tutumu	22
1.3. HZ. EBÛ BEKİR DÖNEMİNDE HZ. ÖMER	23
1.3.1. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesindeki Rolü.....	24
1.3.2. Ridde Olaylarındaki Tutumu.....	24
1.3.3. Kur'ân'ın Toplatılması ve Hz. Ömer	25
1.4. HZ. ÖMER'İN HALİFELİK DÖNEMİ	26
1.4.1. Halife Oluşu	26
1.4.2. Hz. Ömer Dönemindeki Fetih Hareketleri	27
1.4.3. Hz. Ömer Döneminde Yapılan Yenilikler ve Teşkilatlanma Faaliyetleri ..	29
1.4.4. Bir Sonraki Halife Seçimi İçin Şûranın Belirlenmesi	33

1.4.5. Şehit Edilmesi	34
1.4.6. Kişiliği ve Öne Çıkan Özellikleri	34
1.4.7. Adaleti	41
1.4.8. Muvafakat-ı Ömer	41

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. ÖMER'İN HANIMLARI

2.1. ZEYNEP BİNT MAZ'ÛN	43
2.2. KUREYBE ES-SUĞRÂ BİNT EBÎ ÜMEYYE	43
2.3. ÜMMÜ KÜLSÛM BİNT CERVEL	44
2.4. CEMİLE BİNT SÂBİT.....	44
2.5. 'ÂTIKE BİNT ZEYD B. 'AMR EL-KUREŞİYYE.....	46
2.6. ÜMMÜ HAKÎM BİNT EL- HÂRİS B. HİŞÂM.....	48
2.7. ÜMMÜ KÜLSÛM BİNT ALİ B. EBÎ TÂLİB.....	50
2.8. LÜHEYYE	53
2.9. FÜKEYHE	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. ÖMER'İN ÇOCUKLARI

3.1. ABDULLAH	55
3.1.1. Hz. Peygamber Dönemi	55
3.1.2. Hz. Ebû Bekir Dönemi	56
3.1.3. Hz. Ömer Dönemi.....	57
3.1.4. Hz. Osman Dönemi	58
3.1.5. Hz. Ali Dönemi.....	60
3.1.6. Emeviler Dönemi	63
3.1.7. Vefatı	66
3.2. ABDURRAHMAN EL-EKBER	66
3.3. UBEYDULLAH	67
3.4. ZEYD EL-ESĞAR	69
3.5. ÂSİM	70
3.6. İYÂD	71

3.7. ZEYD EL-EKBER.....	71
3.8. ABDURRAHMAN EL-EVSAT	73
3.9. ABDURRAHMAN EL-ESĞAR.....	74
3.10. HAFSA	74
3.11. FATIMA	83
3.12. RUKİYYE.....	83
3.13. ZEYNEP	83
3.14. SAFİYYE	83
3.15. CEMÎLE	83
3.16. AİŞE	84
3.17. HZ. ÖMERİ'N KIZINI DİRİ DİRİ TOPRAĞA GÖMDÜĞÜ İDDİASI.....	84
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA	88
ÖZGEÇMİŞ.....	94

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖMER B. HATTÂB VE AİLESİ

İsmail KAYA

Danışman: Yrd. Doç. Dr. İsmail ALTUN

2013, 94 Sayfa

Jüri: Yrd. Doç. Dr. İsmail ALTUN (Danışman)
Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN
Prof. Dr. Nihat YATKIN

Bu çalışmada Ömer b. Hattâb'ın ve aile fertlerinin hayatları ele alınmıştır. Çalışmada Hz. Ömer'in ve aile fertlerinin yer aldıkları ve etkilerinin bulunduğu târîhi olaylara ilişkin bilgiler verilmiş ve hayatları aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Hz. Ömer'in Müslüman olması ile İslâm'ın Mekke'de güç kazanması, Hicreti, Medine'de Gazve ve Seriyelere iştirak etmesi, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesindeki rolü ve hilafet döneminde İslâm'a yaptığı eşsiz hizmetler ele alınmıştır.

Ayrıca Hz. Ömer'in aile fertleri tespit edildikten sonra onların hayatları incelenmiş, özellikle İslâm Tarihindeki önemli olaylarda oynadıkları rolleri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ömer b. Hattâb, Fârûk, Halife, Kırtâs, Dîvân, Hafsa, Abdullah b. Ömer.

ABSTRACT**MASTER THESIS****HZ. OMAR AND HIS FAMILY****İsmail KAYA****Advisor: Assoc. Prof. Dr. İsmail ALTUN****2103, Page: 94****Juriy: Assoc. Prof. Dr. İsmail ALTUN (Advisor)
Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN
Prof. Dr. Nihat YATKIN**

Hz. Omar b. Hattâb's short life and the lives of members of his family were examined in this study. Hz. Omar's and the members of his family to take part in and where the effects of historical events related to informations were given and their lives were tried enlighten in study. In this respect was referred to Islam's gain strength with Hz. Omar's became Muslim, his hegira, his participation to wars and campaigns at Medina, his role at Hz. Ebubekir's election caliphate after death of Muhammed (PBUH) and his unique services to Islam the period of caliphate.

Also Hz. Omar's family members' lives were studied after they were identified especially was tried to enlighten their roles at important events in Islamic history.

Keywords: Omar b. Hattâb, Fârûk, Caliphate, Kırıtâs, Divân, Hafsa, Abdullah b. Omar.

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: bin (oğlu)
bnt	: bint (kızı)
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Fk.	: Fakültesi
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İSAV	: İslâmî İlimler Araştırma Vakfı
Md.	: Maddesi
Nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radıyallahu Anh (Allah ondan razı olsun)
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa aralığı
Sad.	: Sadeleştiren
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik eden
Ts.	: Tarihsiz
Ü.	: Üniversitesi
Vb.	: Ve bunun gibi
Vs.	: Ve saire

ÖNSÖZ

Bir toplumun ileri gitmesinde veya geri kalmasında o toplumu oluşturan insanların nitelikleri son derece önemlidir. İslâm öncesi cahiliyye toplumunda Hz. Ömer, Mekke eşrafından; üst düzey sorunların çözümünde görüşlerine başvurulmuş ve kabiliyetli kişiliğiyle Mekke şehir devletinin sifâre görevini yürüten mümtaz şahsiyetlerden birisidir. Cesaretiyle de nam yapmış bu kişiliğin İslâm kisvesine bürünmesiyle dengeler bir daha küfür lehine dönmeyecek bir şekilde değişmiş ve İslâm davası aleniyet kazanmıştır. Hakka dönük batılın saldırı ve tehditlerine karşı her zaman keskin bir kılıç olmuştur.

İslâm'ın, en parlak yıllarını yaşadığı hilafet dönemindeki yeni icraatlarıyla, İslâm Tarihine belki de saadet devrinden sonra en çok kendisinden söz ettiren bir devir yaşatmıştır. Hz. Peygamber'in müjdesine mazhar olan mahdûd sahâbeden hulefâ-i râşidîn'in ikincisi olan Hz. Ömer (r.a.) ve onun icraatları, Temel İslâm Bilimleri alanlarında birçok akademik çalışma konusu olmuş ve halen tükenmeyen bir hazine gibi İslâm Dünyasında cazibesini sürdürmektedir.

İslâm Tarihinde bu kadar önemli olan Hz. Ömer (r.a.)'in özellikle aile fertleri hakkında derli toplu bir akademik çalışmanın henüz yapılmamış olması bizi bu konuyu araştırmaya sevk etti. Çalışmamızda ağırlıklı olarak Hz. Ömer'in aile fertleri ele alınmıştır. Onun aile fertleri gerek Hz. Peygamber'in hayatında gerek mâba'dinde birçok aktif İslâmi faaliyette yer almışlardır. Hz. Ömer'in çocukları arasında Hz. Peygamber'in hane-i saadetinde yıllarını geçirmiş zevcelerinden biri olan Hz. Hafsa (r.a.)'nın olması bir de sahabenin meşhurlarından Abdullah b. Ömer'in bulunması konunun önemini bir kata daha artırmaktadır.

Çalışmamızda, Hz. Ömer ve aile fertlerinin hayatı incelenmiştir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hz. Ömer'in hayatı özet olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda Hz. Ömer'in hayatı özetle anlatılmıştır. İkinci ve üçüncü bölümler çalışmamızın asıl konusunu oluşturan kısımlarıdır. İkinci bölümde Hz. Ömer'in hanımları tek tek ele alınarak hayatları hakkında kaynaklarımızda bulunan bilgilerden ulaşılabildiklerimiz aktarılmıştır. Üçüncü ve son bölüm Hz. Ömer'in çocuklarının

hayatına ayırılmıştır. Abdullah'tan başlayarak evvela erkek çocuklarının sonrasında da Hafsâ'dan başlayarak kız çocuklarının hayatları verilmiştir.

Gerek konu seçimi gerekse tez yazımı aşamasında bana rehberlik eden Yrd. Doç Dr. İsmail ALTUN hocama ve Prof. Dr. Mustafa AĞIRMAN hocama desteklerinden dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum-2013

İsmail KAYA

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Tezimiz Hz. Ömer ve aile efradını konu alan bir biyografi çalışmasıdır. Hz. Ömer ve aile efradı hem cahiliye hem de İslâm'ın hâkim olduğu süreçte saygınlığını koruyan bir ailedir.

Hakkında yapılan çok sayıdaki çalışma dikkate alınarak tezimiz ağırlıklı olarak Hz. Ömer'in aile fertlerine ayrılmıştır. Onun aile fertleri ile ilgili yaptığımız literatür çalışmasında; kaynakların Hz. Ömer konusunda yoğunlaştıkları ve aile efradı hakkında yeterli çağdaş çalışmanın olmadığı tarafımızdan tespit edilmiştir. Bu alanda görülen boşluğu gidermeye matuf olarak hazırlanan tezimiz Onun aile efradından eşleri ve çocukları ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmamız şahıslar üzerinde derinleşerek konuları açıklamaya çalıştığından dönemin sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel yapısı hakkında da anti parantez bilgiler sunmaktadır. Şöyle ki şahıslar üzerinden evlilik müessesesi, siyasî yapı, ad koyma kültürü, kabilecilik ve ölüm sonrası yaslar gibi benzeri konulara, kısaca değinilmiştir.

Literatür evresini oluştururken öncelikle klasik kaynaklar olmak üzere, çağdaş kaynaklara da ihtiyaç duydukça yer vermeye gayret edilmiştir. Faydalandığımız kaynakları muhtevaları açısından değerlendirdiğimizde: Megâzî, Tabakât, Terâcim, Târîh, Ensâb ve Hadis kitapları şeklinde sıralayabiliriz.

Klasik kaynaklarımız arasında yer alan eserlerden Taberî'nin (310/922) *Târîhu't-Taberî* olarak meşhur olan *Târîhu'r-Rüsul ve'l-Mulûk'u* ile teracim kitapları arasında önemli bir yeri olan ve daha çok sahabe biyografisi üzerinde duran İbn Sa'd'ın (230/844) *et-Tabakâtü-l-Kübrâ adlı* eseri yararlandığımız kaynakların başında yer almaktadır.

Yine sahâbîlerin hayatlarından bahseden ve tabakât kitapları arasında önemli bir yere sahip olan İbnü'l-Esîr'in (630/1233) *Usdu'l-Gâbe'sinden* de yararlandık. Alfabetik olarak tertip edilen bu kitap, alanının en iyileri arasında yer almaktadır. İbn Abdi'l-Berr (463/1071) *el-İstiab'ı* ile bu alanda yazılan eserlerin en iyisi olan İbn Hacer'in (852/1448) *el-İsâbe* isimli eseri de bu alanla ilgili yararlandığımız önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Tarih ve biyografi sahasında yazılan en önemli kitaplardan biri

olan İbnu'l-Cevzi'nin (507/1200) *Sıfatu's-Safve* adlı eserinden de zaman zaman istifade ettik. Zehebî'nin (748/1348) *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ ile Târîhu'l-İslâm* adlı eserleri de yararlandığımız önemli tabakât kitapları arasında yer alır.

Çalışmamızda siyer de dâhil olmak üzere İslâm devlet ve milletlerine dair ayrıntılı eserler veren daha çok tabakât özelliği taşıyan Belâzurî'nin (284/897) *Ensâbü'l-Eşraf* adlı eserinden de yararlandık. Eser bu alanla ilgili istifade ettiğimiz önemli çalışmalar arasında yer almaktadır. Çalışmamız esnasında Vâkidî'nin (207/822) siyer ve megâzî alanında yazdığı *Meğazi* adlı eserinde de istifade ettik.

Bu alanla ilgili kaynaklardan tezimize zenginlik katan bir diğer eser; İslâm Târîhi kitapları içersinde önemli bir yere sahip olan ve genel tarih bilgilerini de içine alan İbnü'l-Esîr'in (606/1209) *el-Kâmîl fi't-Târîh* adlı eseridir. Eser siyasî ve askerî bakımdan verdiği bilgiler yönüyle İslâm Tarihiyle ilgili alanında yazılmış en iyi kitaplardan biridir. Eser Hicretten sonraki olayları Taberî (310/922) gibi yıl yıl anlatmaktadır.

Çalışmamız boyunca yararlandığımız bir diğer eser İbn Kesîr'in (774/1372) *el-Bidâye ve'n-Nihâye'sidir*. İbn Kesîr'in yıllara göre tertip ettiği eseri genel İslâm Tarihi olup, biyografi bakımından zengin bir eserdir.

Araştırmamız boyunca gerek konumuzla ilgili rivayetlere ulaşmak ve gerekse de tezimize konu olan şahsiyetlerin hadisçi yanlarını ortaya koymak için Buhârî (256/870), Müslim (261/874), Ebû Davûd (275/888), Tirmizî (279/892), Hâkim (405/1014) ve Beyhakî (458/1066) gibi muhaddislerin eserlerine başvurduk. Bu arada hadis ricâli hakkında yazılmış cerh ve ta'dil kitaplarını değerlendirmeye çalıştık.

Yararlandığımız çağdaş kaynakların başında *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* gelmektedir. Bütün İslâmî alanlarda özellikle ülkemizde baş kaynak olarak kabul edilen bu eserin ilgili maddelerinden istifade ettik ve maddeler altındaki kaynaklara ulaşmaya çalıştık.

Hz. Ömer ve aile efradını konu alan çalışmanın bu konuda yeni çalışmalara kapı aralmasını temenni ediyoruz.

II. HZ. ÖMER'İN KABİLESİ

Hiz. Ömer'in ve aile fertlerinin hayatlarına geçmeden önce, ailesinin ve kabilesinin Mekke'deki konumları üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

Hiz. Ömer, Kureyş kabilesinin Adiy oğulları kolundandır. Adiy oğulları nesep sıralaması şu şekildedir: Adiy b. Ka'b b. Luey b. Ğalib b. Fihir b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne. Adiy oğulları, Hâşim oğulları, Mahzum oğulları ve Sehm oğulları ile Ka'b b. Luey'de birleşirler.¹ Adiy oğulları Mekke'nin vadilerinde yaşayan Kureyşlilerdendirler. Onlara Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in dedelerinden Kusay b. Ka'b liderlik ediyordu. Kusay onları Mekke'nin vadilerine ve Harem'in çevresine yerleştirip kendilerine meskenler verdi. Kureyş'in diğer kabileleri ise Mekke'nin dışında çöl hayatını yaşamaya devam ettiler. Bunlara zahiri Kureyşliler deniliyordu. Bunlar hem cahiliye döneminde hem de İslâm döneminde Mekke'ye yerleşen diğer kabilelerin sahip olduklarına sahip olamadılar.²

Adiy oğulları Kureyş'in Sehm ve Mahzum oğullarının sahip oldukları liderlik, zenginlik ve çoğunluğa sahip değillerdi. Bununla birlikte onlar Mekke toplumunda Kureyş kabileleri arasında önemli bir konumda idiler. Bunun en iyi örneği Hiz. Ömer'in Müslüman olduğunda üzerine üşüşen Kureyşliler'e As b. Vail'in " Siz Adiy oğullarının, kendi mensubu olan birisine bunu yapmanıza seyirci kalacağımı sanıyorsanız yanılıyorsunuz" demesi ile dağılmalarıdır.³ As b. Vail'in savurduğu tehditten, Adiy oğullarının Hiz. Ömer'i Kureyş'in eziyetlerinden ve saldırılarından koruyacak güç ve potansiyele sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Kusay b. Kilâb'ın ölümünden sonra; çocukları Sikâye, Rifade ve Liva görevleri hususunda anlaşmazlığa düştüler. Bundan dolayı birbirleri ile savaşmaya yemin ettiler. Daha önceleri bir olan Abdümenaf oğulları, Esed, Zühre ve Teymlilerle birleşerek Abduddâr, Mahzum, Sehm, Cumah ve Adiy oğullarına karşı ittifak ettiler.⁴

¹ Zübeyrî, Ebû Abdillâh Mus'ab b. Abdillâh b. Mus'ab, *Kitâbu Nesebi Kureyş*, Dâru'l-Maârif, Kahire ts., s. 347.

² Hüseyin Mu'nis, *Târîhu Kureyş*, Dâru's-Suûdiyye, Medîne ts., s. 88.

³ İbnü'l-Esîr, İzzuddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2012, s. 900.

⁴ İbn Hişâm, *es-Siretu'n-Nebevî*, (Thk. Mustafa es-Saka, İbrahim el-Ebyârî, Abdulaziz Şelebî) Dâru'l-Ma'rife, Lübnan 2009, s. 179, 180.

Yağmurlar nedeniyle meydana gelen su taşkınlarından dolayı yıkılan Kâ'be'nin inşası sırasında her bir kabile için bir bölüm ayrıldı. Kâ'be'nin kapı kısmı Abdümenaf ve Zühre oğullarına, Rüknu Hacer-i Esved ile Rüknu Yemânî arası kısım Mahzum oğullarına, Kâ'be'in üst kısmı Cumah ve Sehm oğullarına ve Kâ'be'nin Hıcr kısmı da Abduddar, Esed ve Adiy b. Ka'b oğullarına verildi. Kâ'be'nin tamiratının bitmesinden sonra kabileler bu kez de Hacer-ü'l- Esved'i kimin yerine koyacağı hususunda anlaşmazlığa düştüler. Bu anlaşmazlık öyle bir seviyeye geldi ki Adiy b. Ka'b oğulları bir kap dolusu kan getirip ellerini bu kana daldırıp ölüm üzerine ant içtiler. Bilindiği gibi bu anlaşmazlık daha sonra Hz. Peygamber'in hakemliği neticesinde bertaraf edildi.⁵

Benî Adiy kabilesi cesaret ve kahramanlıkları ile meşhurdur. Aynı zamanda içlerinden Hz. Ömer'in dedesi Nufeyl b. Abduluzzâ gibi kimileri zekâ ve ileri görüşlülükleri ile ön plana çıkmışlardır. Nufeyl, Mekke toplumunda Kureyş arasında meydana gelen anlaşmazlıklarda hakemliğine başvurulmuş kişilerden birisidir.⁶ Adiy oğulları kültürel açıdan da birikimli bir kabilelerdir. Örneğin, Adiy oğullarından Cehm b. Huzeyfe b. Ğanim nesep ilminde ve Hafs b. Huzâfe şiirde Kureyş'in önde gelen isimleri arasında yer alır.⁷

Arabistan topraklarının İslâm ile şereflendiği dönemde Adiy oğulları da o zamanki insanların çoğunluğunun yaptığı gibi putlara tapıyorlardı. Hatta Hz. Ömer'in kabilesinden ilk Müslümanlara sıkıntı çıkaran çok kişi vardı. Bu konuda öne çıkan bir misal verecek olursak; Hz. Ömer'in babası Hattâb, iman eden Mü'minler'e en çok eziyet edenlerin başında gelirdi. Aynı kabilede Mekke câhiliye adet ve inançlarını kabul etmeyip bunlara karşı şiddetli bir şekilde karşı çıkan Zeyd b. Amr b. Nufeyl gibi kişiler de vardı.⁸ İslâm'ın dalga dalga yayıldığı Mekke cahiliye toplumunda Adiy oğullarından Sa'îd b. Zeyd ve Nuaym b. Abdullah gibi bazı zevat da ilk iman edenlerin safında yer alan kişiler arasına katılma şerefine nail olmuşlardır.⁹ Tüm bu misalleri birlikte değerlendirdiğimizde Hz. Ömer'in kabilesinin İslâm'a karşı olmak ya da taraftar olmak hususunda homojen bir yapıya sahip olduğunu söylemek oldukça güçtür. Erken

⁵ İbn Hişâm, I, 254.

⁶ Zübeyrî, *Nesebu Kureyş*, s. 347.

⁷ Zübeyrî, s. 375.

⁸ İbn Hişâm, I, 291, 292.

⁹ İbn Hişâm, I, 291, 292.

dönemde iman edenler, daha sonraki dönemde iman edenler ve hiç iman etmeyenler birlikte mütalaa edildiğinde heterojen bir özellik taşıdığı söylenebilir.

Arap toplumunda kabile yapısının önemi dikkate alındığında ilk Müslümanlar'a karşı kişilerin tutumlarında, güncel tabirle kabile tarafından uygulanan mahalle baskısı önemli yer tutmaktadır. Emevi kabilesi gibi güçlü ve Mekke siyasetinde etkili kabilelerin muhalif tavrında siyasi ve ekonomik nedenlerin dini nedenlerden daha önde geldiği söylenebilir. Ancak Ümeyye Oğullarına nispetle daha küçük bir kabile olan Adiy oğullarının onlar kadar güçlü bir konumda olduğunu söylemek zordur.

Verilen bu bilgiler ışığında Adiy oğullarının Mekke toplumunda Kureys Kabilesinin ileri gelenlerinden olduğu, içlerinden kimilerinin neseb ve şiir ilminde zirvede oldukları, kimilerinin ise atalarının dini olan putperestlikten sakındığı ve Hanif olarak yaşadığı anlaşılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. ÖMER'İN HAYATINA KISA BİR BAKIŞ

1.1. DOĞUMU, NESEBİ VE MÜSLÜMAN OLMASINA KADARKİ HAYATI

1.1.1. Doğumu

İslâm'ın ikinci râşid halifesi kabul edilen, İslâm'ın tebliğ edilmesinde ve hayata hâkim kılınmasında Rasûlullah (s.a.s)'in verdiği tevhidi mücadelesinde ona en yakın olan sahabeler arasında yer alan Hz. Ömer (r.a), Fil Olayından on üç sene sonra Mekke'de doğmuştur. Kendisinden nakledilen bir rivayete göre o, büyük Ficar Savaşından dört yıl önce dünyaya gelmiştir.¹⁰

1.1.2. Nesebi

Hiz. Ömer'in aile silsilesi ise, Ömer b. Hattâb b. Nufeyl b. Abdü'l-Uzza b. Riyah b. Abdullah b. Kurt b. Rezah b. Adiy b. Ka'b b. Lüeyy b. Galib b. Fihri b. Malik b. Nadr b. Kinane'dir.¹¹ Soyu, Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in soyu ile baba tarafından dokuzuncu göbekte Ka'b'ta birleşir. Babası Hattâb b. Nufeyl'dir. Dedesi Nufeyl b. Abdü'l-Uzza Kureys'in hakem olarak başvurduğu kişilerdendi. Annesi, Ebû Cehil'in kardeşi veya amcasının kızı olan Hanteme'dir.¹²

1.1.3. Fiziki Özellikleri

Hiz. Ömer, uzun boylu, iri yapılı, ömrünün sonuna doğru saçları dökülmüş, güçlü, gözleri iri ve esmer tenli bir kişiydi. Dişleri ince ve ahenk içerisindeydi. Sakalını sarıya boyar, başına da kına yakardı. Müsamahakâr bir yapıya sahipti.¹³

¹⁰ İbnü'l-Esir, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 914.

¹¹ İbn Sa'd, Muhammed b. Menî' ez-Zühri, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, (Thk. Ali Muhammed Amr), Mektebetü'l-Hancı, kahire 2001, III, 133.

¹² Zübeyrî, 347.

¹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 297; Muhibbuddîn et-Taberî, Ebû Cafer Ahmet b. Abdillâh, *er-Riyâdu'n-Nadira fi Menakib-i el-Aşere*, Mısır 1951, I, 189-190; İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh en-Nemîrî, *el-İstîâb fi Marifeti'l-Ashâb*, (Thk. Adil Murşid) Dâru'l A'lam, Ürdün 2002, s. 473; İbn Asâkîr, Ebû'l-Kâsım Ali b. Hüseyin b. Hibetullah b. Abdillâh, *Tarihü Medîneti Dimaşk*, (Thk. Ömer b. Ğarrame el-Ömerî) Dâru'l-Fıkr, Beyrut 1997, XXXIV, 17; İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebû'l-Ferec

1.1.4. Müslüman Olmasına Kadarki Hayatı

Kaynaklar Hz. Ömer (r.a)'in Müslüman olmadan önceki hayatı hakkında fazlaca bir şey söylemezler. Ancak küçüklüğünde, babasına ait sürülere çobanlık ettiği, sonra da ticarete başladığı bilinmektedir. O, Suriye taraflarına giden ticaret kervanlarına iştirak etmekteydi.¹⁴Ömrünün yarısını cahiliye de geçirmiştir. Kureyşin diğer gençlerinin yetiştiği gibi yetişmiştir. Ancak onu diğerlerinden ayıran özellikleri de vardı. Bunlardan birisi o dönemde okuma yazmayı bilen çok az kişiden birisi olmasıdır.¹⁵ Cahiliye döneminde Mekke eşrafi arasında yer almakta olup, Mekke şehir devletinin sifare (elçilik) görevi onun elindeydi. Bir savaş çıkması durumunda elçi olarak Ömer gönderilir ve dönüşünde onun verdiği bilgi ve görüşlere göre hareket edilirdi. Ayrıca kabileler arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümünde etkin rol alır ve verdiği kararlar bağlayıcılık vasfı taşırdı.¹⁶

Hz. Ömer, İslâm'ı kabul etmeden önce kalbinin derinliklerine işlemiş olan ama sert mizacının altında saklı olan o inceliğini ve yumuşaklığını ortaya çıkaran bazı olaylar yaşamış ve bu olaylar kendisinde derin izler bırakmıştır.

Hz. Ömer'in yakın akrabalarından, Leylâ bint Ebî Hasme (r.a.)'den gelen bir rivayette, kocası Amir b. Rebi'atu'l-'Anzî ile beraber Habeşistan'a gitmişti. Leylâ'nın ifadesine göre, Hz. Ömer'in hicretten etkilenmesi şu şekilde olmuştur: “Ben hicret için eşyalarımı topluyordum ve kocam Amir b. Rebî'a bir iş için dışarıya çıkmıştı. Henüz Müslüman olmamış olan Hz. Ömer, bize geldi. Biz onun elinden çok çekmiştik. Fakat o sırada Ömer bir yerde durup bizi seyrediyordu. Sonra lafa girdi, “Abdullah'ın annesi, gidiyor musun?” dedi. ben "Evet, sizler bizi çok rahatsız ettiniz ve bize çok zulüm ettiniz. Biz artık Allah'ın topraklarından birine gideceğiz. Umarız orada bu zorluklardan kurtuluruz.” dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer “Allah sizinle beraber olsun” dedi. Sesi titriyordu ve yüzü ağlamaklıydı. Bizim Mekke'den ayrıldığımızda belli ki çok üzülmüştü. Bundan sonra Amir gereken eşyaları getirince kendisine dedim ki, "Abdullah'ın babası,

Abdurrahman, *Menâkibu Emîri'l-Mü'minîn Ömer b. Hattap*, (Thk. Ahmed b.Ali) Dâru ibn Haldun, İskenderiye 1996, s. 14; İbnü'l Esir, *Usdu'l-Gâbe*, s. 914; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureyşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru'l- Fikr, Lübnan, 1997, V, 219 ; Suyûtî, Celaledin Abdurrahman b. Ebî Bekir, *Târihu'l-Hulefa*, (Thk. Komisyon) Dâru's -Sekâfe, Lübnan ts, s. 145.

¹⁴ Hasan, H. İbrahim, *Târihu'l-İslâm* , Mısır 1979, I, 210.

¹⁵ Faruk Mecdi Lavî, *el-İdâretu'l İslâmiyye fi Ahdi Ömer b. Hattâb*, Lübnan 1998, s. 90.

¹⁶ Suyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, 121; Muhammed Rıza, *Muhammed Rasûlullah*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Kahire 1966, s. 105.

keşke Ömer'i görseydin. Bizim ayrılmamıza nasıl da üzülüyordu zavallı. Az önce burada idi." Amir, benim, onun Müslüman olmaya meyilli olduğunu sezip sezmediğimi sordu. Ben "evet" dedim. Amir dedi ki: "Biraz önce gördüğün adam varya, Hattâb'ın eşiği bile Müslüman olur ama o Müslüman olmaz."¹⁷

Müsned-i Ahmed ile Taberânî'de Hz. Ömer'in etkilendiği başka bir olaydan da söz edilmiştir. Bunu Hz. Ömer (r.a.) kendisi dile getirmiştir. O diyor ki: "Ben İslâmiyet'i henüz kabul etmemişken bir gün Rasûlullah (a.s.)'ı rahatsız etmek üzere evden çıktım. Ben oraya varınca Rasûlullah (a.s.) namaza kalkmıştı ve Hâkka Sûresini okuyordu. Ben arkasına geçtim ve kendisini sessizce dinlemeye çalıştım. Kur'ân-ı Kerim'in sihri benim bütün vücudumu sarmıştı ve kendi kendime diyordum ki; bu adam mutlaka bir şairdir. Nitekim Kureyşliler kendisine şair lakabını takmışlardı. O sırada Rasûlullah'ın mübarek ağzından şu kelimeler çıktı:

"Şüphesiz Kur'ân çok şerefli bir elçinin sözüdür. O, bir şair sözü değildir. Ne az inanıyorsunuz." ¹⁸

O zaman dedim ki, kendisi mutlaka bir kâhindir. Tam o sırada Rasûlullah (a.s.) şu ayetleri tilavet ediyordu: "(O) bir kâhin sözü değildir. Ne az düşünüyorsunuz. O, alemlerin Rabbi Allah tarafından indirilmiştir."¹⁹

"Bu kelâmı dinledikten sonra İslâm kalbime yerleşmeye başladı."²⁰

1.2. HZ. ÖMER'İN MÜSLÜMAN OLMASI VE HZ. PEYGAMBER DÖNEMİ FAALİYETLERİ

1.2.1. Müslüman Oluşu

Hız. Ömer, sert bir mizaca sahip olup, İslâm'a karşı aşırı tepki gösterenlerin arasında yer almaktaydı. Sonunda o, dedelerinin dinini inkâr eden ve tapındıkları putlara hakaret ederek insanları, onlardan yüz çevirmeğe çağıran Hız. Muhammed (s.a.s)'i öldürmeye karar vermişti. Kılıcını kuşanarak, Peygamberi öldürmek için harekete

¹⁷ İbn Hişâm, *Sîre*, I, 318-319; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 432 ;Muhammed el-Hudurî, *Nuru'l-Yakin fi Sîreti Seyyidi'l-Murselîn*, (Thk. Ali Abdulmecid Ebu'l-Hayr), Dâru'l-Hayr, Beyrut 1996, s. 47-48.

¹⁸ Hakka, 69, 40-41.

¹⁹ Hakka, 69, 42-43.

²⁰ İbn Asâkîr, *Târîhu Dımaşk*, XLIV, 30.

geçmiş, ancak olayın gelişim şekli onun Müslümanlar'ın arasına katılması sonucunu doğurmuştu.²¹

Tarih kitaplarına baktığımızda Hz. Ömer'in Müslüman oluşu ile ilgili değişik iki rivayetin olduğunu görürüz. Bu rivayetlerin hangisinin doğru olduğunu veya hangisinin daha sağlam olduğunu, hadis âlimlerinin bu rivayetler hakkındaki görüşlerini arz ederek ortaya çıkarmaya çalışacağız.

Birinci Rivayet

Kaynaklarımızda Hz. Ömer'in Müslüman oluşu şöyle anlatır:

“Hz. Ömer'in kız kardeşi Fâtıma bint Hattâb, Saîd b. Zeyd ile evli olup, ikisi de Müslüman olmuşlardır. Fakat Müslümanlıklarını Hz. Ömer'den gizli tutuyorlardı.

Yine Hz. Ömer'in mensubu bulunduğu Adiyy b. Ka'b oğullarından Nuaym b. Abdullah da Müslüman olmuştu. O da, kavminden korktuğu için, Müslümanlığını gizli tutuyordu.

Habbâb b. Eret, Fâtıma'ya uğrar Kur'ân okur ve okuturdu. Bir gün, Hz. Ömer, Peygamberimiz (a.s.) ile ashâbtan bir cemaate saldırmak üzere, kılıcını kuşanmış olarak evinden çıkmıştı.

Peygamberimiz (a.s.) ile ashâb'ının Safa tepeciğinin yanındaki bir evde toplandıkları ve kadınlı-erkekli kırk kişiye yakın oldukları, kendisine haber verilmişti.

Dâru'l-Erkam'da; Peygamberimiz (a.s.) ile amcası Hz. Hamza, Ashâb-ı Kiramdan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali ve Habeş ülkesine hicret etmeyip Peygamberimiz (a.s.) ile birlikte Mekke'de oturan Müslümanlar'dan bazıları da bulunuyordu.²²

Nuaym b. Abdullah Hz. Ömer'e rastladı ve “Ey Ömer! Nereye gitmek istiyorsun?” diye sordu.²³

²¹İbn Sa'd, III, 268-269; İbnü'l Esîr, *Usdu'l-Ğabe*, s. 898 ; Suyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ*, s. 124.

²²İbn Hişâm, I, 319; Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II, 240 -242İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil fi't-Târih*, (Thk. Ömer Abdusselâm Tedmuri) Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Lübnan 2006, II, 85; İbn kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 433.

²³ İbn Hişâm, I, 320; Muhibbuddîn et-Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II, 240; İbn Asâkîr, *Târîh*, XLIV, 32; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 85;; el- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmet el-Ensârî, *el-Cami' Li Ahkâmi'l-Kur'ân*, (Thk. Abdurrezzak el-Mehdî) Dâru'l-Kitabi'l Arabî, Beyrut 2004, XI, 163; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 433; Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*,

Hız. Ömer: “Kureyşlilerin işlerini darmadağın eden, akıllarını akılsızlık sayan, dinlerini ayıplayan, ilahlarına dil uzatan, şu ata dinini bırakıp yeni din tutan Muhammed'e gitmek istiyorum. Öldüreceğim onu!” dedi.

Bunun üzerine Nuaym b. Abdullah: “Vallahi Ey Ömer! Seni nefsin aldatmıştır. Sen Muhammed'i öldürünce Abdümenâf oğullarının seni yeryüzünde gezer bırakacağını mı sanıyorsun! Sen kendi ev halkına dönsen de, onların işi üzerinde dursan olmaz mı?” dedi.

Bunu duyan Hız. Ömer: “Sen benim ev halkından, hangisini kastediyorsun?” diye sordu.

Nuaym b. Abdullah: “Amcanın oğlu enişten Saîd b. Zeyd ile kız kardeşin Fâtıma'yı kastediyorum. Vallahi, onların ikisi de Müslüman oldular, Muhammed'e uydular ve onun dinine girdiler. Sana önce onlarla ilgilenmek düşer.” dedi.

Hız. Ömer, hemen geri dönüp kız kardeşiyle eniştesinin evine kadar gitti.

O sırada, onların yanında Habbâb b. Eret ve onun yanında da içinde Fatiha sûresi yazılı bir sahife bulunuyor, onu onlara okuyordu.

Hız. Ömer'in tıkırtısını işittikleri zaman, Habbâb evin bir köşesinde gizlendi. Fâtıma sahifeyi alıp uyluğunun altına sakladı. Hız. Ömer, evin yanına geldiği zaman, Habbab'ın Fâtıma ve Saîd b. Zeyd'e Kur'ân okuduğunu işitmişti. Eve girince: “İşitmiş olduğum o şey ne idi?” diye sordu. Kız kardeşi ve eniştesi: “Sen bir şey işitmedin!” dediler. Hız. Ömer: “Evet! Vallahi, ikinizin de Muhammed'e uyduğunuzu ve onun dinine girdiğinizi haber aldım!” dedi ve hemen eniştesi Saîd b. Zeyd'in üzerine saldırdı.

Fâtıma da kalkıp onu kocasının üzerinden ayırmak, uzaklaştırmak isteyince, Hız. Ömer vurup Fâtıma'nın başını yarıdı. Hız. Ömer bunu yapınca, kız kardeşi de, eniştesi de:

“Evet! Biz Müslüman olduk! Allah'a ve Resûlüne iman ettik. Sen istediğini yap” dediler.

Hız. Ömer kız kardeşinin başını yarıp kanattığını görünce, yaptığına pişman oldu, yapmak istediği şeylerden vazgeçti. Kız Kardeşi'ne: “Demin okuduğunuzu; sizden dinlediğim şeylerin yazılı bulunduğu sahifeyi bana ver de, Muhammed'in getirdiği şeyin

ne olduğuna bir bakayım?” dedi.

Kız kardeşi: “Biz senin sahifeye bir şey yapmandan korkarız!” dedi.

Hız. Ömer: “Korkma!” dedi ve onu okuduktan sonra geri vereceğine, ilahları üzerine yemin etti. Bunun üzerine, Fatıma, onun Müslüman olacağını umarak: “Ey kardeşim! Sen, puta taptığın müddetçe, pissin (temiz değilsin)! Hâlbuki ona (Kur’ân-ı Kerîm yazılı sahifeye), pâk olandan başkası dokunamaz!” dedi.

Hız. Ömer kalkıp yıkanınca, Fâtıma ona sahifeyi verdi. Verdiği sahifede Tâhâ sûresi yazılı idi. Hız. Ömer sûreyi baş tarafından okumaya başladı²⁴ ve on altı âyet okudu.²⁵“Bu sözler ne kadar güzel! Ne kadar değerli!” demekten, kendini alamadı. Habbâb, bunu işitince, saklandığı yerden çıkıp Hız. Ömer’in yanına geldi ve: “Ey Ömer! Vallahi, Allah'ın Peygamber’inin duasını sana nasip edeceğini umuyorum. Ben dün Peygamber (a.s.)’dan işittim ki; o, “Ey Allah’ım İslâm’ı, Ebu'l-Hakem b. Hişâm veya Ömer b. Hattâb ile güçlendir” diyerek dua etmişti. Ey Ömer! Artık Allah’tan kork, Allah’tan.” dedi. Hız. Ömer, Habbâb’a: “Ey Habbâb! Sen bana Muhammed’in bulunduğu yeri göster de, yanına varıp Müslüman olayım!” dedi.²⁶

Habbâb: “O, Safa tepesiğinin yanındaki bir evin içindedir. Kendisinin yanında da, ashâbından bazıları bulunuyor” dedi.

Hız. Ömer hemen kalkıp kılıcını kuşandı. Sonra, Peygamberimiz (a.s.)le, ashâbın bulunduğu yere varıp kapılarını çaldı.

Hız. Ömer’in sesini işitince, Peygamberimiz (a.s.)’in yanında bulunan bir zât, kalkıp kapının gediğinden dışarı baktı.

Hız. Ömer’i kılıcını kuşanmış olarak görünce, korktu. Peygamberimiz (a.s.)’in yanına döndü: "Yâ Rasûlallah! Bu, Ömer b. Hattâb’dır. Kılıcını kuşanmış bir haldedir." dedi. Hız. Hamza: "Ona izin ver! Eğer iyilik için geldiyse, kendisine bol bol iyilik ederiz! Eğer kötülük için geldiyse, onu kendi kılıcıyla öldürürüz!" dedi.

Peygamberimiz (a.s.): “Ona izin veriniz” buyurdu. Kapıdaki zât (Bilal-i Habeşî)

²⁴ İbn Hişâm, I, 320-321; Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II, 241; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 85-86; Kurtubî, XI, 163-164 ; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 432-433-434.

²⁵ Tâhâ, 20/1-16.

²⁶ İbn Hişâm, I, 321 ; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 86; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 432; Nu'mânî, Şiblî, *Son Peygamber Hz. Muhammed*, (Çev. Yusuf Karaca) İz Yay. İstanbul 2012, s. 157-158.

ona izin verdi. Peygamberimiz (a.s.) kalkıp ona doğru vardı ve kendisiyle avluda karşılaştı. Kuşağından ve ridasının toplandığı yerden tutup, kendisine doğru hızlıca çekti ve: “Ey Hattâb'ın oğlu! Neye geldin? Vallahi, Allah'ın senin başına bir musibet indirmesine kadar duracağını sanmıyorum” buyurdu.

Hz. Ömer: “Ey Allah'ın Resûlü! Ben Allah'a, Allah'ın Resûlüne ve ona Allah'tan gelen şeylere iman edeyim diye senin yanına geldim.” dedi. Bunun üzerine, Peygamberimiz (a.s.) “Allahu ekber” diyerek tekbir getirdi. Peygamberimiz (a.s.)’in ashâbından olan ve evde bulunan halk, Hz. Ömer'in Müslüman olduğunu anladılar.²⁷ Onlar da tekbir getirdiler.²⁸ Tekbir sesleri Mekke'nin yollarında duyuldu.

Hz. Ömer der ki: “Müslüman olup da dövülmeyen, dövmeyen bir kimse görmedim. Ancak, benim payıma bunlardan hiçbir şeyin düşmediğini gördüm.²⁹ Kendi kendime: “Müslümanlar musibete uğrarlarken, ben musibete uğramamak istemem” dedim.³⁰ Müslüman olduğum gece, kendi kendime düşündüm ki: Mekke halkından, Resûlullah (a.s.)’a düşmanlıkta en azılısı kim ise, gidip Müslüman olduğumu ona haber vereyim! “Tamam! Ebû Cehil'e haber vereyim.” dedim. Sabaha çıktığım zaman, Ebû Cehil'in kapısını çaldım. Ebû Cehil yanıma çıkıp: “Hoş geldin kız kardeşimin oğlu! Ne haber getirdin?” dedi. Kendisine: “Allah'a ve O'nun Resûlü olan Muhammed'e iman ve kendisinin bildirdiği şeyleri tasdik ettiğimi sana haber vereyim diye geldim.”³¹ deyince, kapıyı yüzüme çarparcasına kapayıp: “Allah seni de, senin getirdiğin haberi de kötü etsin, iyilikten uzak kılsın! (Allah senin de belânı versin! Senin getirdiğin haberin de belâsını versin!) dedi.”³¹ Hz. Ömer, Müslüman olduğunu haber vermek için dayısı Velid b. Mugîre'ye³² nasıl gittiğini ve nasıl karşılandığını da, şöyle anlatır:

“Evden çıkıp dayıma gittim. Kendisi Kureyşlilerin eşrafından idi. Kapısını çaldım. İçeriden: Kim o?’ diye sordu. “İbn Hattâb” dedim. Yanıma çıktı. Kendisine: “Benim müşirlikten çıkıp yeni dine girdiğimi biliyor musun?” dedim. Dayım bana: “Sen gerçekten böyle yaptın mı?” diye sordu. Ben: “Evet, yaptım!” dedim. Dayım: “Sakin

²⁷İbn Hişâm, I, 321; Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II, 242; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 86; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 433-434.

²⁸Nedvî, Ebû Hasan Ali, *es-Siretü'n-Nebevî*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 2010, s. 137.

²⁹Muhibbuddîn et-Taberî, *Riyâdu'n-Nadira*, II, 243-244; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 899.

³⁰İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe* s. 898; el- Halebî, Ali b. Burhaneddin, *İnsânu'l-Uyûn*, Mektebetu Mustafa el-Baba, Mısır 1964, I, 123.

³¹ İbn Hişâm, I, 325; Taberî, *Târîh*, II, 244; Halebî, II, 16; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 87.

³² İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 898-899.

yapma!” dedi. Ben: 'Yapmış bulunuyorum bile!³³

“Ey dayım! Ben Allah'a ve Allah'ın Resûlüne iman ettim. Allah'tan başka ilâh bulunmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ediyorum. Sen bunu kavmine böylece haber ver!” dedim. Dayım Velid: “Kız kardeşimin oğlu! Sen eski işinin üzerinde sebat et! Seni halk kendi halinde bilsin! Er kişi kendi hali üzere sabahlar, kendi hali üzere akşamlar.” dedi. Kendisine: “Vallahi benim için iş açıkça belli olmuştur. Sen benim Müslüman olduğumu kavmine haber ver.” dedim. Velid: “Senin bu işini haber veren ilk kişi ben olmayacağım” dedi³⁴ ve evine girip kapıyı yüzüme karşı kapadı. Kendi kendime: “Bu bir şey değil” dedim. Kureyş müşriklerinden, başka bir adama gidip kapısını çaldım. İçeriden: “Kim o?” diye sordu. “İbn Hattâb.” dedim. Yanıma çıktı. Kendisine: “Benim müşriklikten çıkıp yeni dine girdiğimi biliyor musun?”³⁵ dedim. “Sen gerçekten böyle yaptın mı?” diye sordu. “Evet! Yaptım”³⁶ dedim. Bana: “Sakin yapma” dedi. Ben: “Yapmış bulunuyorum bile.” dedim. O da, hemen içeri girip, kapıyı yüzüme karşı kapadı.³⁵ Kendi kendime: “Müslümanlar dövülüyor, ben ise dövülmüyorum.³⁶ Müslümanları dövüyorlar,³⁷ ben ise dövülmüyorum.³⁸ Beni hiç kimse dövmüyor” dedim.³⁹ Geri döndüm.⁴⁰ Bana, bir adam: “Sen Müslümanlığımı bildirmek istemiyor musun?” dedi. Ona: “Evet! Bildirmek istiyorum” dedim. “Öyle ise, Kureyşliler Hicr'de oturdukları sırada, sır saklamayı bilmeyen filan adama git! İkinizin arasında gizli kalmasını hatırlat! Kendisine: “Ben müşriklikten çıktım, başka bir dine girdim.” de, yeter. Çünkü onun sır sakladığı pek azdır” dedi.⁴¹

Abdullah b. Ömer der ki:

³³ Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II, 243; Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Delâilü'n-Nübü'vve ve Ma'rifeti Ahvali's-Sahibiş-Şerîa*, (Thk. Abdulmu'tî Kala'cî) Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, II, 218; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 898-899. Halebî, *Uyûnu'l-Eser*, I, 123.

³⁴ Sana'nî, Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmam, *el-Musannef*, (Thk. Habîburrahman el-A'zamî) el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1970, V, 327.

³⁵ Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II, 253-254; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 898-89; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III, 178; Heysemî, Nurettin Ali b. Ebû Bekir, *Mecmau'z-Zevâid*, Darû'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut 1982, IX, 64; Halebî, *Uyûnu'l-Eser*, I, 123;

³⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III, 178.

³⁷ Ebû Nuaym Ahmet b. Abdullah İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve tabakâtü'l-Asfiyâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, I, 41; Beyhakî, *Delâil*, II, 218; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 898.

³⁸ Beyhakî, *Delâil*, II, 218; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 898; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 178.

³⁹ Ebû Muaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 41.

⁴⁰ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 898; Halebî, *Uyûnu'l-Eser*, s. 123.

⁴¹ İbn Hişâm, *Sîre*, I, 325 ; Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, I, 254; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 41; Beyhakî, *Delâilü'n-Nubuvve*, II, 218; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 899 ; Halebî, *Uyûnu'l-Eser*, I, 123.

“Babam, Müslüman olduğu zaman, Kureyşlilerin en çok söz taşıyanı, en çok söz yayanı kimdir? diye sordu. Kendisine: “Cemil b. Ma'meru'l-Cumahî'dir” denildi. Bunun üzerine, babam onun yanına gitti. Ben de babamın arkasından gittim. Babam ona: “Ey Cemil, biliyor musun? Ben Müslüman oldum, Muhammed'in dinine girdim.” der demez, vallahi Cemil ayağa kalkıverdi. Acelesinden ridasını sürükleyerek, o önde, babam arkada, gittiler. Ben de babamı takip ettim. Mescid-i Haram'ın kapısına varıldı. O sırada, Kureyş müşriklerinin ileri gelenleri Kâ'be'nin kapısı civarındaki toplantı yerinde bulunuyorlardı.

Cemil, Kâ'be'nin kapısında ayakta dikilerek, avazının çıktığı kadar: “Ey Kureyş cemaati! Haberiniz olsun ki, Ömer b. Hattâb dininden çıkmış, başka bir dine girmiştir” diyerek bağırdı. Babam ise: “O yalan söylüyor! Ben Müslüman oldum ve Allah'tan başka ilah bulunmadığına ve Muhammed'in Allah'ın kulu ve resûlü olduğuna şahadet ettim.” deyince, Kureyş müşrikleri babama saldırdılar. Güneş başlarının üzerinde yükselineye kadar, babamla Kureyşliler, çarpıştılar. Sonunda, babam yorulup oturdu. Müşrikler babamın başucuna dikildiler. Babam onlara:

“Siz bana istediğinizi yapın! Allah'a yemin ederim ki, biz üçyüz kişi olsaydık, ya biz yenilir, burayı size bırakırdık; ya da siz yenilir, burayı bize bırakırdınız.” diyordu.

Babam Ömer ile Kureyş müşrikleri bu durumda buldukları sırada, üzerinde Yemen işi çizgili bir elbise ile nakışlı bir gömlek bulunan, Kureyşlilerden yaşlı bir adam gelip üzerlerine dikildi ve: “Nedir bu haliniz?” diye sordu. Saldırganlar: “Ömer dininden çıkmış, başka bir dine girmiştir.” dediler. Gelen adam onlara: “Bırakın onu kendi haline! Adam kendisi için bir iş (bir din) seçmişse, size ne oluyor? Ne istiyorsunuz siz ondan? Adıyy b. Ka'b oğullarının size adamlarını böylece teslim edeceklerini (öldürteceklerini) mi sanırsınız? Açılın, dağılın adamın başından!⁴² Ben onun koruyucusuyum” dedi.⁴³ Vallahi, onlar babamın üzerinden, bir elbisenin soyuluşu gibi, sıyrıldılar, dağıldılar. Medîne'ye hicret ettikten sonra, babama: “Ey babacığım! Mekke'de, Müslüman olduğun gün, seninle çarpışan müşrikleri azarlayıp başından dağıtan adam kimdi?” demiştim.

⁴² İbn Hişâm, I, 323-324; Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II, 244-245; Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh Hâkim, *el-Müstedrek A'la's-Sahihayn*, Dâru'l-Marife, Beyrut ts. III, 85; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 86-87; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, s. 176; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II, 435 ; Halebî, *İnsânu'l-Uyûn*, II, 17.

⁴³ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübuvve*, II, 221; Zehebî, *Târih*, s. 176; Halebî, *İnsânu'l-Uyûn*, II, s. 17; Said Havva, *el-Esas Fi's-Sünne ve fikhuha es-Siretü'n-Nebevî*, Dâru's-Selam, Kahire 1995, I, 260.

Babam: “Ey oğulcuğum! O, Âs b. Vâilü's-Sehmî⁴⁴ idi” dedi.”⁴⁵

Hız. Ömer, Peygamberimiz (a.s.) a:

“Yâ Rasûlallah! İçinde İslâmiyeti açıklamadığım bir küfür meclisi bırakmayacağım!” dedikten sonra Mescid-i Haram'a giderek, müşriklerin oradaki toplantı meclislerinde Müslüman olduğunu açıklamış; Allah'tan başka ilah bulunmadığına ve Muhammed (a.s.)'ın Resûlullah olduğuna şahadet getirince müşriklerin saldırısına uğramış; bu onları, onlar bunu dövmeye başlamış; müşriklerin sayısının çoğaldığı sırada, daha önce kendisini korumaya alan Âs b. Vâil yetişip müşriklerin ellerinden Hız. Ömer'i tekrar kurtarmıştır.⁴⁶

Hız. Ömer:

“Yüce Allah İslâm'ı güçlendirinceye kadar, İslâm uğrunda dövmekten, dövülmekten geri kalmadım!” demiştir.⁴⁷

Ashâb-ı Kiramdan Abdullah b. Mes'ud da:

“Ömer'in Müslüman oluşu bir fetih idi. Hicreti bir yardım idi. Halifeliği de bir rahmet idi!⁴⁸ Vallahi, Ömer Müslüman oluncaya kadar, Kâ'be'nin yanında açıktan namaz kılamazdık.⁴⁹

O, Müslüman olunca, Kureyş müşrikleriyle dövüştü.⁵⁰

Kendisi, Kâbe'nin yanında namaz kıldı, biz de namaz kıldık” demiştir.⁵¹

Allah ondan razı olsun!⁵²

İkinci Rivayet

Hız. Ömer (r.a.)'den gelen bir rivayette kendisi şöyle demiştir: “Ben, İslâm'dan

⁴⁴ Hız. Ömer'in annesinin annesi Âsb. Vâil'in mensup bulunduğu Sehmlerden olduğu için, Âsb. Vâil Hız. Ömer'in dayısı sayılırdı. Bkz.İbnü'l-Esîr *Usdu'l-Ğâbe*, 899.

⁴⁵ İbn Hişâm, I, 374; Muhibbuddîn et-Taberî, *Riyâdu'n-Nadira*, II, 245; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 85; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II, 87; Zehebî, *Târîh*, 176; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III, 82, Halebî, *Uyûnu'l-Eser*, II, 17.

⁴⁶ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 65; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 899.

⁴⁷ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, II, 219; Halebî, *Uyûnu'l-Eser*, I, 124; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 179.

⁴⁸ İbn Hişâm, *Sîre*, I, 367; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 900; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 62.

⁴⁹ İbn Hişâm, I, 367; Hâkim, *Müstedrek*, III, 83-84; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 900; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 63, Halebî, *İnsânu'l-Uyûn*, II, 21.

⁵⁰ İbn Hişâm, I, 32 ; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 899.

⁵¹ İbn Hişâm, I, 317; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 62.

⁵² M. Asım Köksal, *İslâm Târîhi*, Köksal Yayıncılık: II, 64-75.

uzaklaşan bir kimse idim. Cahiliye devrinde içkiyi sever ve içerdim. Hazvete çarşısında bir toplantı yerimiz vardı. Orada Kureyşli erkekler bir araya gelirdik. Bir gece arkadaşlarımın yanına gitmek üzere evden çıktım. Toplantı yerimize vardığımda, orada kimseyi bulamadım. Falan içkiciye gideyim de onun yanında belki biraz içki bulup içerim, dedim. Çıkıp onun yanına gittiğimde onu da yerinde bulamadım. Ka'be'ye gitsem de yedi ya da yetmiş kez tavaf etsem, dedim. Mescid-i Haram'a gittim. Baktım ki Rasûlullah (s.a.v.), orada namaz kılıyor. O, namaz kılarken Kudüs'e yönelirdi. Kâ'be'yi kendisiyle Kudüs istikameti arasına alırdı. Hacer-i Esved ile Rûknü Yemani arasında namaz kılardı. Onu gördüğümde: "Vallahi, bu gece Muhammed'i dinleyecek ve onun söylediklerine kulak vereceğim, ama onu dinlemek için kendisine yaklaşırsam belki onu korkutabilirim." dedim. Bu sebeble Hatim tarafından Ka'be'ye yaklaştım. Ka'be örtüsünün altına girerek yavaş yavaş ilerledim. Rasûlullah da ayakta namaz kılıyor, Kur'ân okuyordu. Tam karşısına geldim. Benimle onun arasında sadece Ka'be'nin örtüsü vardı. Okuduğu Kur'ân'ı duyunca, ona karşı kalbim yumuşadı. Ağlamaya başladım. İslâmiyet, kalbime girmişti. Rasûlullah namazını tamamlayıncaya kadar yerimden ayrılmadım. Namazını tamamladıktan sonra yerinden ayrılıp gitti. İbn Ebî Hüseyin'in evine yöneldi. Meskeni, Muâviye'nin mülkiyetinde bulunan alaca boyalı ev idi. Kendisini takibe başladım. Abbas'ın evi ile İbn Ezher'in evi arasındaki sokağa girince kendisine kavuştum. Sesimi duyunca, beni tanıdı. Kendisine, eziyet vermek maksadıyla takip ettiğimi zannetti. Beni azarlayıp kınadı. Sonra:

- Ey Hattâb'ın oğlu, bu saatte seni buraya getiren sebep ne? diye sordu.

- Allah'a, Rasûlüne ve Allah katından gelen şeylere iman etmek için geldim, dedim.

Rasûlullah (s.a.v.), Allah'a hamd ettikten sonra: "Ey Ömer, Allah seni doğru yola iletti." dedi. Göğsüme elini sürdü ve İslâm'da sebat etmem için dua etti. Ben de oradan ayrıldım. Kendisi de evine girdi."⁵³

Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Yukarıda zikredilen rivayetler üzerinde yaptığımız araştırmalardan sonra şu

⁵³ İbn Hişâm, I, 322-323; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, (Thk. Muhammed Avvame), Dâru'l-Kible, Beyrut 2006, XIX, 555, Hn:37029; Ahmet b. Hanbel, *Fedail'us-Sahâbe*, (Thk. Vasiyullah b. Muhammed Abbas) Dâru İbnü'l-Cevziyye, Riyâd 1999, I, 347-348; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 434-435.

bilgileri elde ettik:

Birinci Rivayet: Yukarıda geçen rivayetlerden birincisinin sadece İshak b. İbrahim'den geldiğini, Bezzâr (292/905) *Müsned*'inde ifade etmiştir.⁵⁴ Zehebî (748/1347), *Muğnî* adlı eserinde her ne kadar "İshak b. İbrahim'in zayıf bir râvi olduğu hakkında ittifak vardır."⁵⁵ demiş ise de; Bezzâr, Hz. Ömer'in Müslüman olmasıyla ilgili en sağlam rivayetin bu olduğunu kaydetmiştir.⁵⁶

İkinci rivayete gelince bu rivayet İbn Ebî Şeybe (235/849)'nin *Musannef*'inde geçmektedir. Zayıf olan bu rivayet,⁵⁷ sadece Yahya b. Ya'la el-Eslemî'den gelmiştir. Yahya b. Ya'la el-Eslemî hakkında ise cerh ve ta'dil âlimleri şunları söylemişlerdir:

İbnu Hacer: "Zayıf bir râvi ve aynı zamanda Şî'dir".

Zehebî: "Zayıftır".

Buhârî : "Muzdaribu'l hadistir".

Ebû Hatim er-Râzî: "Hadisleri zayıftır".

İbnu 'Adî: "Kûfe'nin Şî'lerindedir".⁵⁸

Yahya b. Ya'la da bu hadisi Abdullah b. Müemmel den rivayet etmiş, Abdullah da Ebû Zübeyr'den rivayet etmiştir. İkisi de zayıf râviler'den sayılmışlardır.⁵⁹

Birinci rivayet ise Ömer b. Hattâb, Eslem el-'Adevi, Zeyd b. Eslem, Üsâme b. Zeyd ve İshak b. İbrahim el- Huneynî yoluyla gelmiştir. Bu hadis İshak b. Huneyni den sonra meşhur seviyesine çıkıyor. Yani ona kadar ferd olarak gelen hadis daha sonra birçok kişi tarafından rivayet ediliyor. Senedindeki İshak b. Huneyn hariç diğer râvilerin hepsi sika kabul edilmişlerdir. İshak b. İbrahim'e gelince onu sika kabul edenler olduğu gibi rivayetlerini zayıf olarak kabul edenler de var. Söz gelimi İbn Adi hadislerinin mutabaat için yazılabileceğini söylerken İbn Hibbân sika râviler arsında saymış ancak bazen hata ettiğini söylemiştir. Ebû Dâvut ve İbnü Mâce onun rivayetlerine yer vermişlerdir. Abdullah b. Yusuf, İmam Malik'in ona değer verdiğini ve saygı

⁵⁴ Bezzar, Ebû Bekir Ahmed b. 'Amr b. Abdulhâlık, *Müsned*, (Thk. Mahfuzurrahman Zeynullah), Muessesetu Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut 1988, I, 403.

⁵⁵ Zehebî, *el-Muğnî fi 'd-Du'afâ*, (Thk. Nureddin Itr), İhyâu Turâsi'l-İslâmî, Katar Ts, I, 115.

⁵⁶ Bezzâr, *Müsned*, I, 403.

⁵⁷ İbnü'l Cevzi, *Menâkıb*, s. 20.

⁵⁸ Mizzî, Cemalu'd -Dîn Ebü'l -Haccâc Yusuf , *Tehzîbü'l -Kemâl Fi Esmâ-i 'r-Ricâl* , (Thk. Beşşar Avvad Ma'ruf) Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1992, XXXII, 51, 52.

⁵⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 51.

gösterdiğini söylemiştir.⁶⁰

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki İshak b. İbrahim'in sikâ bir râvî olma yönü daha ağır basmaktadır. Zira hakkındaki değerlendirmeler de zabtı ile ilgili olduğundan söz konusu rivayetin bütünlüğüne zarar vermemektedir.

İkinci rivayete bakıldığında fert bir senetle gelmesinin yanında tüm râvîler'ininde cerh edildikleri görülmekte ve Yahya b. Ya'la'nın zapt'an ziyade adalet vasıflarına yönelik cerhe tabi tutulduğu göz önünde bulundurulduğunda bu rivayetin zayıflığı daha da artmakta ve delil olmaktan çıkmaktadır. Sonraki İslâm tarihçilerinin bunu göz önünde bulundurup rivayeti eserlerine almayıp fazla itibar etmemeleri bu zayıflıktan dolayıdır.

Birinci rivayetin bizzat Hz. Ömer'den muttasıl bir yolla gelmiş olması rivayeti daha da güçlü kılmaktadır. Çünkü ikinci rivayet Câbir b. Abdullah'tan gelmektedir. Cabir b. Abdullah ise Medîneli olup İkinci Akabe Biat'ine babası ile birlikte katılmış ve ozamanlar henüz küçük bir çocuktur. Dolayısıyla Cabir b. Abdullah Hz. Ömer'in Müslüman olma olayına tanık olmamıştır.

Ayrıca bu rivayetin kendisinden daha sağlam olan başka bir rivayette bulunmayan fazlalıkların olması ve rivayetin munkatı' bir yolla gelmiş olması rivayeti daha da sorunlu hale sokmaktadır.

İbn Hacer, Hz. Ömer'in Müslümanlığı ile ilgili gelen bu rivayetlerin arasının cem ve te'lîf edilebileceğini söylemiştir.⁶¹

Müslüman oluşuna dair gelen rivayetlere baktığımızda İslâm'ın Hz. Ömer'in kalbine yerleşmesinin tedrici olarak gerçekleştiğini görüyoruz. Bu rivayetlerin hulasasına geçmeden önce Hz. Ömer'in nasıl bir karakter ve duygulara sahip olan birisi olduğuna işaret etmek istiyoruz. Bu konuda Muhammed Gazalî şunları söylüyor:

“Öyle anlaşılıyor ki birbirine zıt duygular Hz. Ömer'in içinde çarpışıyordu: Atalarının koyduğu geleneklere olan saygısı, içki ve oyuna olan alışkanlığı bir tarafta, Müslümanlar'ın inançları uğrunda her türlü eziyete gösterdikleri tahammüle olan şaşkınlığı bir tarafta. Ve her akıl sahibinin maruz kalacağı şüpheler: İslâm, insanlığı

⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 398.

⁶¹ Halebî, *İnsânu'l-Uyûn*, II, 18.

davet ettiği hususlar içinde buldukları durumdan daha iyi ve daha üstün olabilirdi. Bu yüzden hiddetlenmesiyle sükûnet bulması birbirini takip ediyordu. Hz. Peygamberi öldürmeye gitti fakat onu bir tek söz fikrinden caydırttı. Kız kardeşi ve kocasının Müslüman olduğunu duyunca, kızgın ve hiddetli bir şekilde bağırarak, evlerini bastı ve kız kardeşini dövüp başını yardı. Gördüğü kanın manzarası onun aklını başına getirdi ve iyilik tarafı ağır bastı. Üzerinde bazı ayetlerin yazılı olduğu bir kâğıdı alıp okudu ve : “Bu ne güzel söz?” dedi. Ömer işte böyle hakka boyun eğdi ve Resûlullah (s.a.v.)’e gelip İslâmiyeti kabul ettiğini ilan etti.”⁶²

Mubârekfuri, Hz. Ömer’in Müslüman oluşu hakkındaki rivayetleri cem ve te’lif yoluna giderek olayların şu şekilde cereyan ettiğini dile getirmiştir: “ Hz. Ömer bir gece evinin dışında gecelemeğe istedi. Harem-i Şerif’e geldi. Dua etmek için Kâ’be’nin örtüsünün altına girdi.

O sırada Hz. Peygamber(s.a.v.) namaza durmuş el- Hakka Suresi’ni okuyordu. Hz. Ömer Kur’ân’ı dinlemeye başlamış, ifade ve üslup güzelliğine hayran kalmıştı.

Hz. Ömer diyor ki: “ O zaman kendi kendime Kureyş’in dediği gibi: Vallahi bu şairdir, dedim. O da: “ Şüphesiz O Kur’ân değerli bir Peygamber’in Allah’tan getirdiği sözdür. O, bir şair sözü değildir. Siz pek az inanıyorsunuz.”⁶³ âyetlerini okudu. “Kâhindir” dedim. “ Bir kâhin sözü de değildir. Siz pek az düşünyorsunuz. O Âlemlerin Rabbin’den indirilmedir.”⁶⁴ diye devam eden surenin sonuna kadar olan ayetleri okudu. İşte o zaman kalbime İslâm düştü. Ancak cahiliye hevesleri, geleneksel ırkçılık, dedelerin diniyle övünme Hz. Ömer’in kalbine sızan hakikatin özüne galip geliyordu.

Sert tabiatlı olması ve Rasûlullah (s.a.v.) ‘a son derece düşmanlık beslemesi sebebiyle bir gün kılıcını kuşandı ve Efendimiz’i (s.a.v.) öldürmek için yola koyuldu. Yolda Nuaym b. Abdullah en-Nahham el-‘Adevi ile karşılaştı. Daha sonra birinci rivayette değindiğimiz şekilde Hz. Ömer’in Müslüman olmasıyla sonuçlanan olaylar şeklinde gelişti.”⁶⁵

⁶² Muhammed Gazalî, *Fıkhu’s-Sîre*, Risâle yay. İstanbul 2008, Trc. Resul Tosun, s. 120.

⁶³ Hakka, 69/40-41.

⁶⁴ Hakka, 69/4243.

⁶⁵ Safiyyurrahman Mübarekfürî, *Peygamberimizin Hayatı ve Daveti*, (Çev. H. İbrahim Kutlay), Risâle Yay. İstanbul 2012, 107-108.

Rivayetlere göre Ömer (r.a)'in Müslüman oluşu, Rasûlullah (s.a.s)'in yapmış olduğu; “Allahım! İslâmı Ömer b. el-Hattâb veya ‘Amr b. Hişâm (Ebû Cehil) ile yücelt.” şeklinde bir dua sonucu olarak gerçekleşmiştir.⁶⁶

Ömer (r.a), risaletin altıncı yılında Müslüman olmuştur. O, iman edenlerin arasına katıldığı zaman Müslümanlar’ın sayısı yetmiş-seksen kişi kadardı.⁶⁷

Mekkeli müşriklerin, gösterdiği zorbaca tepkiden dolayı Müslümanlar, Beytullah'a gidip namaz kılamıyor ve ancak gizlice bir araya gelebiliyorlardı. Ömer (r.a) Müslüman olunca doğruca Beytullah’ın yanına gitti ve Müslüman olduğunu haykırdı. Orada bulunanlar şiddetli tepki gösterdi. Ancak o, müşriklere karşı savaşını sürdürerek onların, Müslümanlar’a gösterdiği muhalefeti kırdı ve bir avuç Müslüman ile birlikte herkesin gözü önünde Beytullah'ta namaz kıldı. Kureyş içerisinde siyasî ve fizikî bakımdan önemli bir güce sahip olan Hz. Ömer’in İslâm’ı kabul etmesi Müslümanlar’a büyük bir moral desteği sağlamıştı. Abdullah İbn Mes‘ud’un; "Ömer'in Müslüman oluşu bir fetihtir." sözü bunu açıkça ortaya koymaktadır.⁶⁸ Taberî'nin İbn Abbas'tan tahrir ettiği bir hadise göre, Müslümanlığını ilk ilân eden kimse Hz. Ömer (r.a) olmuştur.⁶⁹ Ömer (r.a) benliğini kuşatan imanın verdiği heyecanla, küfre karşı açık ve net bir şekilde ve hiç bir tehdide aldırış etmeden mücadele ediyordu. Hz. Ömer’in şecaat ve kararlılığını eskiden beri bilen müşrikler ona sataşmaya cesaret edemiyorlardı.

1.2.2. Medîne'ye Hicreti

Müslüman olduktan sonra sürekli Rasûlullah (s.a.s)'in yanında bulunmuş, onu korumak için elinden gelen gayreti göstermiştir.⁷⁰ O, iman ettikten sonra müşriklere karşı çok sert davranmış ve dinini her ortamda, kimseden çekinmeden herkese meydan okuyarak savunmuştur. İslâm tebliğinin yeni bir vechе kazanması için Medîne'ye hicret emrolunduğu zaman Müslümanlar Mekke'den gizlice Medîne'ye göç etmeye başladıklarında, Hz. Ömer, gizlenme ihtiyacı duymamıştı. Ömer (r.a), beraberinde yirmi arkadaşı olduğu halde Medîne'ye doğru yola çıkmıştı.⁷¹ Hz. Ali

⁶⁶ İbn Hişâm, I, 321; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 246; Suyûtî, *Târîhu 'l-Hulefâ*, s. 125.

⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 248-249.

⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 270; İbnü'l -Esîr, *Usdu 'l-Ğâbe*, s. 900.

⁶⁹ es-Suyûtî, *Târîhu 'l-Hulefâ*, s. 129.

⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 253.

⁷¹ İbn Hişâm, I, 289.

(r.a) onun hicretini su şekilde anlatmaktadır: "Ömer'den başka gizlenmeden hicret eden hiç bir kimseyi bilmiyorum. O, hicrete hazırlandığında kılıcını kuşandı, yayını omzuna taktı, eline oklarını aldı ve Kâbe'ye gitti. Kureyş'in ileri gelenleri Kâbe'nin avlusunda oturmakta idiler. O, Kâbe'yi yedi defa tavaf ettikten sonra, Makam-ı İbrahim'de iki rekaat namaz kıldı. Halka halka oturan müşrikleri tek tek dolaştı ve onlara; "Yüzler pisleşti. Kim anasını evlatsız, çocuklarını yetim, karısını dul bırakmak istiyorsa şu vadide beni takip etsin." dedi. Onlardan hiç biri onu engellemeye cesaret edemedi.⁷² Bunun içindir ki Abdullah İbn Mes'ud; "Onun hicreti bir zaferdı."⁷³ demektedir.

Ömer (r.a), Medîne dönemi boyunca İslâm'ın yücelişini etkileyen bütün olaylara aktif olarak iştirak etmiştir. Rasûlullah (s.a.s)'in önemli kararlar alacağı zaman görüşlerine başvurduğu kimselerin başında Ömer (r.a) gelirdi. Onun ileri sürdüğü görüşler o kadar isabetliydi ki bazı ayetler onun daha önce işaret ettiğine uygun olarak nazil oluyordu.⁷⁴ Rasûlullah (s.a.s) onun bu durumunu şu sözüyle ifade etmekteydi: "Allah, hakkı Ömer'in dili ve kalbi üzere kıldı."⁷⁵

1.2.3. Katıldığı Gazve ve Seriyeler

Ömer (r.a), Rasûlullah (s.a) ile beraber Bedir, Uhûd, Hendek, Hayber vb. gazvelerin hepsine ve çok sayıda seriye'ye katılmış, bunların başında komutan olarak görev yapmıştır. Bunlardan biri Hicretin yedinci yılında Havazinliler'e karşı gönderilen seriyedir.⁷⁶

1.2.4. Kırtâs Olayı

Hz. Ömer ile ilgili en önemli ve kimi çevrelerce en çok eleştirilen hususlardan birisi de Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hastalığının şiddetlendiği sırada orada bulunan sahabeye, "bir kağıtla kalem getirin size bir şeyler yazayım ta ki benden sonra dalalete düşmeyesiniz." demesi üzerine O'nun daha fazla rahatsız olmaması için Hz. Ömer'in Rasûlullah (s.a.v.) hasta, aramızda Allah'ın kitâbı var o bize yeter dedikten sonra ortaya

⁷² İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 901; Suyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, II, 130.

⁷³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, s. 251; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 900.

⁷⁴ Buhârî, *Kitâbu Tefsir*, 4213

⁷⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, s. 251; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 900.

⁷⁶ İbn Hişâm, *Sîre*, II, 375.

çıkan tartışma ve kalabalıktan dolayı Hz. Peygamber'in yazmaktan vazgeçmesi ve orada bulunanları dışarı çıkarmasıdır. Olay, Hadis ve Siyer kitâplarında şu şekilde aktarılır:

"Abdullah İbn Abbâs (r.a.) şöyle demiştir: "Peygamber (son hastalığında) ağrısı şiddetlenince: Yazı yazacak şey getiriniz, size öyle bir kitâb (vasiyyetnâme) yazayım ki, ondan sonra hiç dalâlet'e düşmeyeziniz" buyurdu. Ömer (r.a.): Peygamber'in hastalığı ağırlaştı. Bizim elimizde de Allah'ın Kitâbı vardır. O bize yeter, dedi. Bunun üzerine oradaki sahâbîler ihtilâfa düştüler. Sözleri birbirine karıştı. Rasûlullah (s.a.v.): "Yanımdan çıkın; benim yanımda tartışmak olmaz." buyurdu. İbn Abbâs, bu sözleri râvî Ubeydullah ibn Abdillâh'a nakl ettikten sonra odadan çıkmaya davranıp: Âh ne büyük musibettir o musibet ki, Rasûlullah ile yazmak istediği kitâb arasına engel oldu." diyerek dışarı çıktı."⁷⁷

Bilindiği gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) hem sağlığında hem de sıhhatinde her türlü yalan ve şer'î hükümleri değiştirmekten masumdur. Aynı şekilde Hz. Peygamber (s.a.v.) açıklaması ile emr olunduğu bir şeyi emretmeyi terk etmekten de masumdur. Ancak O, konumunu düşürmeyecek hastalık gibi durumlardan masum değildir.

Alimler, Hz. Peygamber'in yazmaya niyetlendiği şeyin konusu hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Kimilerine göre kendisinden sonra Müslümanlar'ın ihtilafa düşmemesi için bir halife tayin etmeyi yazacaktı, kimilerine göre ise insanların ihtilaf ve nizaa düşmemeleri için bazı önemli hükümleri yazacaktı. Her halukârda Hz. Peygamber'in ne yazmaya niyet ettiği hususunda kesin bir bilgi yoktur.

Ancak öyle anlaşılıyor ki Hz. Peygamber'in yazmak istediği konu kesin bir emir değildi. Şayet öyle olsaydı orada bulunanların tartışmaları üzerine Hz. Peygamber'in yazmaktan vazgeçmesi imkânsızdı. çünkü yüce Allah ona şu şekilde emir vermişti:⁷⁸

1.2.4. Rasûlullah (s.a.v.)'in Vefatında Hz. Ömer'in Tutumu

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefat edip bu dünyadan göç etmesi bütün Müslümanları sarsmış ve onları derinden etkilemiştir. Bu olayın etkisinden ötürü Hz.

⁷⁷ Buhârî, *İlim*, 114; Müslim, *Vasiyet*, 1637.

⁷⁸ Nevevî, Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *Şerhu Sahîhi Müslim*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995, VI, 76-77-78; Ğürsî, Muhammed Sâlih, *Faslu'l-Hitâb Fi Mevâkifi Ashâb*, İstanbul 1990, s. 57-59.

Ömer şaşkınlık içerisinde düşmüş ve Hz. Peygamber'in ölmediğini onun tekrar geri geleceğini ileri sürmeye başlamıştır. Hz. Ömer, sosyal psikolojide benzerine rastlanan şekli ile Hz. Peygamber ile özdeşleşmişti. Dolayısı ile kendisi ile bütünleştiği Hz. Peygamber'in vefatını kabullenmekte zorlandı. Hz. Ömer'in imanı, benimseme seviyesinde olduğundan Hz. Ebu Bekir'in uyarısıyla içine düştüğü psikolojik travmadan çabukça sıyrılmıştır.⁷⁹ Bu hadisenin Müslümanları ne kadar etki altında bıraktığını gören Hz. Ebû Bekir hemen duruma müdahale edip "Ey insanlar! Muhammed'e ibadet edip tapan varsa bilsin ki Muhammed ölmüştür, Allah'a tapanlar ise O'nun ölümsüz olduğunu unutmasınlar. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: Muhammed sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. O ölür ya da öldürülürse gerisin geriye mi döneceksiniz? Şunu bilin ki geriye dönecek kimse Allah'a hiçbir şekilde zarar vermiş olmayacaktır. Allah, takdirine rıza gösterenlerin mükâfatını verir."⁸⁰ Sözleriyle hem Hz. Ömer'i hem de diğer insanların kendilerine gelmelerini sağlamıştır.⁸¹

1.3. HZ. EBÛ BEKİR DÖNEMİNDE HZ. ÖMER

Hz. Peygamber'in vefatının hemen ardından ümmet kendisini hilafet probleminin içerisinde buldu. Hz. Peygamber kabrine konmadan insanlar Ben-î Saide çardağında toplandılar. Önce Medine kabile yapısına uygun olarak Ensâr tarafından Sa'd b. Ubade'nin halife seçilmesi düşünüldü. Hadiseden haberdar olan Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer Ben-î Saide çardağına ulaştılar. Onların gelişi dengeleri değiştirdi. Hz. Ömer'in girişimi ile insanlar hiçbir baskı ve zorlama altında kalmadan Hz. Ebu Bekir'in imametine razı oldular. Hz. Ebu Bekir bu görevi Hz. Ömer'e teklif etmesine rağmen Hz. Ömer bunu kabul etmemiştir. Hz. Ömer'in bu tavrı onun dünyevi makamlara hastalık derecesinde bağlı olan insanlardan olmadığını bir göstergesidir. Diğer bir husus da sahabenin Sasaniyi tarihe gömen ve Bizans'ı dize getiren büyük bir devletin yönetici problemini bu kadar kısa zamanda çözmesi dünya siyaset tarihinde ender görülen bir

⁷⁹ Orhan Ateş, *Günümüz Umman İbadiyyesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniv., 2007.

⁸⁰ Âl-i İmrân, 3/144.

⁸¹ Buhârî, *Cenâiz*, 3; Belâzürî, Ahmet b. Yahyâ b. Câbir, *Kitâbu Cümel Min Ensâbi'l-Eşrâf*, (Thk. Suheyl Zekkâr, Riyâd Ziriklî), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, I, 565-566.

başarıdır. Kuşkusuz İslâm devletini dağılmakla karşı karşıya getiren bu sorunun hallinde Hz. Ömer'in payı büyüktür.⁸²

1.3.1. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesindeki Rolü

Rasûlullah (s.a.v.)'in vefatının ardından Medîne'li Müslümanlar Rasûlullah (s.av.)'in yerine idareye talip olduklarını açıkladılar. Rasûlullah (s.a.v.) henüz tekfin ve techiz işlemleri bitmeden Benî Sâide çardağı denilen yerde toplanarak hilafetin kendilerinin hakkı olduğunu söyleyerek Hazrec reisi Sa'd b. Ubâde'yi bu göreve aday gösterdiler. İslâm'a yapmış oldukları hizmetleri sıralayıp bunun kendilerinin hakkı olduğunu söylediler. Bunu haber alan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ebû Ubeyde'yi yanına alarak Benî Sâide çardağına gittiler.⁸³ Hz. Ebû Bekir orada bulunanlara hilafete geçecek kişinin Kureyş'ten olması gerektiğini, çünkü kendilerinin Hz. Peygamber (s.a.v.)'in akrabaları olduğunu ve insanların da Kureyş'in liderliğinden başka kimsenin liderliğini kabul etmeyeceklerini söyleyerek onlardan; Hz. Ömer'e veya Hz. Ebû Ubeyde'ye biat etmelerini istedi. Ancak Hz. Ömer tartışmanın uzayıp işin fitneye sebep olacağı endişesiyle hemen ileri atılarak Hz. Ebû Bekir'e “Hayır bilakis sen bizim efendimiz, en hayırlımız ve Rasûlullah tarafından en çok sevilenimizsin, uzat elini de sana biat edelim” diyerek çıkması kuvvetle muhtemel olan büyük bir fitnenin önünü almış oldu. Böylelikle orada bulunanların hepsi Hz. Ebû Bekir'in halifeliğine rıza göstererek biat ettiler.⁸⁴

1.3.2. Ridde Olaylarındaki Tutumu

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in vefatından sonra bazı Arap kabileleri irtidat edip dinden çıkarken kimileri de zekât vermeyeceklerini bildirdiler. Arap kabilelerinin bu durumunu öğrenen Hz. Ebû Bekir, onlarla savaşmaya karar verdi. Ebû Hüreyre'den gelen bir rivayette Hz. Ömer, Halife Hz. Ebû Bekir'e “Rasûlullah (s.a.v.); Ben insanlar la Lailâhe İllallâh deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Lâilâhe illallâh diyen kişi canını ve malını, İslâm hakkı hariç benden korunmuş olacaktır. Onun hesabı artık

⁸² Abdulvehab Neccâr, *el-Hulefâu'r- Raşidîn*, Dâru'l-Kalem, Beyrut 1986, s. 123.

⁸³ Mehmet Azimli, “*Hulefâ-i Râşidîn Dönemi Halife Seçimleri*”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VII (2007) Sayı 1, s. 36.

⁸⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 580-581; Suyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, s. 75-76; Sallâbî, *Ömer b. Hattâb*, s. 69.

Allaha kalmıştır” dediği halde nasıl olur da sen Lailâhe İllallâh diyen insanlarla savaşırısın, dedi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Allaha yemin ederim ki namaz ile zekâtı birbirinden ayıranlarla savaşacağım. Zekât malın hakkıdır. Vallahi Rasûlullah’a verdikleri bir dişi oğlağı benden esirgerlerse onlarla savaşırım” dedi. Hz. Ömer “vallahi Ebû Bekir’in hak yolda olduğunu ve bu konuda Allahın onun göğsünü genişlettiğini anladım” diyerek Hz. Ebû Bekir’in haklı olduğunu dile getirdi.⁸⁵

Bu arada Suriye taraflarına, aralarında Hz. Ömer gibi sahâbenin büyüklerinin de bulunduğu bir orduyu Üsâme b. Zeyd komutasında göndermeye karar veren Hz. Peygamber, rahatsızlanınca bu ordu Medîne dışında bekledi. Hz. Peygamber vefat edip Hz. Ebû Bekir Halife olarak iş başına gelince; bu ordunun özellikle irtidâd olayları ve Medînenin güvenliği için Medîne’den ayrılmaması gerektiği görüşünde olan sahâbe, Hz. Ömer’i aracı kılarak halifeye gönderdiler. Ancak Hz. Ebû Bekir sahabenin bu teklifini kabul etmedi. Bunun üzerine Hz. Ömer, Ensâr’ın Üsâme’yi azledip yerine yaşça daha büyük birisini komutan olarak tayin etmesini istediklerini söyleyince sinirlenen Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer’in sakalından tutarak “*Anan seni yitirsin Ey Hattâb’ın oğlu. Nasıl olur da Hz. Peygamber’in komutan olarak tayin ettiği birisini azledip yerine başkasını geçirmemi istersin diyerek Hz. Ömer’i azarladı.*⁸⁶ Hz. Ömer hem fiziken güçlü hem de görüşlerinde kararlılık gösteren bir tabiata sahip olmasına rağmen bu olaylar esnasında devlet başkanına itaat etmenin en güzel örneğini sergileyerek yeni problemlerin oluşmasına kapı aralamamıştır.

1.3.3. Kur’ân’ın Toplatılması ve Hz. Ömer

Hz. Ebû Bekir’in hilafetinin başlarında meydana gelen Yemâme Savaşında çok sayıda Kur’ân hâfız’ının şehit düşmesi Kur’ân hakkında tedbir alma lüzumunu doğurmuştu. Bunun üzerine Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir’e giderek Kur’ân’ın mushaf haline getirilip toplatılması talebinde bulundu. Hz. Ebû Bekir, ilk başta böyle bir şeyin Hz. Peygamber tarafından yapılmadığını, dolayısıyla kendisinin de bunu yapmayacağını söyledi. Ancak daha sonra Hz. Ebû Bekir bu konuda, Hz. Ömer’in haklı olduğu kanaatine varınca bu görev için Zeyd b. Sâbit’i seçti. Kaynaklarda bu olay Zeyd b.

⁸⁵ Buhârî, *İstîtâbetü’l-Mürteddîn ve’-Muânidîn*, s. 6925; Mehmet Şimşir, “*Râşid Halifeler Döneminde İdare Sistemi ve Divan Teşkilatı*”, İstem, Yıl:3, Sayı:6, 2005, s. 269.

⁸⁶ Taberî, *Târîh*, III, 225.

Sâbit'ten şu şekilde rivayet edilir: Zeyd b. Sâbit diyor ki: “Yemâme Savaşında ashâbın öldürülmesini müteakip Hz. Ebû Bekir beni çağırttı. Yanına vardım, Hz. Ömer de orada idi. Ebû Bekir bana dedi ki: Ömer bana gelip dedi ki: Yemâme’de Kur’ân hafızları çok zayıf verdi. Bu gibi vak’alarda hâfızların ölmeleriyle Kur’ân’ın birçoğunun zayıf olmasından endişe ederim. Bana kalırsa, Kur’ân’ın cem’ edilmesi için emir çıkarman gerekir.” Ben de Ömer’e şöyle cevap verdim: “Rasûlullah’ın yapmadığı bir işi nasıl yapabilirsin?” Ömer: “Vallahi, bu hayırlı bir teşebbüstür.” dedi. Sonra bu iş üzerinde o kadar durdu ki, bana söyleye söyleye neticede Allah, kalbimi bu işe yatırdı, ben de onun görüşünü benimsedim.” Zeyd devamla diyor ki: Ebû Bekir bana dönüp şöyle dedi: “Sen, genç, dinç, zeki bir adamsın. Kimse seni itham edemez. Zâten Rasûlullah’ın da vahiy kâtibi idin. Kur’ân metnini topla.” Vallahi bir dağ yeriinden nakletmemi isteselerdi, Kur’ân’ı toplama mes’uliyeti kadar bana ağır gelmezdi.” Neticede Kur’ân’ı, hurma dallarından, yassı taşlardan ve insanların hafızalarından derlemeye başladım.”⁸⁷ Bu hadise bize göstermektedir ki Hz. Ömer haklılığına inandığı meselelerde ısrarcı tavrını ortaya koymaktadır. Ancak bunu yaparken kavga metotlarını değil ikna yöntemlerini kullanmaktadır.

1.4. HZ. ÖMER’İN HALİFELİK DÖNEMİ

1.4.1. Halife Oluşu

Hz. Ebû Bekir (r.a) vefat edeceğini anladığında, Hz. Ömer’i kendisine halef tayin etmeyi düşünmüş ve bu düşüncesini açıklayarak bazı sahabelerle istişarelerde bulunmuştu. Herkes Ömer (r.a)’in fazilet ve üstünlüğünü kabul etmekle beraber, onu bu iş için biraz sert mizaçlı buluyorlardı. Hatta Talha (r.a) ve diğer bazı sahabeler ona; "Rabbin, Ömer’i halife tayin ettiğinden dolayı seni sorgularsa ona ne cevap vereceksin? Bilirsin ki Ömer oldukça sert bir kimsedir." demişlerdi. Hz. Ebû Bekir onlara; “Derim ki: Allahım! Kullarının en iyisini onlara halife yaptım” karşılığını vermişti. Sonra da Hz. Osman’ı çağırarak bir kâğıda Hz. Ömer’i halife tayin ettiğini yazdırdı. Kâğıt katlanıp mühürlendikten sonra, Hz. Osman dışarı çıkarak insanlardan

⁸⁷ Buhârî, *Kitâbu Fedâilî'l-Kur’ân*, 4986; es-Suyûtî, Celâlu’d-Dîn Abdurrahman b. Ebî Bekir, *el-İtkân Fî Ulûmi'l-Kur’ân*, (Thk. Fevvâz Ahmed Zümerlî) Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Lübnan 2001, I, 207-208; es-Sâbûnî, Ali, *et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur’ân*, ‘Âlemü’l-Kütüb, Lübnân 1985, s. 54; es-Sâlih, Sübhî, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur’ân*, Dâru’l-İlim Li’l-Melâyîn, Lübnân 2009, s. 74; Yıldırım, Suat, *Anahatlarıyla Kur’ân’ı Kerîm ve Kur’ân İlimlerine Giriş*, Ensâr Yayınları, İstanbul 2009, s. 63-64.

kâğıtta yazılı olan kimseye bi'at edilmesini istedi. Oradakilerin bi'at etmesiyle Hz. Ömer'in II. Raşid halife olarak iş başına gelişi gerçekleşmiş oldu.⁸⁸

Hız. Ömer'in sert tabiatına yönelik itirazlar olmakla beraber sonuçta Aşap, Hız. Ebu Bekir'in fırsetine teslim olmuştur. Hız. Ömer'in olaylara sorun merkezli değil çözüm merkezli yaklaşması Hız. Ebu Bekir'in bu karara varmasında etkili olmuştur denilebilir.

1.4.1.1. İdare Anlayışı

Hız. Ömer'in idare anlayışı ele alınması gereken başlı başına bir konudur. Ancak onun icraatının temelinde istişare vardır. Halife bu konuda Hız. Peygamber ile Hız. Ebû Bekir'in yolunu takip etmiştir.

Hız. Peygamber'in sahabeleri arasında en fazla istişarede bulunduğu kişiler arasında bulunan Hız. Ömer de halifeliği boyunca karşı karşıya kaldığı dünyevi ve dini bütün sorunların çözümünde Müslümanlar'ın görüşüne ve fikri desteklerine başvurmuştur.

Hız. Ömer "İstişare etmeden uygulamaya konulan işler başarısızlığa mahkûmdur." demektedir. İstişarede takip ettiği yöntem şuydu: Önce meseleyi Müslümanlar'ın ulaşabildiği çoğunluğu ile görüşür; ardından Kureyşliler'in düşüncesini sorar, son olarak da sahâbîlerin görüşlerini alırdı. Böylece en isabetli fikir ortaya çıkar ve uygulamaya konulurdu. Hız. Ömer, Müslümanlar'ın yaptığı işlerde bir hata gördükleri zaman kendisini uyardıklarını isterdi. Başka dinlere mensup olup, zimmî statüsünde bulunan kimselerle alâkalı işlerde de onların görüşlerine başvurur ve meseleyi onlarla istişare ederdi.⁸⁹

1.4.2. Hız. Ömer Dönemindeki Fetih Hareketleri

Rasûlullah (s.a.v.)'ın sağlığında Arap yarımadası İslâm'ın hâkimiyetine boyun eğdirilmiş ve insanlar bölük bölük ihtida ederek Müslümanlarla bütünleşmişlerdi.

Bunun peşinden Rasûlullah (s.a.s), İslâm tebliğinin insanlara ulaştırılmasının önünde bir set teşkil eden Bizans imparatorluğuna karşı askerî seferleri başlatmıştı. Ebû

⁸⁸İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 254; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 266, 267; Suyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, s. 92-94.

⁸⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 61.

Bekir (r.a), Rasûlullah (s.a.s)'in vefatından hemen sonra ortaya çıkan Ridde hareketlerini bastırdıktan sonra, Bizans hâkimiyetindeki topraklara askerî akınlar başlatmış, öte taraftan çağın despot devletlerinden ikincisi olan İran imparatorluğuna karşı da askerî faaliyetlere girişmişti. Hz. Ömer (r.a)'in üzerine düşen, bu siyaseti devam ettirmekten ibaretti. Hz. Ömer bir taraftan Suriye'nin fethinin tamamlanması için gayret gösterirken, öte taraftan İran cephesinde netice almak için ordular sevk ediyordu. Kadisiye savaşıyla (15/636) İran ordusu hezimete uğratılmış ve Kisrâ, saraylarını İslâm ordusuna terk ederek doğuya kaçmak zorunda kalmıştı. Peşpeşe gönderilen ordularla İran'ın bazı bölgeleri savaşla bazı bölgeleri de sulh yoluyla İslâm'ın hâkimiyetine boyun eğdirilmişti. Kuzeye yönelen Muğîre b. Şu'be, Azerbaycan'ı sulh yoluyla ele geçirmişti. Ermenistan bölgesi fethedilen yerler arasındaydı.⁹⁰

Suriye'nin fethi tamamlandıktan sonra bu bölgedeki askerî harekât batıya doğru kaydırıldı. Etraftaki şehir ve kasabalar fethedildikten sonra Kudüs kuşatma altına alındı. Şehirdeki Hıristiyanlar bir süre direndilerse de sonunda barış istemek zorunda kaldılar. Ancak, komutanlardan çekindikleri için şart olarak şehri bizzat halifeye teslim etmek istediklerini bildirmişlerdi. Durum Ebû Ubeyde tarafından bir mektupla Hz. Ömer (r.a)'a bildirildi. Hz. Ömer (r.a), ashâb'ın ileri gelenleriyle istişare ettikten sonra, Medîne'den komutanlarıyla buluşmayı kararlaştırdığı Cabiye'ye doğru yola çıktı. Cabiye'de yapılan bir anlaşmadan sonra Hz. Ömer, bizzat Kudüs'e kadar giderek şehri teslim aldı (16/637). Hz. Ömer (r.a) kısa bir müddet Kudüs'te kaldıktan sonra Medîne'ye geri döndü.⁹¹

Bu arada İran cephesinde durumlar karışmaya başlamıştı. Hz. Ömer, bölgede bulunan orduları takviye ederek İran meselesini kesin bir sonuca bağlamaya karar verdi. Hicri 21 yılında başlayan ve sürekli takviye edilen akınlarla Azerbaycan ve Ermenistan dâhil olmak üzere, Horasân'a kadar bütün İran toprakları İslâm devletinin sınırları içine alınmış ve Fars cephesinde askerî harekâtlar tamamlanmıştı.⁹²

Öte taraftan Amr b. el-As, hazırlayıp uygulamaya koyduğu harekât planıyla Mısır'ı fethetmeyi başarmış, Müslümanları Mısır'dan geri püskürtmek için İskenderiye'de hazırlıklara girişen Bizanslıların üzerine yürüyerek burayı ele geçirmişti

⁹⁰ İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 358.

⁹¹ Mahmûd Şâkir, III, 163.

⁹² Adem Apak, II, 140-141.

(21/642). Böylece Suriye'den sonra, Mısır'da da Bizans'ın hâkimiyetine son verilmiş oluyordu.⁹³

1.4.3. Hz. Ömer Döneminde Yapılan Yenilikler ve Teşkilatlanma Faaliyetleri

Hz. Ömer, bir taraftan İslâm'ın insanlığa tebliğinin önündeki engelleri kaldırmak için ordular sevk ederken, öte taraftan da henüz müesseselerine kavuşmamış bulunan devleti teşkilatlandırmaya çalışıyordu.

1.4.3.1. Beytülmal

Hz. Ömer döneminde devlete ait her türlü mal varlığının ve gelirlerin toplandığı, harcamaların yapıldığı bağımsız bir kurum olan beytülmal sistemleştirilip kurumsallaştırılmıştır.⁹⁴

Aslında Hz. Peygamber'in, ganimet, haraç ve cizye cinsinden devlet gelirlerini bir araya topladıktan sonra gerekli yerlere dağıtmasına baktığımızda bu kurumun daha önce de var olduğunu, Hz. Ömer döneminde ise bunun kurumsallaştırıldığını görmekteyiz.⁹⁵

1.4.3.2. Divan Teşkilatı

Hz. Ömer'den önce, orduya katılan askerler ve bunlara dağıtılan paralar belirli defterlere yazılıp kayıt altına alınmazdı. Bu durum normal olarak bazı karışıklıkların çıkmasına sebep olur, gelir ve giderlerin hesabı yapılamazdı. İlk zamanlar buna pek ihtiyaç da yoktu. Ancak devletin sınırları genişlemiş ve bu geniş coğrafya içerisinde devletin etkinliğini sağlayabilmek için idarî düzenlemeler yapılması zarureti doğmuştu. O, ilk olarak askerlerin kayıtlarının tutulduğu ve fey ve ganimet gelirlerinin dağıtımının kaydedildiği "divan" teşkilatını kurmuştur.⁹⁶

⁹³ Şibli Numanî, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, (Terc. Talip Yasar Alp), İstanbul ts, I, 285-286).

⁹⁴ Erkal, Mehmet "Beytülmal", DİA, VI, 90.

⁹⁵ Buhârî, *Zekât*, 20.

⁹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 263.

1.4.3.3. Şura

Hz Ebû Bekir'den sonra İslâm devletinin yönetimini eline alan Hz. Ömer, girdiği bütün işlerde Kitabı ve Sünneti temel almakla birlikte, bunlar dışında kalan konularda kendi oluşturduğu şuraya sorar, danışır. Bu kurula, Ali b. Ebî Tâlib, Osman b. Affan, Abdurrahman b. Avf, Muaz b. Cebel, Übey b. Ka'b, Zeyd b. Sâbit ve daha başka ashâbın ileri gelenleri katılıyordu. Ayrıca çok önemli ve toplumu ilgilendiren işlerde Muhacir ve Ensâr çağrılır ve Şura meclisinde toplanılır, konuşulup her sorunda bir sonuca varılırdı. Örneğin, Suriye ve Irak'ın alınmasından sonra, ele geçirilen yerlerin, savaşa katılan askerlere paylaşılması konusunda askerlerin direktmesi üzerine bu şura toplanmış, tam bir özgürlük içerisinde herkesin, düşüncesini açıkça söylediği tartışmalar günlerce sürmüştü. Sonuçta bu topraklar, ordunun techizi için düzenli bir gelir olsun diye kimseye taksim edilmemişti. İran'la yapılan "Nihavend" savaşı (21/642) sırasında da böyle bir toplantı yapılmıştı.⁹⁷

1.4.3.4. Teftiş Kurulu

Hz. Ömer özellikle cizye, haraç ve zekât toplayıcıları olan Âmilleri ve Valileri hac mevsiminde Medîne'ye çağırır, ülkenin her yerinden gelen hacılara, bunlardan herhangi bir şikâyetleri olup olmadığını sorar, gerekli önlemleri ve kararları alırdı.⁹⁸

Hz. Ömer, ayrıca Âmil ve Valiler'in aleyhinde yapılan şikâyetleri incelemek için bir kontrol mekanizması kurmuş ve bu mekanizmanın başına da Muhammed b. Mesleme'yi getirmişti. Bir yerde bir şikâyet olunca Muhammed b. Mesleme oraya gider incelemesini yapıp halkın tanıklığına başvururdu. İranlılarla yapılan Nihavend savaşından az önce ve en sıkışık bir sırada hem Irak orduları başkomutanı, hem de Kûfe valisi olan Sa'd b. Ebî Vakkas hakkında böyle bir şikâyet vardı. Muhammed b. Mesleme hemen oraya gönderildi. O, durumu halktan birçok kişiye sorup, Sa'd'ın da ifadesini alarak onu Medîne'ye götürmüştü. Hz. Ömer, Sa'd'ı sorguya çekti. Ve olayın aslını öğrendi.⁹⁹

⁹⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 392.

⁹⁸ Çağatay, Neşet, *Başlangıçtan Abbasilere kadar İslâm Târîhi*, Türk Tarik Kurumu Basım Evi, Ankara 1993, s. 354.

⁹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 390-391.

Hiz. Ömer birisini bir yere görevli olarak atadığı zaman onun bütün mallarının ve eşyasının bir listesini yapar devlet arşivinde saklardı. İlerde bu kişi yolsuzluklarla çok mal ve para biriktirirse o listeler yardımıyla bu durum kolayca anlaşılır, kendisine ceza verilir ve malları müsadere edilirdi.¹⁰⁰

1.4.3.5. Hicri Takvimin Kullanılması

Hicri tarihin kullanılması İslâm medeniyeti açısından çok önemli bir öneme haizdir. İlk defa bir takvimin kullanılmasına Hiz. Ömer zamanında ihtiyaç duyulmuştur. Gelen rivayetlerde hicri takvimin kullanılması olayı şöyle anlatılır: “ Hiz. Ömer, Ensar ve Muhacirleri topladı ve onlarla hangi tarihi kullanmaları hususunda istişare etti. Hiz. Ali ona Hiz. Peygamber’in şirk yurdunu terk ettiği yılı yani hicreti baz alarak tarih belirlemeyi önerdi. Bu görüşü beğenen halife bundan sonra hicret esaslı takvimin esas alınmasına karar verdi.¹⁰¹

1.4.3.6. Yeni Medeniyet Merkezlerinin Kurulması

Hiz. Ömer İslâm tarihinde Ülkeyi pratik yönetim bölgelerine ayıran ilk kişidir. Ülkenin tümü, henüz ele geçirilmemiş bulunan İran dışındaki yerleri şu sekiz bölgeye ayırmıştır:

- 1-Mekke
- 2- Medîne
- 3- Suriye
- 4- Cezire
- 5- Basra
- 6- Kûfe
- 7- Mısır
- 8- Filistin¹⁰²

¹⁰⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 263; Çağatay, *Başlangıçtan Abbasilere kadar İslâm Târîhi*, s. 354.

¹⁰¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 262; Hâkîm en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek*, III, 14 ; Zehebî, Şemseddin b. Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Târîh’ul-İslâm*, Dâr’ul- Kitabi’l-Arabî, Beyrut 1990, III,163; Sallâbî, *Siret’u Emîri’l-Mü’minin Ömer b. Hattâb*, s. 113.

¹⁰² Neşet Çağatay, *Başlangıçtan Abbasilere kadar İslâm Târîhi*, s. 353.

Hız. Ömer (r.a), İslâm devletinin dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı güvenliğini sağlamak ve orduları düşman bölgelerine yakın yerlerde bulundurabilmek için ordugâh şehirler tesis etmiştir.

a) Basra

Hız. Ömer, İran ve Hindistan taraflarından gelebilecek deniz akınlarına karşı korumak, Müslümanlar'ın kışı geçirmek ve savaştan döndüklerinde dinlenecekleri bir yer tespit etmesi için komutanı Utbe b. Gazvan'a emir verdi. Bunun üzerine Utbe günümüzdeki Basra şehrinin yerini tespit etti ve oraya şehri kurdu. Önceleri tamamıyla askeri faaliyetler için kurulan ve ordugâh olarak seçilmiş olan bu yer, bölgenin fethi tamamlanınca sivil yerleşime de açıldı. Muhtelif yerlerden getirilen Arap kabileleri buraya yerleştirildi.¹⁰³

b) Kûfe

Hız. Ömer'in Irak'ta yeni askeri karargahların inşası talimatını vermesi üzerine Kûfe şehri o zamanlar Irak-İran komutanı olan Sa'd b. Ebî Vakkas tarafından 17/638) yılında kuruldu.¹⁰⁴

Kûfe'de de daha önce Basra'da yapıldığı gibi bölge tamamıyla fethedildikten sonra değişik bölgelerden getirilen Arap kabileleri arasında kura ile dağıtıldı.¹⁰⁵

c) Fustat

Amr b. el-As, Mısır'ı fethettikten sonra, İskenderiye'yi karargah edinmek için Hız. Ömer (r.a)'dan izin istedi. Hız. Ömer (r.a), haberleşme açısından endişe duyduğu için kendisiyle Mısır'daki kuvvetler arasında bir nehrin bulunmasını kabul etmedi. Amr, Nil'in doğu yakasına geçerek burada Fustat adlı şehri kurdu (21/642). Bu ordugâh şehirlerinden başka yine askerî amaçlı merkezler de oluşturulmuştur.¹⁰⁶

¹⁰³ Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali el-Mes'ûdi, *Mürücü'z- Zeheb*, I-IV, Mısır 1964, II, 328-329; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 352.

¹⁰⁴ Mes'ûdî, *Mürücü'z- Zeheb*, II, 329.

¹⁰⁵ Belâzurî, Ebû'l- Abbas Ahmet b. Yahya b. Cabir, *Futûhu'l-Buldân*, Beyrut 1987, s. 387-388.

¹⁰⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 352; Adem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Târîhi*, Ensâr Yayınevi, İstanbul 2011, s. 182-183.

1.4.3.7. Toplum Yararına Yapılan Faaliyetler

Döneminde zekât, öşür, ganimet, harac, cizye vb. gelirlerin çoğalması sayesinde Hz. Ömer hemen hemen bütün Müslümanlara aylık bağladığı gibi, ülke ve toplum yararına bir çok bayındırlık işlerine de girişmiştir.¹⁰⁷

Bayındırlık işlerinin en önemlilerinden bir tanesi Hz. Ömer tarafından açtırılan ve adına Nehr-i Emir el-Mü'minin denilen kanalın açtırılmasıdır. Hz. Ömer'in yönetimi dönemi açılan kanallar içerisinde en büyüğü ve en faydalısı olanıdır. Nil Nehrini Kızıldeniz'e birleştiren bu kanal şu nedenlerden dolayı açılmıştır: (18/639) yılında Arabistan'da büyük bir kıtlık olmuştu. Hz. Ömer, ülkenin her yerine, Hicaza buğday yollanması için yazılar yazdı. Suriye'den, Filistin'den geldiği halde, buğday ambarı sayılan Mısırdan geç geldi;¹⁰⁸ Çünkü uzun bir kara yolundan ve Tih Çölü geçilerek getiriliyordu. İşte bu uzun kara yolu engelini ortadan kaldırmak ve gerektiğinde Mısır ürünlerinin daha çabuk getirilebilmesi için bu işe girişilmişti. Bunun için Hz. Ömer, Mısır valisi Amr b. Âs ve kanal işlerinden anlayan birkaç kişiyi Medîne'ye çağırıp, Nil Nehri ve Kızıldeniz arasında gemilerin gidip gelebileceği bir kanal açılmasını emretti. Kanal işi gerçekleşince hem Mısır'da ekilebilen tarla çoğalacak, hem de Mısır-Medîne yolu çok kısalmış olacaktı. Amr b. Âs, Mısıra döner dönmez işe girişti. Bütün bu uzun kanalın açılması, altı ay gibi kısa bir sürede bitirilmişti.¹⁰⁹

1.4.4. Bir Sonraki Halife Seçimi İçin Şûranın Belirlenmesi

Hz. Ömer, Ebû Lü'lü Firuz denen Mecusi asıllı kişi, onu mihrapta sabah namazını kılarken hicretin yirmi üçüncü senesinin zilhicce ayının bitimine dört gün kala iki tarafı da kesici olan bir hançerle öldürdü. Ona üç darbe vurmuştu. Altı darbe vurmuş olduğunu söyleyenler de vardır. Bir darbeyi göbeğinin altına vurmuş, derisi ile bağırsakları arasındaki zarı parçalamıştı.¹¹⁰

Bazı sahabiler, kimi lâyıık görüyorsan, yerine onu tâyin et, dedi. O da altı kişilik bir hey'et seçti ve işi onlara havale etti: Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlib, Talha b.

¹⁰⁷ Neşet Çağatay, *Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslâm Târîhi*, s. 364.

¹⁰⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 263.

¹⁰⁹ Neşet Çağatay, *Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslâm Târîhi*, s. 364, 365.

¹¹⁰ İbü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 913; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, V, 217-218

Ubeydullah, Zübeyr b. Avvâm, Sa'd b. Ebî Vakkas ve Abdurrahman b. Avf (r.a.).¹¹¹ Bunlardan birini tayin etmeyi uygun görmedi. Yaralı halife “Ölü iken de diri iken de onların sorumluluğunu yüklenemem” dedi. Allah size hayır dilerse, Nebîiniz (s.a.v.)'den sonra aranızı bulup en hayırlınızda ittifak ettirdiği gibi, sizi biri etrafında toplar.¹¹²

İşte böylece, sahabeden bir grup oluşturma işi, ilk kez Ömer (r. a.) tarafından yapıldı. Buna «Ehl-i Şûra» dendi. Hilâfet işi bunlara havale edildi. Bu heyet yönetimin en üst düzey konseyi durumundaydı. Ayrıca Ömer bunlara oğlu Abdullah'ı danışman ve öğütçü olarak tayin etti. Yani seçme ve seçilmeye katılmayacaktı. Şûra problemi çözüp, Müslümanlar, halifelerini belirleyinceye kadar Suheyb-i Rumi'yi de üç gün süreyle namaz kıldırarak görevlendirmişti.¹¹³

1.4.5. Şehit Edilmesi

Hiz. Ömer, Ebû Lü'lü' lakabını taşıyan Firuz tarafından şehit edildi. Ebû Lü'lü' Muğire b. Şu'be'nin kölesiydi. Hiz. Ömer'i iki başlı bir hançerle yaraladı. Açtığı yaradan biri göbeğinin altına isabet etmişti. Hiz. Ömer'in ölümüne göbeğinin altına isabet eden bu darbe sebep oldu. Hiz. Ömer, (23/644) yılı zilhicce ayında vefat etti. Halifelik müddeti 10 yıl 6 aydır. Vefat ettiği zaman 63 yaşındaydı.¹¹⁴ Hiz. Ömer vefat ettiğinde Rasûlullah (s.a.v.)'in ve Hiz. Ebû Bekir'in yanına defnedilmesi için Hiz. Aişe'den izin istedi. Onun bu son isteğine Hiz. Aişe olumlu cevap verince onu iki sevgilisinin yanına defnettiler.¹¹⁵

1.4.6. Kişiliği ve Öne Çıkan Özellikleri

1.4.6.1. Fıkıh İlmi

Hiz. Ömer'in fıkıh ilminde ayrı bir yeri vardır. O, her yönüyle devleti teşkilatlandırmaya çalışırken diğer taraftan da bu teşkilatlanmanın alt yapısı olan ilmî gelişmeyi sağlayabilmek için gayret sarf ediyordu. Fıkıh usulünün oluşumu Hiz. Ömer (r.a) ile başlar. Fıkıh ilminin temellerini meydana getiren kaideleri, karşılaştığı kazâ ve

¹¹¹ Bûtî, Muhammed Said Ramazan, *Fıkhü's-Sireti'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut 1996, s. 524.

¹¹² İbnü'l-Esir, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 912.

¹¹³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 367.

¹¹⁴ İbnü'l-Esir, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 912; Suyutî, *Târîhu'l-Hulefâ*, ss. 149-151.

¹¹⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, V, 218.

idarî meseleleri çözüme kavuştururken takip ettiği yöntemlerle belirlemeye başlamıştır. Ondan sahih senetlerle rivayet olunan fikhî hükümlerin sayısı birkaç bini bulmaktadır. Hz. Ömer'in içtihatlarının İslâm hukuku açısından çok büyük bir önemi vardır ve Rasûlullah (s.a.s)'ın hadislerinden başka hiç bir şey onun bu içtihatlarının üzerinde değildir.¹¹⁶

1.4.6.2. Hadis İlmi

Hz. Ömer (r.a), Hadis rivayeti konusunda çok titiz davranmıştır. O, Peygamber (s.a.s)'den hadis rivayet eden bazı kimseleri sorguya çekmiş, onlardan rivayet ettikleri hadisler için şahit istemişti. Hz. Ömer'in kendisinden beş yüz otuz dokuz hadis rivayet edilmiştir.¹¹⁷

1.4.6.3. Kur'ân Tefsiri ve Te'vili

Ayrıca o, Kur'ân-ı Kerim'in te'vil ve tefsirinde ilim sahibiydi. İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre, kendisine Rasûlullah (s.a.s) hayattayken kimlerin fetva verdiği sorulduğunda: “Ebû Bekir ve Ömer'den başkasının fetva verdiğini bilmiyorum.” karşılığını vermişti.¹¹⁸

1.4.6.4. Zühdü

Hz. Ömer, Kur'ân'la olan yaşantısından, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile olan arkadaşılığından ve bu dünya hakkındaki tefekkürü neticesinde bu dünyanın imtihan ve sınama yurdu olduğunu iyi bir şekilde kavramıştı. Ona göre bu dünya Ahiret'in bir tarlası hükmündeydi. Bütün bunların farkında olan Ömer dünya süsü ve çekiciliğinden kendisini azat etmişti. Bütün benliği ile Hz. Ömer kendisini Rabbine teslim etmişti. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) 'in şöyle dediğini hiç unutmamıştı: “Kendini dünyada bir garip veya bir yolcu olarak hesapla”.¹¹⁹

Batıdan doğuya koskoca bir devleti idare eden Hz. Ömer, sade bir vatandaş gibi hatta daha da öte bir tarzda sade bir hayat yaşıyordu. Toprak üzere oturur kuru ekmek ve yağdan başka bir şey yemezdi. Onun bu halini gören sahabiler Mü'minler'in annesi olan kızı Hafsay'ı kendisinin biraz daha rahat ve müreffeh bir şekilde yaşaması için

¹¹⁶ Kal'acî, Muhammed Revvâs, *Mevsuatu Fıkhî Ömer b. el-Hattâb*, 1981.

¹¹⁷ Suyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, s. 121-122

¹¹⁸ Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Târihi*, Trc. Heyet, Kayıhan yayınları, İstanbul 1987, I, 319.

¹¹⁹ Tirmizî, *Zühd*, 2333.

aracı olarak göndermelerine rağmen o Rasûlullah (s.a.v.)'in yaşadığı müddetçe böyle yaşadığını hatırlatarak kabul etmedi.¹²⁰

1.4.6.5. Takvası

Hz. Ömer her hareketinde kendisini daima ilahi murakabe altında olduğu bilincini taşıyordu. Allah'tan o kadar korkardı ki bazen bu onu kendi hakkı olan bazı şeyleri kullanmaktan bile alıkoyardı. Bunun en güzel örneği şu olaydır. Bir defasında hastalanan halifeye doktorlar bal yemesini, bunun ilaç olduğunu söylerler. O zaman da bazı fethedilen yerlerden Beytul Mala bir miktar bal getirilmişti. Ancak halife, bütün insanları toplayıp izin alıncaya kadar balı kullanmadı. Bütün sahabiler izin verince ancak balı kullandı. Bunu gören sahabeler ağlayarak “Allah sana uzun ömürler versin Ey Ömer.” dediler.¹²¹

1.4.6.6. Tevazuu

Hz. Ömer, bilinen şiddetine rağmen çok alçak gönüllü mütevazı bir kimseydi. Hişâm el-Kelbi'nin zikrettiğine göre Hz. Ömer Huzaa kabilesinin bağış ve ödeme sicil defterini alarak Kudeyd mevkiine kadar gelir, orada huzuruna gelen Huzaalılara tahsisatlarını bizzat öderdi. Ondan ödeneğini almak için gelmeyen dul veya bekâr kadın kalmaz, herkes gelirdi. Sonra yola çıkar Usfan'a gelir burada da aynı şeyi yapardı. O hayatı boyunca hep böyle yapmıştır. Onun tevazuu, Medîne'ye gelen İranlı komutan Hürmüzan'la karşılaştığında ve Kudus'ün teslimi anındaki giyim, kuşamında açıkça görülür.¹²²

1.4.6.7. Fazileti

Hz. Ömer (r.a)'in fazileti ve üstünlüğü hakkında çok sayıda sahih hadis bulunmaktadır. Hz. Ömer din konusunda o kadar tavizsizdi ki, şeytanlar bile onunla karşılaşmaktan çekinirlerdi.¹²³

Bir rivayette Rasûlullah (s.a.s) onun için şöyle buyurmuştu:

“Gökte bir melek bulunmasın ki Ömer'e saygı duymasın. Yeryüzünde ise bir şeytan bulunmasın ki Ömer'den kaçmasın”.¹²⁴

¹²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 259; Sallâbî, *Ömer b. Hattâb*, 120.

¹²¹ Kasım Aşur, *Ferâidu'l-Kelâm li'l-Hulefâ-il-Kirâm*, Dâru Tavik, Riyâd 1998, s. 275.

¹²² Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Târîhi*, III, 319.

¹²³ Buhârî, *Fedâil-u Ashâbi'n-Nebî*, 6.

Ebû Saîd el Hudrî (r.a.)'den gelen rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Hiçbir Peygamber yoktur ki: O'nun gökten iki veziri (yardımcısı) ve dünyadan da iki veziri bulunmasın. Benim gök halkından iki vezirim; Cebrail ve Mikail'dir. Dünya halkından iki vezirim de; Ebû Bekir ile Ömer'dir.”¹²⁵

Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)'den gelen rivâyete göre, şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikteydik. Ansızın Ebû Bekir ve Ömer çıkageldi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Bu ikisi Peygamberler ve elçilerden başka öncekilerden ve sonrakilerden Cennetliklerin efendileridir. Ey Ali kendilerine haber verme.”¹²⁶

İbn Şihâb (124/741) şöyle demiştir: Bana Saîd İbnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: “Biz Rasûlullah'ın huzurunda bulunduğumuz sırada O bize şöyle dedi: "Ben uyurken kendimi cennette gördüm. O sırada bir kadın bir köşkün yanında abdest almakta idi. Ben (yanımdaki meleklerle); Bu köşk kimindir? diye sordum. Onlar: “ Ömer'indir, dediler.”

Ben Ömer'in kıskançlığını hatırladım da hemen yüzümü arkama çevirdim:

Ömer (sevincinden) ağladı da; Yâ Rasûlallah, Sana karşı mı kıskançlık edeceğim, dedi.”¹²⁷

Abdullah b. Abbâs (r.a) şöyle demiştir: “Ben, Ömer İbnu'l-Hattâb tâbutu üzerine konmuş olduğu hâlde onun için Allah'a duâ eden cemâatin içinde ayakta dikildim. Bu sırada bir adam arkamda dirseğini omuzum üzerine koymuş da şöyle diyordu:

“ (Yâ Ömer) Allah sana merhamet etti. Ben muhakkak Allah'ın seni iki dostunla (Peygamber ve Ebû Bekr'le) beraber bulduracağını kuvvetle umuyordum. Çünkü ben, Rasûlullah (s.a.v.)'tan çok defa: "Ben, Ebû Bekr ve Ömer'le şöyle oldum; ben Ebû Bekr ve Ömer'le şöyle yaptım; ben Ebû Bekr ve Ömer'le şuraya gittim" derken işitir dururdum. Bunun için ben, Allah'ın seni muhakkak iki dostunla beraber bulduracağını kuvvetle ümîd ederdim.”

Abdullah b. Abbâs dedi ki: Bir de dönüp baktım ki, bu sözleri söyleyen Alî ibn

¹²⁴ Buhârî, *Fedâil'u Ashâbi'n-Nebî*, 6.

¹²⁵ Tirmizî, Muhammed b. Îsâ b. Sevre, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Dâru'l-Kutubil İlmiyye, Lübnan 2005, *Menâkıb*, 20.

¹²⁶ Tirmizî, *Menâkıb*, 22.

¹²⁷ Buhârî, *Fedâil'u Ashâbi'n-Nebî*, 5.

Ebî Tâlib (r.a.)” dir.”¹²⁸

Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a.) şöyle demiştir: “Ömer İbnu'l-Hattâb, Rasûlullah'ın huzuruna girmek için izin istedi. Hâlbuki Rasûlullah'ın yanında Kureyş kabilesinden birtakım kadınlar vardı, Rasûlullah ile konuşuyorlardı. Sesleri de Rasûlullah'ın sesinden yüksek bir tonda olarak, çok söyleniyorlardı. Ömer İbnu'l-Hattâb izin isteyince bu kadınlar hemen kalktılar ve süratle perdeye gittiler. Rasûlullah, Ömer'in gelmesine izin verdi. Ömer içeriye girdiği sırada Rasûlullah (kadınların bu hâline) gülüyordu. Bunun üzerine Ömer:

— Yâ Rasûlallah! Allah seni bütün ömründe güldürüp sevindirsin! dedi (ve sebebini sormuş oluyordu).

Peygamber (s.a.v): “Yanımda bulunan şu kadınların hâline taaccüb ettim: Onlar senin sesini işitince acele perdeye koştular” buyurdu.

Bunun üzerine Ömer de: “Yâ Rasûlallah! Sen onların ta'zîmine daha lââyıksın” dedi ve kadınlara hitaben de: “Ey nefislerine düşman olan kadınlar! Rasûlullah'a ta'zîm etmeyip de benden mi çekiniyorsunuz?” dedi.

Kadınlar da: — “Evet, senden çekiniyoruz! Çünkü sen Rasûlullah'tan daha yoğun sözlü ve daha katı yüreklisin.” dediler.

Bunun (bir münâkaşa hâlini alması) üzerine Rasûlullah:

— “Sus ey Hattâb oğlu! Nefsim elinde olan Allah 'a yemîn ederim ki, sen bir yolda giderken şeytân asla sana yaklaşılamaz. O muhakkak senin yolundan başka bir yola yönelip gider.”¹²⁹ buyurdu.

Ebû Mûsâ (r.a.) şöyle demiştir: “Ben Peygamber'in beraberinde Medîne bahçelerinden bir bahçenin içinde idim. Bir adam geldi de kapının açılmasını istedi. Peygamber: “Ona kapıyı aç da kendisini cennetle müjdele.” buyurdu.

Ben o kimseye kapıyı açtım. Gördüm ki, o Ebû Bekir'dir. Ve kendisini Peygamber'in söylediği şeyle müjdeledim. Bu müjde üzerine Ebû Bekir Allah'a hamdetti. Sonra bir adam daha gelip o da kapının açılmasını istedi. Peygamber: "Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele" buyurdu. Ben kapıyı açtım ve Ömer'le

¹²⁸ Buhârî, *Fedâil-u Ashâbi'n-Nebî*, 6.

¹²⁹ Buhârî, *Fedâil-u Ashâbi'n-Nebî*, 6.

karşılaştım. Ona da Peygamber'in söylediği şeyi haber verdim. O da Allah'a hamdetti. Sonra bir kimse daha kapının açılmasını istedi. Peygamber yine bana: "Ona kapıyı aç ve kendisine isabet edecek belâ ve imtihana "karşı onu cennetle müjdele" buyurdu. Gelenin Osmân olduğunu gördüm ve ona da Rasûlullah (s.a.v.)'ın söylediklerini haber verdim, O da Allah'a hamdetti, sonra: (Gelecek musibetlere karşı) yardımına sığınılacak olan ancak Allah'tır, dedi.¹³⁰

Rasûlullah (s.a.s), hakkı görmek ve onu tatbik etmek konusunda Ömer (r.a)'in üstünlüğünü söyle ifade etmekteydi: "Sizden önce geçen ümmetlerde bazen ilham sahipleri bulunurdu. Eğer benim ümmetimde onlardan biri bulunursa, Ömer b. Hattâb onlardandır".¹³¹Bu, Hz. Ömer (r.a)'in işlerinde ve verdiği kararlarda isabetli davranmasını bir anlamda açıklar niteliktedir. Nitekim Rasûlullah (s.a.s); Allah doğruyu Ömer'in lisanı ve kalbi üzere kılmıştır."¹³² demektedir. Bir defasında da Hz. Ömer'i göstererek söyle demişti: "Bu aranızda yaşadığı sürece, sizinle fitne arasında kuvvetlice kapanmış bir kapı bulunacaktır."¹³³

Başka bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.v.) Hz Ömer (r.a.) hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: "Şayet benden sonra peygamber gelecek olsaydı O, Ömer b. Hattâb olurdu".¹³⁴

1.4.6.8. Allah'ın Dinindeki Tavizsizliği ve Kararlılığı

Ömer (r.a), bütün meselelere karşı net ve tavizsiz tavır koymakla tanınırdı. İmam Ahmed b. Hanbel, Ömer b. Hattâb'ın şöyle dediğini rivayet eder:

"Rasûlullah (s.a.v.), Bedir gününde ashâbına baktı. Onlar, 300 küsur kişi idiler. Müşriklere baktı. Onlar da 1000'den fazla idiler. Müşriklerden yetmiş kişi öldürüldü. Yetmiş kişi de esir alındı.

Rasûlullah (s.a.v.), Ebû Bekir, Ali ve Ömer'e danıştı. Ebû Bekir şöyle dedi:

- Ya Rasûlallah! Bunlar amcaoğullarıdır. Aşiretin ve kardeşlerindirler. Bence bunlardan fidye alman daha doğru olur. Bunlardan aldığımız fidyeler, kâfirlere karşı bizim için bir kuvvet olur. Umulur ki Allah, bunlara hidayeti nasip eder, onlar da bize

¹³⁰ Buhârî, *Fedâil'u Ashâbi'n-Nebî*, 6.

¹³¹ Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 2.

¹³² İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 904; Suyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, s. 132.

¹³³ Suyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, s. 133.

¹³⁴ Tirmizî, *Menâkıb*, 52.

destek olurlar. Rasûlullah (s.a.v.):

- Ey Hattâb'm oğlu! Sen ne düşünüyorsun? diye sordu. Hz. Ömer diyor ki: Ben de şöyle dedim:

-“Vallahi ben, Ebû Bekir gibi düşünmüyorum, falanı (akrabalarımından birini) bana ver ki boynunu vurayım. Akil'i de Ali'ye ver ki, Ali onun boynunu vursun. Hamza'ya da falan kardeşini ver ki, Hamza onun boynunu vursun, Taki Allah bizim kalplerimizde müşriklere karşı bir yumuşama kalmadığını bilsin. Bunlar, Kureyşliler'in varlıkları, liderleri ve komutanlarıdır.

Rasûlullah (s.a.v.), benim dediğime değil, Ebû Bekir'in dediğine uydu ve esirlerden fidye aldı. Ertesi gün Rasûlullah (s.a.v.)'ın yanına gittim. Baktım ki Ebû Bekir'le birlikte ağlamaktadır. “Ya Rasûlallah, bana, seni ve arkadaşını ağlatan şeyin ne olduğunu söyle. Ağlamayı gerektiren bir sebep varsa ben de ağlarım, eğer ağlamayı gerektiren bir sebep yoksa sizin ağlamanızdan ötürü ben de ağlamaya çalışırım.” dedim.

Rasûlullah buyurdu ki:

- Arkadaşlarının, bana esirlerden fidye almayı tekliflerinden ve benim o teklifleri kabul etmemden ötürü ağlıyorum. Azabınızın şu ağaçtan daha yakın olduğu bana gösterildi. (Böyle derken yakındaki bir ağacı gösterdi.)

Bunun üzerine Cenâb-ı Allah, şu ayeti inzal buyurdu: “Yeryüzünde savaşırken, düşmanı yere sermeden esir almak hiçbir peygambere yaraşmaz. Geçici dünya malını istiyorsunuz. Oysa Allah ahireti kazanmanızı ister. Allah güçlüdür. Hâkim'dir. Daha önceden Allah'tan verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük bir azap erişirdi¹³⁵

Onun küfre karşı düşmanlığı; müşriklerin, İslâm'a karşı olan saldırılarını hazmedememe konusundaki hassasiyeti; bazı kararlara şiddetle karşı çıkmasına sebep olmuştur. Hudeybiye'de yapılan anlaşmanın müşrikler lehine görünen maddelerine karşı çıkışı bunlardan biridir. Ancak o, Resulün, Allah Teâlâ'nın gösterdiği doğrultuda hareket etmekten başka bir şey yapmadığı uyarısı karşısında, hemen kendini toparlamış ve olayın iç gerçeğini kavramıştı.¹³⁶

¹³⁵ Enfal, 8/ 67-68; Müslim, *Cihâd*, 18; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 20.

¹³⁶ İbn Hişâm, *Sire*, s. 270.

1.4.7. Adaleti

Hız. Ömer'in adalet anlayışı, Müslümanlar'ın haklarını kendilerine vaktinde ulaştırmak için ileri gelenler veya avam arasında herhangi bir fark gözetmeksizin, elinden gelen bütün gayretleri gösterecek noktaya ulaşmıştı. Kendisinden şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Vallahi yaşadığım müddetçe San'a dağındaki bir çoban bu maldaki nasibini bulunduğu yerde iken alacaktır".¹³⁷

Adâlet meselesi Hız.Ömer (r.a)'ın, üzerinde titizlikle durduğu ve asla müsamaha göstermediği en önemli konuların başında gelirdi. O, mevki, rütbe, soyluluk vb. hiçbir ayırım gözetmeden hakların sahiplerine verilmesi için çok şiddetli davranmıştır. Bu konuda onun yanında bir efendi ile kölesi arasında herhangi bir fark yoktur. Nitekim Mısır valisi Amr b. Âs'ın oğlu ile Mısırlı bir adamın çocuğu arasında geçen olayda Amr b. Âs'ın kendisine ve oğluna verdiği kısas cezası bunun en iyi delilidir.¹³⁸ Yine kendisine dayandırılan bir rivayette Hız. Ömer şöyle buyurmuştur: "Valilerimden birisinden zulüm görüp de haberini aldığım takdirde o zulmü ortadan kaldırmamışsam ben zulmetmiş olurum".¹³⁹

1.4.8. Muvafakat-ı Ömer

Bazı konularda inen ayetlerin Hız. Ömer (r.a.)'in daha önce günlünden geçirdiği doğrultuda inmeleri yani görüşleri ile ayetlerin birbiriyle uyuluk arzemesi, onun, görüşlerinde ne kadar da isabetli olduğunu göstermektedir. Bu durumu Hız. Ömer şöyle ifade etmiştir: "Üç şeyde Rabime muvafakat ettim:

Resulullah (s.a.v.)'e: "Ey Allah'ın Resülü! Makam-ı İbrahim'de bir namaz yeri edinsen!" dedim, arkadan: "İbrahim'in makamını namazgâh edinin" ¹⁴⁰ ayeti nazil oldu."

"(Bir gün) "Ey Allah'ın Resülü! Huzurunuzda iyiler de facirler de giriyor. Emretseniz de müminlerin anneleri örtünseler!" dedim. Bunun üzerine hicab (örtünme) ayeti nazil oldu."

"Resulullah (s.a.v.)'ın hanımları kıskançlıkta birleştiler. Ben de: "O sizi boşarsa Allah O'na sizden hayırlısını verir" demiştim, bunun üzerine şu âyet indi: "Rabbi O'na sizden

¹³⁷ Hasan İbrahim Hasan, *İslâm Târîhi*, I, 318.

¹³⁸ İbnü'l-Cevzî, *Menakıb*, s. 96.

¹³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 284.

¹⁴⁰ Bakara, 2/ 125.

daha hayırlı olan, Allah'a teslim olmuş, iman etmiş, ibadet ve itaatte sebat eden, günahlarından tevbe eden, Allah'a kullukta bulunan, orucunu tutan hanımlar nasib eder ki, onlardan dul olanı da bâkire olanı da bulunur."¹⁴¹

¹⁴² Hz. Ömer ötekileri zikretmemiştir. Örneğin münafıkların cenaze namazını kılmaması için Rasûlullah (s.a.s)'e inen ayet¹⁴³ ve bedir esirleri ile ilgili inen ayetler gibi.¹⁴⁴

¹⁴¹ Tahrim, 66/ 5; Buhârî, *Talâk* 32; Müslim, *Fedâilu's-Sahâbe*, 24.

¹⁴² Müslim, *Fedâilüs-Sahâbe*, 2.

¹⁴³ Müslim, *fedâilus- Sahâbe*, 2.

¹⁴⁴ İbnü'l-Cevzî , *Menâkib*, s. 26.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. ÖMER'İN HANIMLARI

Hiz. Ömer'in cahiliye döneminde ve daha sonra evlendiği hanımların sayısı yedidir. Bunlardan kimileri vefat etmiş kimilerini de Hiz. Ömer boşamıştır. İsimleri şöyledir: Osman b. Maz'ûn'un kız kardeşi Zeynep bint Maz'ûn, Muleyke bint Cervel, Kureybe bint Ebî Ümeyye el-Mahzûmî, Ümmü Hakîm bint El-Haris b. Hişâm, Cemîle bint Asım b. Sabit b. Ebî Aklah, 'Atîke bint Zeyd b. Amr b.Nufeyl, Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebî Tâlib. Bütün eşlerinden toplam onaltı çocuğu dünyaya gelmiştir. İsimleri: Abdullah, Abdurrahman el-Ekber, Übeydullah, Zeyd el-Ekber, 'Asım, İyâd, Zeyd el-Asğar, Abdurrahman el-Avsat, Abdurrahman el-Asğar, Hafsa, Fâtıma, Rukiyye, Zeynep, Safiyye, Cemîle, Aişe'dir.¹⁴⁵

2.1. ZEYNEP BİNT MAZ'ÛN

Zeyneb bint Maz'ûn b. Habib b. Vehb b. Huzafe b. Cumah el-Kureşi el-Cumahî dir. Osman b. Maz'ûn'un kızkardeşidir.¹⁴⁶

Hiz. Ömer ile Mekke de iken evlenen Zeynep bint Maz'ûn, imân eden kadın sahâbilerdendir. Hiz. Ömer'in çocuklarından Abdullah, Hafsa ve Abdurrahman'ın anneleridir. Medîneye kocası Hiz. Ömer ve oğlu Abdullah ile hicret edenler arasında olduğunu söyleyenler olsa da kuvvetli olan görüşe göre hicretten önce Mekke de vefat etmiştir.¹⁴⁷

2.2. KUREYBE ES-SUĞRÂ BİNT EBÎ ÜMEYYE

Kureybe bint Ebî Ümeyye b. el-Muğîra b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum el-Kureşî el-Mahazumî Hiz. Ömer'in hanımlarındandır. Hiz. Ömer, Hudeybiye antlaşması sonrası “ Kafir kadınları nikahınız altında tutmayın”¹⁴⁸ ayetinin inmesi gereği onu boşadıktan sonra Hiz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman ile evlendiği rivayet

¹⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 219-220.

¹⁴⁶ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1527; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 132.

¹⁴⁷ İbn Abdilber, *el-İstîâb fi Ma'rifet-i Ashâb*, 909; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1527; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 219; Mustafa Ağırman, *Hiz. Peygamber'in Hanımları Tarafından Yakınları*, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Erzurum 2001, s. 152.

¹⁴⁸ Mümtehîne, 60/ 10.

edilmiştir.¹⁴⁹Yaptığımız araştırmalarda ne zaman doğup ne zaman vefat ettiği ile ilgili tatmin edici bilgilere ulaşamadık.

2.3. ÜMMÜ KÜLSÛM BİNT CERVEL

Ümmü Külsûm bint Cervel b. Mâlik b. Müseyyeb b. Rabia b. Asram b. Dabîs b. Haram b. Hubeyşî b.Selul b. Ka'b b. Amr el-Huzâî dir.¹⁵⁰

Hiz. Ömer'in İslâm saflarına katılmadan önce evlendiği eşlerinden olan Ümmü Külsûm binti Cervel, eşi Hiz. Ömer'in İslâm'ı kabul etmesinden sonra yine iman etmedi. Daha sonra inen: " Ey îmân edenler; inanan kadınlar hicret ederek size gelirlirse, onları imtihan edin. Allah onların îmânlarını daha iyi bilir. Fakat siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz; artık onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helâl değildir, onlar da bunlara helâl olmazlar. Onların sarfettiklerini kendilerine geri verin. Mehirlerini verdiğiniz zaman onlarla evlenmenizde bir vebâl yoktur. Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın, sarfettiğinizi isteyin. Onlar da sarfettiklerini istesinler. Allah'ın hükmü budur. Aranızda O hükmeder. Ve Allah, Alîm'dir, Hakîm'dir."¹⁵¹ mealindeki ayetlerin nazil olmasından sonra Hiz. Ömer, Ümmü Gülsûm'ü boşadı ve onunla da kendi kavminden bir kişi olan Ebû Cehm İbn Huzafe b. Ğânim evlendi. Her ikisi de şirk üzere idiler. Ümmü Külsûm, Hiz. Ömer'in çocuklarından Ubeydullah ve Zeyd el-Asđar'ın anneleridir.¹⁵²

2.4. CEMİLE BİNT SÂBİT

Cemîle bint Sâbit b. Ebi'l- Aklah Kays b. 'İsme b. Nu'man b. Mâlik b. Ümeyye b. Dubey'a b. Zeyd b. Mâlik b. Amr b. Avf el-Ensârî'dir.¹⁵³

Cemîle, Rasûlullah (s.a.v.)'in gönderdiği bir seriyyede komutan olarak görevlendirilen ve tarihte Reci olarak bilinen olayda beni Lihyan kabilesi tarafından

¹⁴⁹ Sallâbî, *Siretu Emiri'l Mü'minin Ömer b. Hattâb*, 16; Ağırman, *Hiz. Peygamber'in Hanımları Tarafından Yakınları*, s. 154.

¹⁵⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 246; Ağırman, s. 154.

¹⁵¹ Mümtehine, 60/10.

¹⁵² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 246; İbnü'l-Cevzî, *Menâkib*, s. 227; Kurtubî, *el-Cami' Li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVIII, 59-60 ; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 372; Zehebî, *Târîh*, III, 274; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 219.

¹⁵³ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1490; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 55; Ağırman, s. 157.

şehit edilen ‘Âsım b. Sâbit’in kız kardeşidir.¹⁵⁴ Diyanet İslâm Ansiklopedisine baktığımızda ‘Asım b. Sabit ile Cemîle bint Sâbit’in ana bir kardeş oldukları ifade edildiğini görmekteyiz.¹⁵⁵ Oysa kaynaklara baktığımızda Cemîle İle ‘Âsım’ın, Sabitin öz çocukları, dolayısıyla öz kardeş olduklarını görmekteyiz.¹⁵⁶ Nitekim Ebi’l-Aklah künyesi ile bilinen Kays b. İsmâ Hz. Ömer’in hanımı olan Cemîle’nin oğlu Asım’ın anne tarafından dedesi olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda Kays b. İsmâ, Cemîle’nin kardeşi Asım b. Sâbit’in de dedesidir.¹⁵⁷

Cemîle bint Sabit’in künyesi Ümmü Asımdır. Oğluna verdiği kardeşi Asım’ın ismi ile künyelenmiştir.¹⁵⁸

Rasûlullah (s.a.v.) Medîne’ye hicret ettiğinde annesi Şemmus bint Ebî Amr er-Rahib ile birlikte ona biat eden ilk hanım sahabilerdendir.¹⁵⁹

Cemîle bint Sabit Hz. Ömer ile hicretin yedinci senesinde evlendi. Bu evlilikten Asım adında bir erkek çocuğu oldu. Bundan sonra Ümmü Asım künyesi ile künyelendi. Cemîle’nin Hz. Ömer ile evlenmeden önceki adı Asiye idi. Hz. Ömer ile evlendikten sonra Hz. Ömer’e: “Ey Ebû Hafs! Adım hoşuma gitmiyor. Bana yeni bir ad bul” dedi. Hz. Ömer ona : “ Senin adın Cemîle olsun” dedi. O, öfkelenip : “Bir câriye isminden başka koyacak isim bulamadın mı?” dedi. (Hz. Ömer’in acem isimlerinden birine sahip bir cariyesi vardı ve ona “Cemîle” adını koymuştu).

Hız. Peygamber'e gidip: “Ya Rasûlallah: Adım hoşuma gitmiyor” dedi. Rasûlullah (s.a.v.) :“ Sen Cemîle'sin, dedi. Yine öfkelenip: “Ya Rasûlellah! Bana bir câriye isminden başka koyacak isim bulamadın mı? Ömer de bana “Cemîle” adını koydu” dedi.

Rasûlullah (s.a.v.): “Bilmiyor musun, Allah Ömer'in dilinin söylediğini ve kalbinden geçirdiğini kabul eder.” buyurdu.

Rasûlullah (s.a.v.) de bu ismin güzel olduğunu söylemesi üzerine ismi Cemîle olarak değiştirildi.¹⁶⁰

¹⁵⁴ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1490.

¹⁵⁵ İsmail Lütfü Çakan, “Cemîle bint Sabit”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, VII, 328.

¹⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1490; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 107, 108.

¹⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 246; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1490; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 55.

¹⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 1490; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 55.

¹⁵⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 56.

Cemîle Hz. Ömer tarafından boşandıktan sonra Abdurrahman b. Yezîd b. Cariye ile evlendi. Bu evlilikten de Abdurrahman adında bir erkek çocuğu oldu.¹⁶¹ Cemîle'nin vefat ettiği yıl hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

2.5. 'ÂTİKE BİNT ZEYD B. 'AMR EL-KUREŞİYYE

“Âtike bint Zeyd b. Amr b. Nufeyl b. Abdü'l-Uzza b. Riyah b. Abdullah b. Kurt b. Rezah b. Adiy b. Ka'b b. Lüeyy b. Galib b. Fihri b. Malik b. Nadr b. Kinane'dir.¹⁶² Annesi, Ümmü Kureyz bint Abdullah b. Ammar b. Malik el-Hadramî dir.¹⁶³

Cennetle müjdelenen on sahabeden biri olan Saîd b. Zeyd'in kız kardeşi ve İslâmiyet'i ilk kabul eden şair kadın sahâbîlerden biridir. Mekke'de Müslüman olduktan sonra Medîne'ye hicret etti. Orada Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdullah ile evlendi.¹⁶⁴ Abdullah onunla evlenince ona kendisinden sonra başka hiç kimse ile evlenmeyeceğine dair şart koştu. Güzelliği ve çekiciliğiyle kocasını etkileyerek onun savaş ve benzeri sorumluluklarını gereği gibi yerine getirememesine sebep olması üzerine Hz. Ebû Bekir, Âtike'yi boşaması için oğluna baskı yaptı. Buna son derece üzülen Abdullah karısını boşadı. Fakat bu ayrılıktan duyduğu acıyı satırlara döktü.

Mısralara döktüğü şiirleri okuduğu bir gece oğlunun ıstırabını duyan Hz. Ebû Bekir onun yeniden Âtike'ye dönmesine izin verdi.¹⁶⁵ Abdullah, Rasûlullah (s.a.v.) ile katıldığı Tâif muhasarası esnasında aldığı bir ok yarasından Medîne'de vefat edince Abdullah'ın ölümüne çok üzülen Âtike ölünceye kadar kocasına ağlayacağını ifade eden bir mersiye söyledi. Evlenince kocası Abdullah'ın kendisinden sonra başka birisi ile evlenmemesi üzere koştuğu şart gereği evlenmemeye karar veren 'Âtike kendisine evlenme teklifinde bulunan çok kişiye hayır cevabını verdi. Kocasını Abdullah vefat edince onun üzerine şu mersiye okudu:

“Üzüntüden üzerine sürekli ağlayacağıma söz verdim.

¹⁶⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 246; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1490.

¹⁶¹ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1490.

¹⁶² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 133; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 484.

¹⁶³ İbn hacer, *el-İsâbe*, VII, 184.

¹⁶⁴ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1547; Ağırman, s. 159.

¹⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1547; İbn hacer, *el-İsâbe*, VII, 184.

Ve yine söz verdim yanaklarımı topraktan kaldırmayacağıma.”¹⁶⁶

Ancak daha sonra Hz. Ömer’in ısrarlı bir şekilde kendisi ile evlenmek için defalarca aracı göndermesi üzerine bir yıl sonra (12/633) Ömer b. Hattâb'la evlendi. Hz. Ömer’in evlenme teklifini kabul etmeden önce kendisinden namazını Mescid-i Nebevî’de cemaatle kılmasına engel olmayacağına ve kendisini dövmeyeceğine dair söz aldı. Nitekim Hz. Ömer Ebû Lü'lü’ tarafından mihrapta şehit edildiği sırada Âtike mescitte bulunuyordu.¹⁶⁷ Hz. Ömer onunla evlenince aralarında Hz. Ali’nin de bulunduğu bir gurubu düğün yemeğine davet etti. Hz. Ali: Ey Mü’minlerin emiri ‘Âtike ile konuşmama izin verir misin? Dedi. Hz. Ömer den izin alan Hz. Ali, Atike’nin yanına giderek kendisine şunları söyledi: “Ey nefsinin düşmanı! hani sen Abdullah b. Ebû Bekir vefat edince onun üzerini şunları söylemiştin:

“Üzüntüden üzerine sürekli ağlayacağıma söz verdim.

Ve yine söz verdim yanaklarımı topraktan kaldırmayacağıma.”¹⁶⁸

Hz. Ali den bu sözleri duyan ‘Atike ağladı. Bunu gören Hz. Ömer, Hz. Ali’ye: Ey Ali neden bunu yaptın? Onun yaptığını bütün kadınlar yapıyor demesi üzerine Hz. Ali : “Ey Mü’minler’in Emiri, yüce Allah şöyle buyurmuyor mu? “Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında büyük azap gerektiren bir iştir.”¹⁶⁹ dedi.¹⁷⁰

Hz. Ömer’den önce onun büyük kardeşi Zeyd b. Hattâb'la evlendiği, Zeyd’in Yemâme’de şehid olması üzerine Hz. Ömer’in onu nikâhladığı da rivayet edilmiştir.¹⁷¹ Hz. Ömer’in şehit edilmesinden sonra Âtike üçüncü (veya dördüncü) evliliğini Zübeyr b. Avvam ile yaptı. Hz. Zübeyr ile de evlenirken Hz. Ömer için şart koştuğu şartları onun içinde şart koştu. Hz. Zübeyr’in şehit edilmesi üzerine onun için de bir mersiye söyledi.¹⁷²

Hz. Zübeyr’in şehit edilmesinden sonra Ali b. Ebû Tâlib’in onunla evlenmek istediği ama o kendisi ile evlenenlerin hepsinin şehit olması üzerine “ Ey Peygamber’in

¹⁶⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, X, 252, 253; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 184.

¹⁶⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, X, 253.

¹⁶⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 185.

¹⁶⁹ Saf, 65/2-3.

¹⁷⁰ İbnü’l-Esîr, *Usdu’l-Ğâbe*, s. 1547.

¹⁷¹ İbnü’l-Esîr, *Usdu’l-Ğâbe*, s. 1547.

¹⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 185.

amcasının oğlu! Ben senin de şehit olmandan korkarım; oysa ki Mü'minlerin sana ihtiyacı var" diyerek bu teklifi geri çevirir.¹⁷³ Medîne halkı arasında yaygın hale gelen ve Hz. Ali tarafından söylendiği rivayet edilen. "Kim şehit olmak isterse Âtike ile evlensin" sözünü hatırlatarak Âtike'nin bu evliliğe razı olmadığı söylenir.¹⁷⁴ Yine bazı kaynaklarda Âtike'nin son olarak Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'le evlendiği¹⁷⁵ ve hatta Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in şehit edildiğini gördüğü, onun yüzünü topraktan kaldırarak bu feci cinayeti işleyenleri lanetlediği ve Hüseyin'e bir mersiye ile ağladığı da rivayet edilmektedir. Hz. Hüseyin'in vefatından sonra dul kalan 'Âtike'ye Mervân haber göndererek kendisi ile evlenmek istediğini bildirir ama 'Atike bu teklifi geri çevirir.¹⁷⁶ Vefat eden her kocası için mersiyeler söyleyen ve şiirleri örnek (şâhid) olarak gösterilebilecek kadar iyi bir şair olan Âtike'nin Hz. Peygamber hakkında da bir mersiyesi vardır. Hicri kırklı yıllarda vefat ettiği rivayet edilmiştir.¹⁷⁷

2.6. ÜMMÜ HAKÎM BİNT EL- HÂRİS B. HİŞÂM

Yaptığımız araştırmalarda ismini bulamadığımız Ümmü Hakîm bint Haris b. Hişâm b. Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum'un babası, İslâm'ın ve Hz. Peygamber'in en azılı düşmanlarında biri olan Ebû Cehil'in kardeşidir. Annesi ise Fatıma bint El-Velid b. Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum'dur. Halid b. Velid'in kız kardeşinin kızıdır.¹⁷⁸

Ümmü Hakîm, amcasının oğlu olan İkrime b. Ebû Cehil ile evlendi. Kocasısı ile beraber Müslüman oluncaya kadar İslâm'ın aleyhinde faaliyetlerde bulundu. Uhud savaşına kocası ile birlikte Müslümanlarla savaşmak için katıldı. Kocasısı İkrime Mekke'nin fethinde Hz. Peygamber'in her ne olursa olsun öldürülmelerini emrettiği birkaç kişi arasında olanlardandı. Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olan Ümmü Hakîm, Hz. Peygamber'den biat aldığı sıralarda Mekkeli diğer kadınların yaptığı gibi o da kocası için Hz. Peygamber'den eman dileğinde bulundu. O sıralarda öldürülme korkusundan dolayı Mekke'den kaçıp Yemen'e giden İkrime'nin peşinden giden karısı

¹⁷³ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1548; Ömer Rıza kehhâle, *A'lam'un-Nisâ*, III, 205-206.

¹⁷⁴ Asri Çubukçu, "Atike Bint Zeyd" *DİA*, TDV. Yay., İstanbul 1991, IV, 73, 74.

¹⁷⁵ Salahattin Halil b. Aybek es-Safadî, *el-Vâfi bi'l-Vefiyât*, Dâru ihya-i Turâsi'l-Arabî, Beyrut 2000, II, 319.

¹⁷⁶ Ömer Rıza Kehhâle, *A'lamu'n-Nisâ*, III, 205-206.

¹⁷⁷ Ömer Rıza Kehhâle, *A'lamu'n-Nisâ*, III, 205-206.

¹⁷⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 248.

Ümmü Hakîm, Rasûlullah (s.a.v.)'in kendisini affettiğini söyleyerek onu geri getirmeye ikna etti. Müslüman olmak için Medîney'e gelen İkrime'yi Hz. Peygamber bizzat kendisi karşıladı ve onun İslâm'ı kabul etmesine çok sevindi.¹⁷⁹ Medîne ye gelip Müslüman olan İkrime'nin Ümmü Hakîm ile olan nikâhını Hz. Peygamber bozmadı ve yeni bir nikâh kıyma ihtiyacını duymadı.¹⁸⁰

Ümmü Hakîm, Müslüman olduktan sonra kocası İkrime b. Ebî Cehil ile birlikte Müslümanlar'ın safında bizzat cihada katıldı. Hz. Ebû Bekir'in Hilafeti döneminde Bizanslılarla İslâm sancağı altında kendi kılıcı ile savaştı.¹⁸¹

İkrime'nin, Suriye ve Filistin'in fethi sırasında Bizanslılar'la yapılan Ecnâdeyn Savaşı'nda (13/634) veya aynı yıl Mercus-Suffer muharebesi'nde şehit olmasından sonra Hz. Peygamber'in vahiy kâtiplerinden ve ilk Müslümanlardan olup babası Habeşistan'a hicret ettikten sonra Habeşistan'da doğan Halid b. Said b. Âs ile evlendi.¹⁸² Ancak kocası ölen bir kadının başkası ile evlenmesi için beklemesi gereken iddet süresi dikkate alındığında, İkrime'nin Ecnadeyn savaşında şehit olduğu yönündeki görüş daha isabetli görülmektedir. Dımaşk yakınlarında bulunan Mercus-Suffer de savaşa ara verildiği bir zamanda kendisi ile gerdeğe girmek isteyen kocası Halid'e düşmanlarının yenilip dağılmasından sonra gerdeğe girmesini söyleyen Ümmü Hakîm, Halidin; “bu gün şehit düşeceğimi hissediyorum” demesi üzerine gerdeğe girmesine müsaade etti. O bölgede bulunan bir köprünün yakınlarında zifafa girdiklerinden dolayı o köprüye Ümmü Hakîm köprüsü adı verildi. Sabah olunca düğün yemeğini verdikten hemen sonra başlayan savaşta, Halid şehit edildi. Savaşta bizzat kendisi de çarpışan Ümmü Hakîm'in, gerdeğe girdikleri çadırın direği ile yedi Bizans askerini öldürdüğü rivayet edilmiştir.¹⁸³

Kocası Halid b. Saîd'in şehit edilmesinden sonra Hz. Ömer ile evlenen Ümmü Hakîm'in, Hz. Ömer'den Fâtıma adında bir kız çocuğu oldu.¹⁸⁴ Vefât tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte onun 13/635 yılında vefat ettiği zikredilmektedir. Buna göre Hz. Ömer ile evlendikten kısa bir zaman sonra vefat etmiştir.¹⁸⁵

¹⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 85-86; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1605.

¹⁸⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 87.

¹⁸¹ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1605.

¹⁸² Zehebî, *Târîh'ul-İslâm*, III, 91.

¹⁸³ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1605; Zehebî, *Târîh'ul-İslâm*, III, 85; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 305, 306.

¹⁸⁴ Salahattin Halil b. Aybek es-Safadî, *el-Vâfi bi'l-Vefiyât*, II, 285; Ağırman, s. 160.

¹⁸⁵ Aynur Uraler, “Ümmü Hakîm”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, XLVIII, 319,320.

2.7. ÜMMÜ KÜLSÛM BİNT ALİ B. EBÎ TÂLİB

Rasûlullah (s.a.v.) Medîne'ye hicretinden altı yıl sonra (6/627)'de dünyaya gelen Ümmü Külsûm sahâbenin küçüklerindedir. Rasûlullah'ı görmüş ama yaşının küçük olmasından dolayı herhangi bir rivayeti bulunmamaktadır.¹⁸⁶

Ümmü Külsûm'un baba tarafından nesebi şöyledir: Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebî Talib b. Abdulmuttalib b. Haşim b. Abdülmenaf b. Kusay'dır. Annesi Fatıma Hz. Peygamber'in kızıdır. Hz. Fâtıma'nın annesi de Hatice bint Huveylid b. Esed b. Abdu'l-uzza b. Kusay'dır.¹⁸⁷

Ümmü Külsûm, Hz. Ömer ile henüz küçük yaşta iken evlendi ve Hz. Ömer şehit edilinceye kadar da yanında kaldı.¹⁸⁸

Hz. Ömer ilk başlarda Hz. Ebû Bekir'in kızı olan Ümmü Külsûm ile evlenmeye karar verdi. Bunun için de kız kardeşi Hz. Aişe'yi aracı kıldı. Hz. Ömer'in Bu teklifini kız kardeşine götürünce, Hz. Aişe'nin kız kardeşi Ümmü Külsûm, Hz. Ömer'in çok sert mizaca sahip olduğunu ileri sürdü ve bu teklifi geri çevirdi. Kız kardeşinin bu teklifi geri çevirdiğini gören Hz. Aişe Amr b. el-Âs'ı aracı kılarak Hz. Ömer'i, Hz. Ali'nin kızı olan Ümmü Külsûm'e yönlendirdi.¹⁸⁹

Bu olaydan sonra Hz. Ömer, Hz. Ali'nin kızı olan Ümmü Külsûm'ü istemeye karar verdi. Bir rivayette Hz. Ömer'in, Ümmü Külsûm ile evlenmesi şu şekilde aktarılır: “Hz. Ömer, Hz. Aliye geldi ve Ey Ali ben kızın olan Ümmü Külsûm'e talibim, onu benimle evlendirmeni istiyorum” dedi. Hz. Ali, “Ey Mü'münlerin Emiri ben kızlarımı kardeşim Cafer'in yetim çocukları ile evlendirmeyi düşünüyorum” dedi. Hz. Ömer, “Ey Ali onu benimle evlendir. Allaha yemin ederim yeryüzünde benim kadar onu mutlu edecek ve gözetip kollayacak kimse yoktur” dedi. Hz. Ali, “Ey Mü'milerin Emiri öyle ise ben onu sana bir bahane ile göndereceğim, şayet beğenip kabul edersen onu sana nikâhlarım” dedi. Eve gelen Hz. Ali kızının eline bir kumaş vererek ona “Mü'minlerin Emiri'ne git ve babam bu kumaşı sana gönderdi” dedi. Ümmü Külsûm kumaşı alıp Hz. Ömer'in yanına geldi. Ümmü Külsûm'ü gören Hz. Ömer, O na “git

¹⁸⁶ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nubela*, I, 1158.

¹⁸⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 429.

¹⁸⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, X, 429.

¹⁸⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 432; Rıza Savaş, “Râşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları”, İstem, Yıl:3, Sayı:6, 2005, s. 128.

babana kabul ettiğimi söyle” dedi. Eve geldiğinde her şeyden habersiz olan Ümmü Külsûm’e, babası Hz. Ali, halifenin ne dediğini sorunca Ümmü Külsûm: “Selam söyledi ve babana kabul ettiğimi söyle” dedi.

Hz. Ali, kızına “Ey kızım bundan sonra Mü’minlerin Emir’inin hanımısın” dedi ve onu Hz. Ömer ile evlendirdi.

Mescid-i Nebevî’nin minber ile kabri şerif’in arasında bulunan yerde toplanmış sahabilerin yanına çıkan Hz. Ömer onlara, “Beni evliliğimden dolayı tebrik edin” dedi. Onlar, “Kiminle ey Mü’minlerin Emiri” dediler. Hz. Ömer, “Ali b. Ebî Talib’in kızı Ümmü Külsûm’le” dedi.

Mescid-i Nebevî’de sahabeye bu evlenme olayını anlatan Hz. Ömer devamında şöyle dedi: “Rasûlullah (s.a.v.) ‘in şöyle dediğini işittim:

“Kıyamet gününde benim nesebim ve bağım dışında bütün bağlar ve nesepler kopartılır.” Ben Rasûlullah (s.a.v.) ile arkadaşlık ettim, istedim ki onula bu evlilik vasıtası ile akrabalık bağımı da kurayım.”

Ümmü Külsûm ile küçük yaşta evlenen Hz. Ömer, ona evlilik mehri olarak kırk bin dirhem verdi.¹⁹⁰

Hz. Ömer’e vefat edinceye kadar eşlik eden Ümmü Külsûm Hz. Ömer’e biri erkek biri de kız olmak üzere iki evlat verdi. Bunlar, Zeyd ve Rukiye’dir.¹⁹¹

Hz. Ömer’in Mecusi Ebû Lü’lü’ tarafından şehit edildikten¹⁹² sonra Ümmü Külsûm dul kaldı.¹⁹³ Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin kız kardeşlerinin yanına gelerek ona şunları söylediler: “Ey bacımız sen Müslüman kadınlarının önderi ve öncüsü olan birisinin kızıydın. Şayet sen kendi durumunu yani evlenmen ile ilgili kararını babamıza bırakacak olursan muhakkak ki o seni yetimlerinin birisi ile evlendirecektir. Oysaki sen daha iyilerine ve daha güzel bir hayata layıksın.” Kendi aralarında konuşurlarken Hz. Ali esasına dayanmış bir şekilde yanlarına geldi ve onlara selam verip övdükten sonra şöyle dedi: “Ey yavrularım! Sizin Rasûlullah ile olan akrabalık bağınızdan dolayı

¹⁹⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, X, 430-431; İbnü’l-Esîr, *Usdu’l-Ğâbe*, s. 1632-1633; Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nubela*, I, 1158.

¹⁹¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 372.

¹⁹² İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 427-428.

¹⁹³ Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nubela*, I, 1159.

katımdaki değerinizi ve sizi bütün çocuklarımdan üstün tuttuğumu biliyorsunuz.” Hz. Ali'nin çocukları “Evet biliyoruz. Allah sana mükâfat versin ey babamız” dediler.

Hız. Ali, Ümmü Külsûm'e dönerek: “Ey kızım! Yüce Allah'ın senin durumunla ilgili yetkiyi senin eline verdiğini biliyorum. Ama ben evlenmen ile ilgili bu yetkiyi bana devretmeni istiyorum.” dedi.

Babasından bunları duyan Ümmü Külsûm, kardeşlerinin kendisine söylediklerini hatırlayıp babasına şöyle cevap verdi: “Ey babacığım, ben de bütün kadınların arzulayıp talep ettiklerini isterim ve bütün kadınların yaşadıkları gibi iyi bir şekilde yaşamak isterim” dedi. Hz. Ali, kızının kardeşlerinden bu öğüdü aldığını fark etti ve ona şöyle dedi: “Ey Ümmü Külsûm, vallahi bu senin görüşün değil. Bu görüş kardeşlerin Hasan ile Hüseyin'in görüşüdür. Ve Allah'a yemin ederim ki, onlardan hiç birisi ile bundan sonra konuşmayacağım.” dedi. Bunu duyan Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin, babalarının eteğine sarılarak; “Ey babamız! Vallahi biz senin darılıp küsmene asla tahammül edemeyiz.” dediler. Babalarının gönlünü almak için kız kardeşleri Ümmü Külsûm'den, babalarının bu teklifini kabul etmesini istediler. Babasının gönlünü kırmak istemeyen Ümmü Külsûm, babasına isteğini kabul ettiğini ve dilediği kişi ile evlendirebileceğini söyledi.

Kızı Ümmü Külsûm'den onay alan Hz. Ali, kızına; “O halde ben seni kardeşim'in oğlu Avn b. Cafer ile evlendirdim” dedi ve onunla evlendirdi.¹⁹⁴

Avn b. Cafer'in vefatından sonra Ümmü Külsûm, Hz. Cafer'in diğer oğlu olan Muhammed b. Cafer ile evlendi. Onun da vefatından sonra Ümmü Külsûm, kız kardeşi Zeynep ile evli olan Abdullah b. Cafer ile Zeyneb'in ölümünden sonra evlendi. Bu üç evlilikten de herhangi bir çocuk sahibi olamadı. Onlara çocuk verememenin üzüntüsünü Ümmü Külsûm şöyle dile getiriyor: “Esmâ bint Ümeys'ten (kocalarının annesi yani Cafer b. Ebî Tâlib'in hanımı) hayâ ediyorum. Onun diğer iki oğlu ile evlendim ama onlara çocuk veremedim. Bu üçüncü oğlu ile evliliğimden de çocuk verememekten korkuyorum.” Nitekim öyle de oldu. Ümmü Külsûm'ün bu evliliğinden de çocuğu olamadı.¹⁹⁵

¹⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 633.

¹⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 430; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nubela*, I, 1158.

Ümmü Külsûm, ömrünün en büyük acılarında birisi olan babasının şehit edilmesine de tanıklık etti. Hicretin kırk birinci yılında İbn Mülcem tarafından Hz. Ali şehit edildi. Babasının şehit edildiği yılda Kûfe’de Iraklılar’a onları kınayan bir konuşma yaptığı bildiriliyor. Elleri bağlı olarak getirilen İbn Mülcem’e şunu söyledi: “Babamı şehit etmekle ona herhangi bir zarar vermedin ey Allah’ın düşmanı, Ama sen rezil rüsvay olacaksın.”¹⁹⁶

Ümmü Külsûm’un, Hz. Muaviye b. Ebû Süfyan’ın hilafetinin ilk yıllarında vefat ettiği rivayet edilir.¹⁹⁷

Kaynaklara göre Ümmü Külsûm ile oğlu Zeyd aynı gün içerisinde vefat etmişlerdir.¹⁹⁸ Cenaze namazlarını Zeyd’in kardeşi olan Hz. Ömer’in oğlu Abdullah kıldırdı. Başka bir rivayette ise dönemin yöneticilerinden Said b. As’ın kıldıracağı ve cenaze namazına Hz. Peygamber’in sahabilerinden seksen kişinin katıldığı bildirilmektedir.¹⁹⁹

2.8. LÜHEYYE

Lüheyye Hz. Ömer’in Yemen asıllı cariyelerindendir. Cahiliye devrinde Hz. Ömer’in evlendiği hanımı olduğu da rivayet edilmiştir.²⁰⁰ Hangi tarihte ve nerede doğduğu ve vefat ettiği hakkında tatmin edici bilgilere ulaşamadık. Ancak Hz. Ömer’in çocuklarından Ebû Şahme diye bilinen Abdurrahman el-Evsat’ın annesi olduğu bilinmektedir.²⁰¹

Hanım sahabilerden olan Lüheyye, Hz. Ömer’in kızı Hz. Hafsa’ya hizmet ediyordu. Rivayet edildiğine göre Peygamber(s.a.v.)’in Hz. Hafsa’nın yanında kalması gereken bir günde yanına gelmesinin gecikmesi üzerine Hz. Hafsa, Lüheyye’ye “Git bir bak hangi hanımının yanında kalmış öğren.” dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.)’i aramaya giden Lüheyye onun Hz. Safiyye’nin yanında olduğunu gördü ve gelip Hz. Hafsa’ya durumu bildirdi. Bunun üzerine Hz. Hafsa, Hz. Safiyye’ye “oyuncu yahudi” dedi. Daha

¹⁹⁶ İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 737; Ömer Rıza Kehhâle, *A’lamu’n-Nisâ*, s. 259.

¹⁹⁷ Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nubela*, I, 1158.

¹⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 372; Huriye Martı, “Ümmü Külsüm bint Ali”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 324.

¹⁹⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, X, 430-431.

²⁰⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 220.

²⁰¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 246; Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu’n-Nadira*, II, 364; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 243; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, III, 275.

sonra Lühey'e, "Safiye'nin yanına git ve Rasûlullah (s.a.v.) oradan ayrılıncaya kadar onun odasından çıkma ve Safiye'ye onun hakkında söylediklerimi haber ver" dedi. Lühey'e'nin gelip Hz. Safiye'ye durumu bildirmesi üzerine Hz. Safiye: "Vallahi ben, Harun'un kızı, Musa'nın yeğeniyim ve eşim de Allah'ın Peygamber'idir. Benden daha faziletli biri olduğunu sanmıyorum." dedi. Odaya giren Hz. Peygamber, Safiye'nin ağladığını görünce ona ne olduğunu sordu. Bunun üzerine Hz. Safiye, Hafsa'nın Lühey'e aracılığıyla söylediklerini anlattı ve kendisinin verdiği cevabı söyledi. Bunu duyan Hz. Peygamber, Hz. Safiye'yi doğruladı. Hz. Peygamber'in Safiye'yi tasdik ettiğini gören Hz. Hafsa "Vallahi bundan böyle Safiye'ye asla eziyet etmeyeceğim" dedi.²⁰²

2.9. FÜKEYHE

Fükeyhe, Hz. Ömer'in cariyelerindendir. Hz. Ömer'in çocuklarından Abdurrahman el-Asğar ve Zeyneb'in annesidir.²⁰³ Yaptığımız araştırmalar sonucunda Fükeyhe'nin hayatı, doğum ve ölüm tarihleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

²⁰² İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1578; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 243.

²⁰³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 220.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. ÖMER'İN ÇOCUKLARI

3.1. ABDULLAH

Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber'in nübüvvetinin üçüncü yılında Mekke'de dünyaya geldi.²⁰⁴ İsmi cahiliyede de meşhur ve ayrıca Allah (c.c.) tarafından en çok sevilen isimlerden birisi olan Abdullah'tır.²⁰⁵ Kendisinden yapılan bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah tarafından sevilen en güzel isimleriniz Abdullah ve Abdurrahman'dır.”²⁰⁶ Bundan dolayı Abdullah b. Ömer, bu ismi pek çok sever ve o kadar iftihar ederdi ki, yüzüğüne bile nakşetmişti.²⁰⁷ Abdullah b. Ömer, sahabeler arasında meşhur olan dört Abdullah'tan yani Abadile-i erbaadan biridir.²⁰⁸ Kendisinin Ebû Abdurrahman künyesi ile anıldığı hususunda bütün teracim ve hadis âlimleri ittifak etmişlerdir.²⁰⁹

Babası ile birlikte İslâm'a girdiğinde yaşının küçük olması sayesinde tamamıyla İslâm toplumu içinde ve İslâm terbiyesiyle yetişti. Babasıyla birlikte Medîne'ye hicret ettiği zaman henüz buluğ çağına ermemiş oniki yaşlarında bir çocuktur. Bazı rivayetlerde Abdullah'ın, babası Hz. Ömer'den önce İslâm'a girdiği belirtilmektedir. Babasından önce hicret ettiğinden dolayı kimileri onu, babasından önce İslâm'a girdiğini iddia etmişlerdir. Ancak, İbnü'l-Esîr bunun böyle olmadığını söyler. İbnü'l-Esîr, onun hicretinin babasından önce olduğunu, bazılarının hicretteki bu önceliği, İslâm'a girme önceliği olarak yanlış anladıklarını dile getirmektedir.²¹⁰

3.1.1. Hz. Peygamber Dönemi

Medîne'ye hicretten sonra Müslümanlar ile Mekkeli Müşrikler arasında meydana gelen Bedir savaşına (2/624) katılmak için Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamber (s.a.v.)'den izin istedi. Ancak yaşının küçük olmasından ötürü Rasûlullah (s.a.v.) ona

²⁰⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 253.

²⁰⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 133.

²⁰⁶ Buhârî, *Kitâbu'l-Edep*, 78.

²⁰⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 164.

²⁰⁸ Nevevî, *Tehzîbu esmâ-i ve'l-Luğat*, I, 267.

²⁰⁹ Ebu'l ferec Abdurrahman b. el-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, Dâru'l-Hadis, Kâhire 2000, I, 214.

²¹⁰ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 716.

savaşmak için izin vermedi ve henüz küçük yaşta olduğunu söyledi. Gözleri yaşla dolu bir şekilde geri çevrilen Abdullah b. Ömer, kendisinden rivayet edildiğine göre Bedir Savaşı sırasında henüz on üç yaşlarındaydı.²¹¹ Bedir'den sonra meydana gelen Uhud Savaşına (3/625) katılmak için Hz. Peygamber den izin istedi ancak yine yaşının küçük olmasından dolayı Hz. Peygamber bu savaşa da katılmasına izin vermedi. Hendek Savaşı (5/627) sırasında savaşmak için Peygamber'e arz edildiğinde bu savaşta Hz. Peygamber (s.a.v.), ona izin vermiştir. O sıralarda on beş, on altı yaşlarında olduğu rivayet edilmektedir.²¹²

Abdullah b. Ömer, Hudeybiye'de (6/628) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, Hz. Osman'ı Mekke'ye gönderip Mekkelilere savaş için gelmediklerini bildirmesi için gönderdiğinde, Mekkeli Müşrikler tarafından öldürüldüğü haberinin gelmesi üzerine müşriklerin cezasını vermek için Sahabeden ölüm üzerine biat aldığı ve adına Rıdvan Bey'atı denilen bia'ta katıldı.²¹³ Hayber ve Huneyn'de (8/630) bulundu. Bundan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında meydana gelen bütün savaşlara katıldı. Cafer b. Ebî Talip ile Mûte (8/629-630) savaşına katılan Abdullah b. Ömer, Mekke'nin Fethinde (8/630), Tebük seferinde (9/631) ve Veda Haccında bulunmuştur. Ayrıca Suriye ve Irak fetihlerine, Yermük ve Nihavend savaşlarına ve Mısır'ın fethine katılmanın yanında, Ebû Eyyüb el- Ensarî'nin de bulunduğu İstanbul seferine (48-49/669) de katılmıştır.²¹⁴

3.1.2. Hz. Ebû Bekir Dönemi

Hz. Ebû Bekir döneminde Bizanslılarla yapılan en büyük savaşlardan biri olan Yermük savaşına (13/635) Abdullah b. Ömer şehit olma arzusuyla katıldı. Ama Allah nasip etmedi. Yermük savaşında şehit düşen amcası Zeyd b. Hattâb'la birlikte onun da şehit olmaması üzerine babası Hz. Ömer tarafından azarlandı. Bu olay, oğlu Salim'den gelen bir rivayetle şöyle aktarılıyor: “ Yermük savaşından Abdullah b. Ömer geri döndüğünde babası Ömer, ona şöyle dedi: “Amcan Zeyd'ten önce sen şehit olsaydın ya,

²¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 133.

²¹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 133.

²¹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 240-241.

²¹⁴ M.Yaşar Kandemir, “Abdullah b.Ömer”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1998, I, 126-128.

o öldü ve sen hala yaşıyorsun.” Abdullah: “Şehit olmayı arzuladım ama bundan geri kaldım. Allah şehit olmayı ona nasip etti.”²¹⁵ dedi.

3.1.3. Hz. Ömer Dönemi

Hz. Ebû Bekir'den sonra hilafete getirilen Hz. Ömer'in dönemi, Abdullah b. Ömer'in hayatının, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in döneminden sonra en verimli geçtiği dönemidir. Bu dönemde gerçekleştirilen İslâmî fetihlere Abdullah b. Ömer de iştirak etti. Allah yolunda mücahit bir asker olarak Şama, Irak'a, Basra'ya, Afrika'ya ve Fars topraklarına sefere çıktı.²¹⁶

Hz. Ömer gibi bir babanın elinde yetişen Abdullah b. Ömer, babası tarafından sürekli olarak harama ve şüpheli şeylere düşmemesi hususunda telkinlerde bulunuluyordu. Onunla gerektiği gibi ilgilenen Hz. Ömer, daha Hz. Peygamber döneminden itibaren onu ilmen iyi yetişmesi hususunda teşvik ediyor, Allah yolunda cihaddan geri kalmaması ve daima şehadeti talep etmesi için gönlüne cesaret tohumlarını ekiyordu. Dünyaya dalıp ahireti unutmaması ve dünya malı hususunda zahidane davranması için ona sürekli nasihatlerde bulunuyordu. Abdullah b. Ömer şöyle bir rivayette bulunuyor: “Zayıf bir deve alıp Müslümanlar'ın develerinin otladığı koruluğa bıraktım. Şişmanladığında onu alıp getirdim. Hz. Ömer çarşıda dolaştığı bir sırada devemi gördü ve insanlara bunun kimin devesi olduğunu sordu. Onların da Abdullah'ın diye cevap vermesi üzerine Ömer: “Vay vay, Mü'minlerin Emir'inin oğlu Abdullah'ın ha!” dedi. Ben, “Hayırdır ey Mü'minler'in Emiri! Bir sorun mu var” dedim. Ömer, “Bu deve neyin nesi ey Abdullah” diye sordu. Ben, Ona: “Bu cılız bir deveydi onu aldım ve koruluğa bıraktım.” dedim. Bana : “Bak Abdullah bu Mü'minler'in Emir'inin oğlunun devesidir deyip insanlar, sana imtiyazlı davranmalarından korkarım, bunu al ve sabah olunca da satıp ana paranı al ve arta kalanı da Beytülmale bırak.” dedi.

Yine Abdullah'tan gelen bir rivayette Hz. Ömer şehit edildiğinde oğlu Abdullah'a son nefeslerinde şu tavsiyelerde bulunuyordu: “Ey oğlum! Sana İman vasıflarına sarılmanı tavsiye ediyorum. Ona iman vasıfları nedir diye sorduğumda bana:

²¹⁵ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Târîhu'l Mülûk ve'l-Ümem*, Dâru'l-Maarif, Mısır 1962, III, 292.

²¹⁶ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 716.

Yazın en çetin günlerinde oruç tutmak, düşmanla kılıçla savaşmak, kışın soğuk günlerinde abdestini güzel bir şekilde almak, bulutlu günlerde namazı erken kılmak ve içki içmeyi bırakmaktır.” dedi.²¹⁷

Hz. Ömer döneminde Hayber Yahudileri'nin Arap Yarımadasından çıkarılması, Yahudilerin Abdullah b. Ömer'e yaptıkları bir saldırı sonucunda olmuştur. Abdullah b. Ömer'den gelen bir rivayette olayı şu şekilde anlatmaktadır: “Hayberdeki arazilerimize bakmak için Zübeyr ve Mikdâd b. El-Esved ile Haybere gittik. Oraya vardığımızda kendi arazimize gitmek için birbirimizden ayrıldık. Gece yarısı yattığım sırada saldırıya uğradım ve kolum yerinden çıktı. Sabah olduğunda arkadaşlarımın yanına gittim benim bu halimi görünce ne olduğunu sordular ben de saldırıya uğradığımı söyledim. Kolumu, yerine koyup Halife Ömer'in huzuruna çıktık ve bunun üzerine Halife Ömer, bu Yahudiler'in işidir dedi ve insanlara şu şekilde hitap etti: “ Ey insanlar! Rasûlullah (s.a.v.) Hayber Yahudileriyle istediğimiz zaman onları ordan çıkarabileceğimiz üzere anlaşmıştı. Sizin de bildiğiniz gibi onlar Abdullah b. Ömer'e saldırıp kolunu yerinden çıkarmışlardır. Burada bize Yahudilerden başka düşman olmadığını biliyorsunuz. Hayber'de kimin malı varsa ona sahip çıksın çünkü ben onları ordan çıkaracağım.” dedi.²¹⁸

3.1.4. Hz. Osman Dönemi

Müslümanlar arasında çeşitli fitnelere yol açan savaşlardan ve hadiselerden hep uzak duran Abdullah b. Ömer, devlet kadrolarında vazife almadı. Zira Sahâbe, oğlunu hilâfete aday göstermesini tavsiye edince Hz. Ömer, bunu kabul etmedi. Babasından sonra başa geçecek halifeyi seçmeye görevli olan Şûrâ'ya sadece müşâvir olarak katıldı. Hz. Ömer oğluna Şûrâ'ya katılmasını ancak aday olmamasını tavsiye etmişti.²¹⁹ Hz. Osman (r.a.) zamanında, İbn Ömer, devlet işlerine müdahalede bulunmuyordu. Bir gün Hz. Osman, İbn Ömer'e kadılık yapmasını, Müslümanlar'ın arasındaki hukukî anlaşmazlıkları hâletmesini teklif edince özür dileyerek kadılık vazifesini kabul etmemiş, Rasûl-i Ekrem (s.a.s.)'in bir sözünü hatırlatmıştı; “Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurmuşlardır ki: "Kadılar üç çeşittir. Birincisi câhillerdir. Bunların yeri Cehennemdir.

²¹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 333.

²¹⁸ İbn Hişâm, *Sîre*, II, 302-303.

²¹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 440.

İkinci zümre âlimlerdir, fakat dünyaya meyilleri vardır, ilimleri ile amelleri bir değildir, bunlar da Cehennemliktir. Üçüncü zümre ise hem âlim, hem de dünyaya meyli olmayanlardır.”²²⁰

Abdullah b. Ömer, halife olan Osman b. Affan’a biat etmiş ve kadılık hariç, onun verdiği görevleri yerine getirmiş, Hz. Osman döneminde yapılan Afrika, Horasan ve Taberistan seferlerine katılmıştır.

Müslümanlar arasında ortaya çıkan fitne ve olaylarda tarafsız kalmayı tercih eden Abdullah b. Ömer, yeri geldiğinde haksızlıklara karşı taviz vermemiş ve daima hakkın yanında saf tutmuştur. Bunun en iyi örneklerinden biri de 35/656 yılında asilerin Hz. Osman’ın evini muhasaraya aldıklarında Abdullah b. Ömer’in takındığı tavidir.

Nâfi’den gelen bir rivayette bu konuda şunlara yer veriliyor: “Muhasara esnasında Abdullah b. Ömer, Osman’ın yanına girip çıkardı. Bir defasında Osman’ın yanına girdiğinde Osman ona “Bunların ne dediğini görüyor musun? Ya hilafet gömleğini çıkarırsın ya da seni öldürürüz” diyorlar. Abdullah, Hz. Osman’a “Sen dünyada ebedi kalacak mısın” diye sordu. Hz. Osman “Hayır” dedi. Abdullah “Sana Cennet’i veya Cehennem’i verebilirler mi”? Diye sordu. Hz. Osman “Hayır” dedi. Bunun üzerine Abdullah “Öyle ise hilafet gömleğini çıkarma çünkü sen hilafet gömleğini çıkarırsan bu adet haline gelir bundan sonra her istemediklerini ya devirirler ya da öldürürler.” dedi.²²¹

Hz. Osman, asilere karşı Abdullah b. Ömer’in söylemiyle cevap vermişti.

Abdullah b. Ömer, Hz. Osman’ın nazarında hatırı sayılır bir insandı. Aynı zamanda ilmî derecesi ve zühdü ile ön plana çıkmıştı. Halife Osman, asilerin isteklerinin aksine halifeliğe devam kararını alırken muhakkak Abdullah b. Ömer’in tavsiyelerinden etkilenmiştir.

Hz. Osman’la yaptığı konuşmadan sonra Abdullah b. Ömer, asilere Hz. Osman’a bu yapılanların doğru olmadığını belirtmiş ve onları ikna etmeye çalışmıştır. Bununla beraber Abdullah b. Ömer, Hz. Osman’ı bazı sahâbîlerle birlikte koruyordu. Bu konuda Muhammed b. Sîrîn’in anlattığına göre, Hz. Osman’ın şehit edileceği gün Abdullah b.

²²⁰ Şemsu’l-Hak el-A’zim Abâdî, *Avnu’l-Ma’bud Şerhu Süneni Ebî Davud*, Dâru’l-Hadis, Kahire, 2001, VI, 412.

²²¹ Ebû Bekir b. El-Arabî, *el-A’vasım Mine’l-Kavâsim*, Dâru’l-Cil, Beyrut 1987, 137.

Ömer, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Mervân ve İbn Zübeyr, Hz. Osman ile görüşükten sonra ayrılırlarken silahları üzerlerindeydi.²²²

Hz. Osman'ın haklı olduğuna inandığından dolayı açıkça onun yanında yer aldı ve ona bu konuda destek olmaktan geri kalmadı. Nitekim Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan gelen bir habere göre muhasara günü Abdullah b. Ömer, Hz. Osman'ın huzuruna girdi ve şöyle dedi: "Ey Mü'minler'in Emiri! Hz. Peygamber (s.a.v.) ile arkadaşlık ettim bu süre boyunca ona itaat edip Onun emirlerine riayet ettim. Ondan sonra Müslümanlar'ın halifesi olan Ebû Bekir ile arkadaşlık ettim onun da emirlerine riayet edip itaat ettim. Ebû Bekir'den sonra halife olarak iş başına gelen Ömer'e de hem babalık hem de Halifelik hakkını gözeterek itaat edip emirlerine uydum. İşte ey Mü'minlerin Emir'i, ben senin emirlerine de amadeyim, bana istediğini emret." Bunun üzerine Hz. Osman, Abdullah b. Ömer'e: "Allah sizlere iki kez mükâfat versin ey Ömer ailesi! Ama benim kan dökmeye ihtiyacım yok." dedi.²²³

Abdullah b. Ömer'in Hz. Osman'a olan bu bağlılığı ve onu savunması Hz. Osman'ın ölümünden sonra da devam etti. Meydana gelen olaylardan ve daha başka konularda Hz. Osman'ı eleştirenlere karşı çıkmış ve Onu savunmuştur. Bunu en bariz örneğini şu olayda görüyoruz. Bir gün Mescitte oturup ders verirken Mısırdan hac için gelen birisi Hz. Osman'ı, Bedir ve Rıdvan Biati'na katılmaması noktasında eleştirmeye kalkıştığında Abdullah b. Ömer, Hz. Osman'ın bu savaşlarda bulunmamasının gerekçelerini birer birer açıklamış; Allah'ın da bu hususlarda Hz. Osman'ı bağışlayıp affettiğini söylemiştir.²²⁴

3.1.5. Hz. Ali Dönemi

Hz. Ömer ve Hz. Osman döneminde olduğu gibi Abdullah b. Ömer'in adı Hz. Ali döneminde de halifelik için geçmiştir. Ancak, Hz. Ali dönemi fitne ve karışıklık açısından sabık halifeler dönemini aratacak derecededir. Çünkü bu dönemde Müslümanlar Cemel Vak'ası, Sıffin Savaşı ve Hakem olayı gibi önemli iç meselelerle yüzleştiler. Şimdi burada öncelikle hilafet sorunu ve Abdullah b. Ömer'in bu mesele

²²² Zehebî, *Târîhu'l İslâm*, III, 452, 453.

²²³ Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, III, 60, 61.

²²⁴ Ebû Bekir b. el-Arabî, *el-'Avâsım Mine'l-Kavâsım*, s. 114, 115.

hakkındaki tutumunu, daha sonra Cemel vakası, Sıffin savaşı ve Hakem olayında Abdullah b. Ömer'in tutumunu ele alacağız.

Hz. Osman'ın şahadetinden sonra halifesiz kalan Müslümanlar, Medîne'de hilafeti üstlenecek birisini aramaya koyuldular. Mısırlılar halife olması için Hz. Ali'ye, Kûfeliler, Hz. Zübeyr'e ve Basralılar da Hz. Talha'ya başvurular. Ancak her üçü de hilafeti üstlenmekten kaçındılar. Muhacir ve Ensâr için büyüüp kargaşanın büyümesinden, isyancılar ise durumun kendi aleyhlerine dönmesinden endişe etmeleri sonucunda bütün insanlar Hz. Ali'nin halife olmasında karar kıldılar. Hz. Ali ise durumun vahametini göz önünde bulundurarak hilafet görevini üstlendi. Öncelikli olarak Talha ve Zübeyr ona biat ettiler. Hilafet'in Hz. Ali'de karar kılmasından önce isyancıların halife olması için başvurdukları kişilerden biri de Abdullah b. Ömer idi. Nitekim isyancılar önce Sa'd b. Ebî Vakkas'a gidip Hz. Ömer'in seçmiş olduğu Şura ehlerinden olması ve bu işe liyakatinden dolayı ona halife olmayı teklif ettiler. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın bunu reddetmesi üzerine Abdullah b. Ömer'e : "Sen Ömer'in oğlusun kalk ve bu işi üstlen de sana biat edelim." dediler. Abdullah b. Ömer, işin içinde intikam ve kan dökmek olacağı gerekçesi ile bu teklifi kabul etmedi.²²⁵

Hasan el-Basrî'den gelen bir rivayette, Abdullah b. Ömer'in isyancıların yapmış oldukları bu teklifi reddetmesinden dolayı ölüm ile tehdit edildiği, buna rağmen kabul etmediği bildirilir.²²⁶

Abdullah b. Ömer Müslümanlar arasında cereyan eden fitne ve huzursuzluk hadiselerinde temkinli davranıp bu fitnelerden uzak durmayı tercih eden birisiydi. Dolayısıyla Hz. Ali döneminde Müslümanlar arasında meydana gelen olaylarda tarafsız kalmıştır. Hatta Hz. Ali'nin, Abdullah b. Ömer'in insanlar tarafından sevildiğini gerekçe göstererek kendisi ile Şam'a yani Hz. Muâviye ile savaşmaya çıkması için teklifte bulunması üzerine Abdullah b. Ömer, Müslümanlar arasında çıkan olaylarda Müslümanlara karşı kılıç çekmekten imtina' ettiğini ve bu konuda onu mazur görmesini söyleyip, Hz. Ali ile beraber Cemel ve Sıffin gibi savaşlara katılmamıştır.²²⁷

²²⁵ Taberî, *Târîh*, IV, 432.

²²⁶ Ebû Nuaym Ahmet b. Abdullah, İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliya ve tabakâtü'l-Asfiyâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, I, 293.

²²⁷ Zehebî, *Siyer-u 'Alâmi'n-Nubelâ*, III, 149.

Hiz. Ali'nin bu sözleri bize, Abdullah b. Ömer'in insanlar tarafından ne kadar sevildiğini ve insanlar nezdinde ne kadar da hüsnü kabul gördüğünün göstermektedir. Burada Hiz. Ali'nin, Abdullah b. Ömer'e bunca değer vermesine rağmen, Abdullah b. Ömer'in neden onunla beraber hareket etmediği ve hilafet teklifini neden geri çevirdiği sorusu akla gelebilir.

Aslında bu sorunun cevabını tahmin etmek o kadar da zor değil. Ama Abdullah b. Ömer kendisi bizzat bu sorunun cevabını açıklamıştır. Kasım b. Abdurrahman'dan gelen bir rivayete göre bazılarının, Abdullah b. Ömer'e fitne olaylarında neden savaşmadığını sormaları üzerine onun: "Arap yarımadasından putperestlik ortadan kalkıncaya dek savaştım şimdi ise Lailahe illallah diyen insanlarla savaşmam." dediği kaydedilir. Kendisine, hayır sen Rasûlullah (s.a.v.)'in ashâbından senden başka kimse kalmayıp insanların gelip sana biat edip seni halife ilan etmelerini arzulamandan ötürü savaşmadın, demelerine karşılık o: "Hayır bu böyle değil, savaştan kaçınmasının tek nedeni, Müslümanlar'ın birlik olmamasıdır." dedi.²²⁸

Abdullah b. Ömer, Müslümanlara karşı kılıç çekmekten kaçındığından dolayı Hiz. Ali'nin safında isyan edenlere karşı savaşmayı kabul etmemiştir. Sonraki yıllarda ömrü boyunca Hiz. Ali ile birlikte çıkıp hareket etmediğinden ötürü pişmanlık duymuştur. Aslında bir insan olarak Abdullah b. Ömer'i düşündüğümüzde bu iki durum arasında hayrete düşüp tereddüt etmesini anlamamız mümkündür. İlk önce Ali'ye biat eden Abdullah b. Ömer'in bu biat gereği ona itaat edip emirlerine uyması icab ederdi. Diğer yandan o, daima Müşriklere ve İslâm düşmanlarına karşı kullandığı kılıcını Müslümanlara karşı kullanmak istemiyordu. Nihayetinde daha sonraki yıllarda Hiz. Ali'nin haklı olduğu ve ona karşı çıkanlar'ın haksız olduğu açık bir şekilde ortaya çıkınca Hiz. Ali ile birlikte savaşa çıkmadığına üzüldüğü pişman olmuştur. Son nefeslerini verirken etrafındakilere: "Hiz. Ali'ye isyan edenlere karşı onun safında yer alıp savaşmadığıma üzüldüğü pişmanlık duyuyorum." diyordu.²²⁹

²²⁸ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, I, 294.

²²⁹ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 717.

3.1.6. Emeviler Dönemi

Hız. Ali ile Hız. Muâviye arasında savaşlar devam etti. Sıffin'de, hakemlere baş vuran taraflar bundan da bir sonuç alamayınca iş Mü'minlerin şurasına havale edildi. Ancak bu olaylar manzumesinin akabinde Hız. Ali ve Muâviye'nin taraftarları kendi adaylarına biat ettiler. Daha sonra da Hız. Ali (r.a.), kendi grubundan ayrılanlardan biri olan İbn Mülcem tarafından şehid edildi (40/661).²³⁰ Hız. Ali'nin Hariciler tarafından öldürülmesinden sonra Kûfeliler, Hız. Hasan'a biat etmişlerdi (40/661).²³¹ Kendisi makam-mevki meraklısı olmayan ve ümmet içindeki fitnenin bitmesini samimiyetle isteyen bir insan olduğu için hilafetten feragat etti ve Amr b. el-As'ın araya girmesiyle Muâviye ile bir anlaşma yaparak halifenin şurayla belirlenmesi kaydıyla hilafeti Muâviye'ye bıraktı. Böylece, Emeviler dönemi başlamış oldu.²³²

3.1.6.1. Muâviye Dönemi

Abdullah b. Ömer, Muâviye döneminde de önemli fakihlerden biri ve insanlar arasında itibar gören bir âlimdi. Öyle ki, Hız. Hasan'ın hilafetinin son aylarında (40/660) insanlar haccı ifa ederlerken Muğire b. şu'be hac emiri idi. Buna rağmen, insanların çoğu hac esnasında Abdullah b. Ömer'e tabi olmuştur.²³³ Çünkü hac ile ilgili konularda da İbn Ömer birçok kimseden daha fazla bilgi sahibiydi.

Hicretin kırk dokuzuncu senesinde Hız. Muâviye'nin cihad çağrısına, yaşının ilerlemiş olmasına aldırış etmeksizin icabet etti. Bu yılda Hız. Muâviye'nin, oğlu komutasında aralarında birçok sahabenin de bulunduğu bir orduyu İstanbul seferine gönderdiğinde Abdullah b. Ömer de iştirak etti.²³⁴

3.1.6.2. Yezîd Dönemi

Hız. Muvaiye daha hayatta iken kendi yerine Müslümanlar'ın kendisinden sonra başsız kalıp kargaşaya düşmemeleri amacıyla kendisinden sonra hilafete kendi oğlu Yezîd'i veliaht olarak belirleyip insanlara ona biat etmeleri için emir verdi. Aralarında Abdullah b. Ömer'inde bulunduğu birkaç sababi'nin dışında herkes biat etti. Bunun

²³⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 738; Zehebî, *Târîh*, III, 608.

²³¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 751.

²³² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 7.

²³³ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm Ahdu Muâviye*, s. 122.

²³⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 518; Ahmet Turan Yüksel, "Emeviler Döneminde Abdullah b. Ömer", İstem, Yıl:4, Sayı:8, 2006, s. 22.

üzerine Medîne'ye gelen Hz. Muâviye bu zevatla konuşup biat etmelerini istedi. Abdullah b. Ömer'in dışında, diğer arkadaşları biat etmeyi kabul etmedi. Abdullah b. Ömer ise insanların hepsi biat ederse bende biat ederim deyip Hz. Muâviye'ye son sözünü söyledi. Daha sonra Hz. Hafsa'nın, kardeşi Abdullah'a insanların neredeyse hepsinin biat ettiğini ve insanlar için onun tavrının önemli olduğunu, şayet biat etmezse fitne ve kargaşaya sebep olacağını söylemesi üzerine Abdullah b. Ömer de Yezîde biat etti.²³⁵

Yezîd'e biat ettikten sonra ölümüne kadar ona olan biatında sabit kalan İbn Ömer, Medîne ahâlîsi, Yezîd b. Muâviye'nin biatinden çıktıkları zaman İbn Ömer kendine has cemâatini ve oğullarını topladı ve onlara hitaben şöyle dedi: “Ben Peygamber (s.a.v.)'den işittim: “Verdiği sözünde durmayıp cayan gaddar her bir kişi için kıyamet gününde bir bayrak dikilir” buyuruyordu. Ve şübhesiz bizler bu adama (yâni Muâviye'nin oğlu Yezîd'e) Allah'ın ve Rasûlü'nün biat emri üzere biat etmişizdir. Ve ben bir adama Allah'ın ve Rasûlü'nün biat emri üzere biat edilip de sonra o adam için savaş bayrağı dikilmesinden daha büyük bir gadr ve sözünden cayma bilmiyorum. Ve yine ben sizden hiçbir kimseyi Yezîd'in biatinden çıkıp da bu işte başka bir kimseye biat ettiğini bilmiyorum. Şayet böyle bir şey olmuşsa, onunla benim aramda herhangi bir bağ kalmamıştır.” dedi.²³⁶

Yezîd b. Muâviye'nin biatını bozup ona karşı başkaldıran Hz. Hüseyin'in onunla savaşmak için Medîne'den ayrıldığını duyan İbn Ömer onu vazgeçirmek için çaba sarf etti ama bu konuda onu ikna edemedi.

Şa'biden rivayet olunduğuna göre İbn Ömer, Mekke'de iken Hüseyin'in Irak'a doğru yola çıktığını duymuş ve peşine düşerek üç günlük mesafede ona ulaşmış ve kendisine şöyle sormuştu:

- Ne yapmak istiyorsun, nereye gidiyorsun?
- Irak'a gidiyorum.

Hüseyin'in yanında mektuplar ve sayfalar vardı. İbn Ömer'e göstererek şöyle dedi:

²³⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 131; M. Yaşar Kandemir, “Abdullah b. Ömer”, *DİA*, I, 126.

²³⁶ Buhârî, *Fiten*, 22.

“ İşte Iraklıların mektupları ve biatları”.

İbn Ömer ona : “ Onlara gitme.” dedi.

Ancak Hüseyin, mutlaka gideceğini söyleyince İbn Ömer şöyle dedi:

“Ben sana bir hadis nakledeceğim, şöyle ki: Cebrail, Peygamber (s.a.v.)'e geldi, onu dünya ve ahiretten birini seçmekte serbest bıraktı. O da dünyayı istemedi, ahireti seçti. Sen de Rasûlullah (s.a.v.)'ın bir parçasısın. Vallahi kıyamete kadar sizden hiçbir kimse, dünya makamlarının başına geçmeyecektir ve Allah sizin için daha hayırlı olan bir sebepten dolayı dünya makamlarını sizden uzaklaştırmıştır.”

Hız. Hüseyin, mutlaka Irak'a gideceğini söyledi. Bunun üzerine İbn Ömer, onu bağrına basıp ağladı ve şöyle dedi:

“Seni, öldürülmekten Allah'a emanet ediyorum. Allah, seni ölümden korusun.”²³⁷

3.1.6.3. Abdullah b. Zübeyr Dönemi

Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr'in hilafeti boyunca Emevilerle yapılan savaşlar da tarafsız kalıp herhangi bir şekilde bu kargaşalara iştirak etmemiştir. Medîne halkı Emevilere karşı baş kaldırıp Abdullah b. Zübeyr'e biat ederken Abdullah b. Ömer temkinli davranıp Ona biat etmemiştir. İnsanları sürekli Müslüman kanının akıtılmaması hususunda uyararak Abdullah b. Ömer, Müslümanlar'ı yöneticilerine itaat etmeleri ve dünyalık makam, mevki için savaştan vaz geçmeleri hususunda sürekli uyarmıştır.²³⁸

3.1.6.4. Mervan b. Hakem Dönemi

Muâviye b. Yezîd'in ölümünden sonra yanına gelen Mervân b. Hakem ona : “Uzat elini de sana biat edelim çünkü sen Arapların lideri ve Arapların lideri'nin oğlusun” dedi.

Abdullah b. Ömer, peki ben doğulularla nasıl yapacağım demesi üzerine Mervân : “Sana biat edinceye kadar onlara baskı yaparsın” dedi.

İbn Ömer: “Vallahi onların bana boyun eğmesindense bir tek Müslüman'ın

²³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 668.

²³⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 158.

benim yüzümden ölmemesini tercih ederim.” dedi.

Kendisine yapılan hilafet teklifini geri çeviren Abdullah herkes gibi Mervan b. Hakem’e biat etti.²³⁹

3.1.6.5. Abdülmelik b. Mervân Dönemi

Mervan b. Hakem’in ölümünden sonra hilafet tahtına oturan Abdülmelik’e, Abdullah b. Ömer de herkes gibi biat etti ve bu biatını yazmış olduğu bir mektupla bildirdi.²⁴⁰

3.1.7. Vefatı

Abdullah b. Ömer (73/692) yılında yetmiş dokuz yaşında Mekke’de vefat etmiştir.²⁴¹ Vefat nedeninin Haccac b. Yusuf tarafından tutulan bir adamın, mızrağının ucunu zehirleyerek yaralaması sonucunda olduğu rivayet edilmektedir.²⁴² Abdullah b. Ömer vefat ettiğiğinde değişik hanımlardan toplamda on altı tane çocuk sahibiydi.²⁴³ Abdullah b. Ömer, Hz. Peygamberden toplamda 2630 hadis rivayet etmiştir.²⁴⁴ "Altın zincir" (silsiletü'z-zeheb) adı verilen en sahih isnad, Buhârî’ye göre; İbn Ömer'den azatlı kölesi Nâfi'in, ondan da İmam Mâlik'in rivayet ettiği hadis senedleridir”.²⁴⁵

3.2. ABDURRAHMAN EL-EKBER

Abdurrahman el-Ekber,’in Annesi, Hz. Hafsa ve Abdullah b. Ömer’in anneleri olan Zeynep bint Maz’ûn, Osman b. Maz’un’un kız kardeşidir.²⁴⁶

Abdurrahman el-Ekber b. Ömer b. Hattâb, Rasûlullah (s.a.v.)’in zamanına yetişmiş sahabilerdendir. Ama Rasûlullah’tan herhangi bir hadis rivayeti bulunmamaktadır.²⁴⁷

²³⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV, 158.

²⁴⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, IV, 142,143.

²⁴¹ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 818.

²⁴² İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 818.

²⁴³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 119.

²⁴⁴ Zeynuddin Ahmet b. Ahmet b. Abdüllhafız ez-Zebîdî, *Sahihi Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, I, DİB, Ankara 1987, s. 26.

²⁴⁵ M.Yaşar Kandemir, “Abdullah b.Ömer”, *DİA*, s. 127.

²⁴⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 246;İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 777; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 354; Safadî, *el-Vâfi bi'l Vefiyât*, III, 285.

3.3. UBEYDULLAH

Ubeydullah b. Ömer b. Hattâb b. Nufeyl el-Kureşî'dir. Annesi Ümmü Külsûm bint Cervel'dir. Ubeydullah, babası Hz. Ömer ile birlikte Müslüman oldu. Annesi Ümmü Külsûm bint. Cervel ise İslâm'ı kabul etmeyip şirk üzere devam etti. Daha önce de geçtiği gibi Hicretin yedinci yılında Hudeybiye antlaşması sonrası müşrik kadınlarla evlenmeyi nehyeden Mümtehine Sûresinin onuncu ayeti nazil olduktan sonra Hz. Ömer onu boşamıştı. Meşhur sahâbîlerden Hârise b. Vehb, Ubeydullah b. Ömer'in anne bir kardeşidir.²⁴⁸

Künyesi Ebû İsa olan Ubeydullah'a bu künyenin neden verildiği bilinmemektedir. Rivayetlere göre Hz. Ömer onun bu künyesini değiştirmek istemiş Hatta Hz. İsa'nın babası varmıştı ki sen kendini bu künye ile künyelendirmişsin, diyerek onu dövdüğü de rivayet edilmektedir.²⁴⁹ Ama o, bunu Rasûlullah (s.a.v.) tarafından kendisine verildiğini söylemesi üzerine vaz geçmiştir.²⁵⁰

Rasûlullah (s.a.v.) zamanında dünyaya gelen Ubeydullah b. Ömer, babasından, Hz. Osman'dan ve Ebû Musa el-Eşâ'ri gibi sahabeden hadis rivayet etmiştir.²⁵¹

Babasıyla birlikte hicret ettikten sonra Medîne'de yaşayan Ubeydullah kardeşi Abdullah ile birlikte savaflara da katıldı. Zeyd b. Eslem'den gelen bir rivayete göre babası şöyle demiştir: “Ömer'in hilafeti döneminde, çocukları Abdullah ve Ubeydullah birlikte Irak'ta savafla çıktılar. Medîne'ye dönüş yolunda Basra valisi olan Ebû Musa el-Eşâ'ri'ye uğradılar. Onları karşılayan Ebû Musa size faydam dokunacak bir iş yapabilseydim yapardım dedi. Daha sonra onlara, yanında Halifeye gönderilmek için bir miktar mal olduğunu onu size vereyim siz de onunla mal alır Medîne'ye vardığınızda onu satar anaparayı Halifeye verirsiniz kârı da size kalır dedi. Halifeye durumu bildiren bir mektup yazarak onları bu şekilde yolladı. Medîne'ye geldiklerinde Halife Hz. Ömer, “Onlara ordudaki bütün askerler mi size bu mallarla ticaret yapmanıza izin verdi?” diye sordu. Onlar “Hayır” deyince Ömer “O zaman malı da kârını da teslim edin” dedi. Bunun üzerine Abdullah susup cevap vermedi. Ubeydullah ise “Buna hakkın yok! Şayet

²⁴⁷ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 777; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 354.

²⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 151.

²⁴⁹ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 800.

²⁵⁰ İbn Asâkîr, *Târîh*, XLVIII, 56.

²⁵¹ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 800.

mallara bir şey olsaydı biz onu tazmin ederdik” dedi. Ömer “Malları kârı ile teslim” edin diye tekrarlayınca Ubeydullah’tan aynı cevabı aldı. Bunun üzerine orada bulunanlardan biri “Ey Mü’minlerin Emiri bunu kâr paylaşımı olarak kabul etsen.” dedi. Bunu kabul eden Hz. Ömer malı ve kârın yarısını alıp hazineye devretti.²⁵²

Bütün bunlar bize, Ubeydullah’ın babası Hz. Ömer döneminde yetişkin olduğunu dolayısıyla Rasûlullah (s.a.v.) döneminde dünyaya geldiğini pekiştirmektedir.

Rivayet edildiğine göre bir defasında Ubeydullah b. Ömer ve Mikdad arasında meydana gelen bir tartışmada Ubeydullah, Mikdad’a hakaret edip sövmüştü. Mikdad onu babası Hz. Ömer’e şikâyet edince, Hz. Ömer onun dilini keseceğine yemin etti; bunu duyunca korkan Ubeydullah bazı Sahabeyi aracı kıldı. Hz. Ömer bırakın dedi, onun dilini keseyim de bundan sonra Rasûlullah’ın ashâbına dil uzatanın cezası bu olsun dedi.²⁵³

Ubeydullah, babasının şehadetinden sonra Hz. Osman’ın hilafeti döneminde Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Ömer, Abdurrahman b. Ebû Bekir gibi sahâbîler ile birlikte Abdullah b. Sa’d b. Ebû Serh komutasında Afrika’da savaşa katıldı.²⁵⁴

Ubeydullah, Uzun boylu ve cüsseli bir yapıya sahipti. Rivayet edildiğine göre hanımı onu atının üzerine bindirdiği zaman ayakları ve kolları yere yetiştirdi. Kureyş’in en iyi ata binen ve en cesur gençlerinden biriydi.²⁵⁵

Babası Hz. Ömer, Ebû Lü’lü’ tarafından şehit edildikten sonra Hz. Ebû Bekir’in oğlu Abdurrahman’ın, “Ebû Lü’lü’ü Hristiyan bir köle olan Cüfeyne ve Hürmüzan ile birlikte bir gün önce gördüm ve Hz. Ömer’i şehit ettiği hançer de ondaydı” demesi üzerine Ubeydullah kılıcını kuşanarak Ebû Lü’lü’ün kızını, Cüfeyne’yi ve Müslüman olan Fars komutanlarından Hürmüzan’ı öldürdüğü rivayet edilmektedir.²⁵⁶

Bu olaylardan ötürü Medîne’de büyük sıkıntılar yaşandı. Rivayetlere göre Ubeydullah’ın Medîne’deki yabancıları öldürmek için sokaklarda dolaştığı haberleri

²⁵² İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 151.

²⁵³ İbn Asâkîr, *Târîh*, XXXVIII, 60.

²⁵⁴ Mustafa Ertürk, “Ubeydullah b. Ömer b. Hattâb”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 26.

²⁵⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 152.

²⁵⁶ İbn Asâkîr, *Târîh*, XXXVIII, 63; İbnü’l-Esîr, *Usdu’l-Ğâbe*, s. 800.

üzerine panik yaşandığını ve Amr b. el-As'ın, onu güçlkle sakinleştirdiğini ve tutuklanıp hapse atıldığı bildirilmektedir.²⁵⁷

Cezası hakkında sahabeye danışan Hz. Osman'a, aralarında Hz. Ali'nin de bulunduğu Muhacirler onun kısas ile idam edilmesi gerektiğini söylediler. Ancak Amr b. el-As, babası Hz. Ömer'in daha yeni şehit edildiğini şayet oğlu Ubeydullah'ı da idam ederlerse bunun halk arasında fitne ve kargaşaya sebep olacağını söylemesi üzerine Hz. Osman tarafından affedildi. Hatta Hz. Osman, "Hürmüzan'ın velisi kimdir." diye sorunca, ashâb "Sensin" dediler. Bunun üzerine Hz. Osman'ın, "O zaman Ubeydullah'ı affettim" dediği de rivayet edilmiştir.²⁵⁸

Daha sonraki yıllarda hilafete Hz. Ali'nin gelmesinden sonra Hürmüzan'a karşılık Hz. Ali tarafından kısas edileceği endişesi ile Şam'a gidip Hz. Muâviye'nin safına katıldığı ve (37/657) Sıffin savaşı esnasında öldürüldüğü kaydedilmektedir. Ammar b. Yasir tarafından öldürüldüğü rivayet edilse de kesin olarak kimin tarafında öldürüldüğü bilinmemektedir. Öldükten sonra babasından kalan kılıcı, Hz. Muâviye tarafından satın alınmıştır.²⁵⁹

Ubeydullah b. Ömer'in değişik hanımlarından, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Muhammed, Ümmü İsa, Ümmü Osman, Hür b. Ubeydullah, Hafsa bint Ubeydullah, Ümmü Seleme bint Ubeydullah, Ümmü Hakîm bint Ubeydullah adlarında on çocuğu olmuştur.²⁶⁰

3.4. ZEYD EL-ESĞAR

Zeyd el-Asğar b. Ömer b. Hattâb'ın annesi, Hz. Ömer'in müşrik kadınlarla evlenmeyi haram kılan Tahrîm Suresinin onuncu ayetinin inmesinden sonra boşadığı Hanımı olan Ümmü Külsûm bint Cervel'dir. Hz. Peygamber döneminde doğan sahabilerdendir.²⁶¹ Vefat ettiği tarih kesin olarak bilinmemektedir.

²⁵⁷ İbn Asâkîr, *Târih*, XXXVIII, 63.

²⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 800; Adnan Demircan, "Üçüncü Halife Osman'a Yöneltilen Bazı Eleştirilere Bâkullâni'nin Cevapları", İstem, Yıl:4, Sayı:8, 2006, s. 15.

²⁵⁹ İbn Asâkîr, *Târih*, XXXVIII, 69; İbnü'l-Esîr, *Usdul-Ğâbe*, s. 801; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 152.

²⁶⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 18.

²⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 259.

3.5. ÂSİM

Asım'ın annesi, Hz. Peygamber'in hicret etmesinden sonra Medîne'de O'na biat eden ilk kadınlardan biri olan Cemîle bint Sâbit b. Ebi'l Aklah el-Ensârî'dir. Emevi halifelerinden olan Ömer b. Abdulazîz'in anne tarafından dedesi olan Asım b. Ömer'in doğum tarihi tam olarak bilinmemektedir. Kimi kaynaklara göre 'Âsım'ın Hz. Peygamber'in vefatından iki yıl önce doğduğu, kimilerine göre ise Hz. Peygamber'in hicretinin 6. yılında (628) doğduğu kaydedilmektedir.²⁶²

Hz. Ömer tarafından boşandıktan sonra, Abdurrahman b. Yezîd b. Cariye ile evlenen annesi Cemîle ile hayatının birkaç yılını geçirmiştir. Daha sonraki yıllarda Kubâ'ya gelen Hz. Ömer, Âsım'ın oynadığını görünce onu alıp beraberinde götürmeye karar verdi. Ancak ninesi Şemmus bint Ebû Âmir buna engel olmaya çalışınca Hz. Ömer, durumu halife Hz. Ebû Bekir'e şikâyet etti. Şemmus bint Ebû Âmir'i dinleyen Halife Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e çocuğu onlara vermesini söyleyince Hz. Ömer, kararı uygulayıp Âsım'ı annesinin yanında bırakır.²⁶³

Âsım ilk çocukluk yıllarından sonra babası Hz. Ömer'in himayesinde büyüyüp yetişmiş ve Hz. Ömer tarafından evlendirilmiştir.²⁶⁴

Künyesi Ebû Ömer olan Âsım'ın değişik hanımlarla yapmış olduğu evliliklerinden yedi çocuğu olmuştur. Bunlar; Ömer b. Âsım, Ümmü Süfyan bint Âsım, Ubeydullah b. Âsım, Süleyman b. Âsım, Ümmü Seleme bint Âsım, Hafs b. Âsım, Hafsa bint Âsım, Ömer b. Abdulaziz'in annesi Ümmü Âsım bint Âsım'dır.²⁶⁵

Babasından hadis rivayet eden Âsım'dan çocukları Hafs ve Ubeydullah'ın yanı sıra Urve b. Zübeyr de rivayette bulunmuşlardır.²⁶⁶

Şairliği ve güzel konuşması ile de bilinen Âsım b. Ömer kaynaklarda iri yapılı, uzun boylu, insanları incitmeyen, cömert, kimsenin aleyhinde bulunmayan biri olarak geçmektedir. İbn Sîrîn'den gelen bir rivayette, birisinin onun hakkında şöyle dediğini naklediliyor: "İstemediği halde lüzumsuz bazı şeyleri söylemeyen hiçbir kimseyi

²⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 246; Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II,132; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 608; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 132.

²⁶³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 246; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 608; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 132.

²⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI,132.

²⁶⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 16.

²⁶⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 16; Yaşar Kandemir, "Asım maddesi" *DİA*, İstanbul 1991, III, 478-479.

görmedim ancak Âsım b. Ömer müstesna, çünkü o asla lüzumsuz bir şey konuşmazdı.” Abisi Abdullah b. Ömer’in, kendisine hakaret edip söven birisine : “Ben ve kardeşim Âsım, hiç kimseye sövmeyiz” demesi Âsım’ın nasılda yüksek bir ahlaka sahip olduğunu gösteriyor.²⁶⁷

Abdullah b. Zübeyr döneminde (70/689) Rebeze’de bulunduğu bir sırada vefat eden Âsım’ın öldüğünü üç gün sonra bir sefer dönüşü öğrenen abisi Abdullah b. Ömer, mezarına gelip cenaze namazını kılıp ona dua etmiştir.²⁶⁸

3.6. İYÂD

İyad, Hz. Ömer’in çocuklarından. Annesi ‘Atike bint Zeyd b. Amr b. Nufeyl b. Abdü’l-Uzza b. Riyah b. Abdullah b. Kurt b. Rezah b. Adiy b. Ka’b b. Lüeyy b. Galib b. Fihri b. Malik b. Nadr b. Kinâne’dir.²⁶⁹ Tabakât, Târîh ve Terâcim kitaplarında İyad’ın hayatıyla ilgili tatmin edici bilgilere ulaşamadık.

3.7. ZEYD EL-EKBER

Zeyd b. Ömer b. Hattâb, Hz. Peygamber’in kızı olan Hz. Fâtıma’nın torunudur. Hz. Ali b. Ebî Talib’in kızı Ümmü Külsûm’un oğludur.²⁷⁰ Doğum tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte (16/638) ile (22/644) yılları arasında olduğu tahmin edilmektedir.²⁷¹

Rivayet edildiğine göre bir gün arkadaşları ile birlikte Hz. Muâviye’nin huzuruna çıkan Zeyd, Onun yanında oturduğu sırada Busr b. Erta’e ona; Ey Ebû Turab’ın²⁷² oğlu diye alaylı bir şekilde hitapta bulundu. Bunun üzerine Zeyd ona; “ Ne demek istiyorsun ey anan seni yitiresice vallahi ben senden daha hayırlı ve daha şerefli biriyim.” dedi. Tartışmaları böyle devam ederken birden Zeyd yerinden fırladı ve onun gırtlığından tutarak bayıltıncaya kadar sıktı. Bunu gören Muâviye yerinden kalkarak onları birbirinden ayırdı. Bu arada kargaşa esnasında Zeyd’in sarığı başından düştü.

²⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 123; Yaşar Kandemir, *DİA*, III, 478-479.

²⁶⁸ Muhibbuddîn et-Taberî, *Riyâdu’n-Nadira*, II, 132; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 123.

²⁶⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, III, 267; İbnü’l-Esîr, *Usdu’l-Ğâbe*, s. 484.

²⁷⁰ Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu’n-Nadira*, II, 132; İbn Hacer, *el-İsâbe*, XII, 372; İbnü’l-Esîr, *Usdu’l-Ğâbe*, 1633; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, V, 220.

²⁷¹ Muhsin Koçak, “Ömer Maddesi”, *DİA*, İstanbul 2007, XLIV, 44; es-Safadî, *el-Vâfi bi’l-Vefiyât*, III, 285.

²⁷² *Ebû Turab* Hz. Ali’ye Hz. Peygamber tarafından verilen bir lakaptır.

Zeyd, Muâviye'ye; "Vallahi ey Muâviye benî Amr'ın kölelerinden birini bana musallat etmekle sana yaptığımız iyiliğe güzeli ile karşılık vermemiş ve bizim, senin üzerindeki hakkımızı iyilikle eda etmemiş oldun." dedi.

Zeyd'in bu sözleri üzerine Muâviye; Senin, "İyiliğe karşılık nankörlük ettin" sözüne gelince, vallahi senin baban, bana olan ihtiyacından ötürü beni vali olarak atamıştı. İkinci sözün, "yapılan iyiliğin şükürünü güzel bir şekilde eda etmedin." demene gelince, vallahi biz size hakkınızı iyi bir şekilde eda ettik ve siz hak ettiğiniz makamlardasınız." dedi. Zeyd, Muâviye'ye; "Ben iki halifenin oğluyum. Vallahi, bir daha senin yanına geldiğimi görmeyeceksin. Bu gece olanlar da senin tezgâhladığın bir oyundu." diyerek Muâviye'nin yanından çıkıp gitti. Zeyd arkadaşlarının yanına geldiğinde başından sarığı düşmüş ve saçı başı darmadağındı. Kendisine bir deve getirilen Zeyd, deveye binerek oradan ayrıldı. Biraz sonra Muâviye'nin elçisi gelerek kendisine Muâviye'nin selam söylediğini ve yanına dönmesini istediğini, aksi takdirde kendisinin onun ayağına geleceğine yemin ettiğini bildirdi. Zeyd, "Şayet yemin etmeseydi yanına dönmezdim. Ama madem yemin etti, öyle ise ben geleceğim." diyerek tekrar Muâviye'nin yanına döndü. Muâviye'nin yanına dönünce, Muâviye, onu kendi yerine oturttu ve iki gözünün arasından öperek şöyle dedi: "Kim Ömer'in çektiklerini unutursa da vallahi ben unutmam! Rasûlullah (s.a.v.)'in ileri gelen ashâbının bulunmasına ve yaşımın küçük olmasına rağmen Ömer, beni Vali olarak görevlendirdi. Ben, onun yolunu tutup onun ahlakı ile ahlaklandım ve onun izinden gittim. Allah'a yemin ederim ki, onun yanındaki konumumdan dolayı, insanları yönetecek gücü elde ettim. İhtiyacın nedir ey Zeyd?!" diye sordu. Sonra da onun bütün ihtiyaçlarını karşıladı ve ona yüz bin dirhem verdi. Onunla birlikte gelen yaklaşık yirmi kadar arkadaşının her birine de, dörder bin dirhem vererek ona; "Bu, senin bendeki senelik hakkındır." dedi.²⁷³

Zeyd b. Ömer, Adiy oğulları arasında meydana gelen bir kavgada, kavga edenleri birbirinden ayırmak ve barıştırmak için kavgaya müdahale ettiği sırada, karanlıkta kimin tarafından atıldığı anlaşılmayan bir darbeye başından yaralandı. Olaydan birkaç gün sonra, annesinin öldüğü günde vefat etti.²⁷⁴ Hz. Muâviye b. Ebî

²⁷³ İbn Asâkîr, *Târîh*, XIX, 485.

²⁷⁴ Muhibbuddîn et-Taberî, *Riyâdu'n Nadira*, II, 132; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 1633; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 220; İbn Hacer, *el-İsâbe*, XII, 372.

Süfyan'ın hilafetinin ilk yıllarında vefat ettiği rivayet edilir.²⁷⁵ Cenaze namazına, aralarında Hasan b. Ali b. Ebî Talib, Hüseyin b. Ali b. Ebî Talib, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer'in de bulunduğu, Hz. Peygamber'in ashâbından seksen kişinin katıldığı ve cenaze namazlarını, Medîne valisi Sai'd b. Âs'ın kıldırıldığı rivayet edilmektedir.²⁷⁶

3.8. ABDURRAHMAN EL-EVSAT

Abdurrahman el-Evsat'ın annesi, Hz. Ömer'in cariyelerinden Lüheyye'dir. Ebû Şahme künyesi ile anılır.²⁷⁷

Abdurrahman el-Avsat'ın, içki içtiğinden ötürü Hz. Ömer tarafından had cezasına çarptırıldığı rivayet edilmektedir. Abdurrezzak b. Hemmam (211/826)'ın Musannefinde bu olay Abdullah b. Ömer tarafından şu şekilde anlatılır: “Hz. Ömer'in hilafeti döneminde kardeşim Abdurrahman ve Ebû Seru'a U'kba b. Hâris, Mısır'da oldukları bir zamanda içki içip sarhoş olmuşlardı. Sabah olduğunda Mısır'ın valisi Amr b. el-As'ın huzuruna çıkıp “Biz içki içtik bize cezamızı uygula” demişlerdi. Benim yanıma gelen kardeşim bana içki içip sarhoş olduğunu anlattı. Ben de onun Amr b. el-As'a anlattıklarından haberim olmadığı için “Ey kardeşim içeri gir de seni temizleyeyim” (yani cezayı vereyim) dedim. Bana vali'nin bundan haberinin olduğunu söyledi. Ben de “Ey kardeşim o zaman içeri gir senin başını tıraş edeyim insanlar huzurunda senin başını tıraş etmesinler (o zamanlar içki içenlere ceza olarak saçları kazıtma cezası veriliyordu)” dedim. Onu içeri aldım ve saçını tıraş ettim. Saçını tıraş ettikten sonra Mısır valisi Amr b. el-Âs, ona had cezası uyguladı. Daha sonra bunu duyan Halife Ömer, Amr b. el-As'a haber göndererek onu Medîne'ye göndermesini emretti. Medîne ye gelen Abdurrahman'a Hz. Ömer konumundan dolayı tekrar ceza verip kırbaçlattı.”²⁷⁸

Abdurrahman el-Evsat'ın içkiden değil de nebizden dolayı sarhoş olduğu da muhtemeldir. Birlikte sarhoş olup had cezasına çarptırılmasını kendileri istemektedirler.

²⁷⁵ Zehebî, *Siyer-u A'lâmi'n-Nubelâ*, I, 1158.

²⁷⁶ İbn Asâkîr, *Târîh'u Medîne'ti Dımaşk*, XIX, 490.

²⁷⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 246; Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II, 133; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI,141.

²⁷⁸ Abdurrezzak, *Musannef*, IX, 233, (Hn.17047); Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II, 364; İbnü'l-Cevzî, *Menâkib*, s. 229; İbn'ül-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 777,778; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 141.

Hız. Ömer'in ikinci defa ona ceza vermesinin, had olmadığı ancak bunun oğlunu terbiye etmek için verilmiş bir ceza olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü had cezası bir defa verilir ikinci kez aynı suç için ceza verilmez. Arkadaşı Ebû Seru'a U'kba b. Haris, Bedir ehlinden olan sahâbilerdendir. Tövbe edip pişman olmaları, Allah'ın Gazabından ne kadar da sakındıklarının apaçık göstergesidir. Abdurrahman'ın kendisi de Rasûlullah (s.a.v.)'i gören sahâbilerdendir.²⁷⁹

Abdurrahman'ın had cezasından sonra kırbaçların etkisinden dolayı hastalanıp öldüğünü söyleyenler olsa da onun babasının ölümünden sonra vefat ettiği bilindiğinden dolayı bunun yanlış bir bilgi olduğu anlaşılmaktadır.²⁸⁰

3.9. ABDURRAHMAN EL-ESĞAR

Hız. Ömer'in çocuklarındandır. Annesi Hız. Ömer'in cariyelerinden olduğu rivayet edilmektedir.²⁸¹ Annesinin Hız. Ömer'in cariyelerinden Fukeyhe olduğu rivayet edilmekte olsa bile bunu doğrulayacak kesin bilgilere ulaşamadık.

3.10. HAFSA

3.10.1. Doğumu

O, Mekke'de Peygamberlik gelmezden (Bi'set'ten) beş sene önce 605 yılında doğdu. Babası, Hız. Ömer (r.a.)'dir. Annesi Osman b. Maz'ûn (r.a.)'in kız kardeşi Zeynep bint Maz'ûndur.²⁸²

3.10.2. Müslüman Olması ve Hicreti

Babası ile birlikte Mekke'de Müslüman oldu.²⁸³ Ashâb'tan Huneyys b. Huzâfe (r.a.) ile evlendi.²⁸⁴ Bu bahtiyar karı-koca İlk Müslümanlardandır. Hız. Hafsa'nın kocası

²⁷⁹ İbnü'l-Cevzî, *Menâkib*, s. 231.

²⁸⁰ Abdurrezzak, *Musannef*, IX, 233.(Hn.17047); İbnü'l-Cevzî, *Menâkib*, s. 230.

²⁸¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 246; Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II, 364; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, V, 220.

²⁸² İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1496.

²⁸³ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1496-1497 ; Ömer Rıza Kehhâle, *A'lamu'n-Nisâ*, II, 274-275.

²⁸⁴ İbn Hişâm, *Sîre*, II, 542; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nubela*, I, 1522, 1523; İbn Hacer, *Takribu't-Tehzib*, Dâru'l-Asime, 1349.

Huneys Habeşistan'a hicret edenler arasında yer aldı.²⁸⁵ Daha sonra Hz. Hafsa kocası Huneys ile birlikte Medîne'ye hicret etti.²⁸⁶

Huneys (r.a), Abdullah b. Huzâfe (r.a.)'in kardeşidir. Bedir ve Uhud gazvelerine iştirak etmiştir. Her iki gazvede de kahramanca çarpışmıştır. Uhud Savaşında ciddi şekilde yaralandı. Medîne'ye dönüldüğünde şahadet şerbetini içti.²⁸⁷

3.10.3. Hz. Peygamberle Evlenmesi

Hazreti Hafsa (r.a.) genç yaşta dul kaldı. Hz. Ömer, (r.a.) kızının dul olarak kalmasına günlük razı değildi. Bir an önce onu evlendirmeye karar verdi. Bir baba olarak Hz. Ömer (r.a) de o dönemin âdeti olarak kızını veya kız kardeşini iyi bir kimse ile evlendirmesini²⁸⁸ arzu ediyordu. Bunun için düşündü ve onu, Hz. Osman (r.a.)'a nikâhlamaya karar verdi.²⁸⁹ Hz. Osman'ın Hanımı Peygamberimizin kızı Rukiye (r.a.) da vefat etmişti. Bundan dolayı Hz. Ömer ilk önce ona teklif etmeyi uygun gördü. Vakit kaybetmeden Osman'a gitti. Kızı Hafsa'yı kendisine nikâhlayabileceğini söyledi.²⁹⁰

Bu olayı Hz. Ömer şu şekilde anlatır: “Osman b. Affan'a gittim. Onu hüznü gördüm. Üzüntüsünü gidermek ve teselli etmek için ona Hafsa'dan bahsettim. İstersen Hafsa'yı sana nikâhlayayım dedim. Osman birden cevap veremedi. Hemen evet diyemedi. Biraz düşünmek için zaman istedi ve hele bir düşüneyim dedi. Aradan bir kaç gün geçtikten sonra karşılaştığımızda, şimdilik evlenemeyeceğim diye özür diledi.”²⁹¹

Hz. Ömer aynı teklifi Hz. Ebûbekir (r.a.)'a yapmayı düşündü. Onunla karşılaştığında:

“İstersen sana kızım Hafsa'yi nikâhlayayım” dedi. Hz. Ebû Bekir de sustu. Ağzını açıp da bir söz söylemedi. Hiçbir cevap vermedi. Bu sebeple ona, Osman'a gücendiğinden daha fazla kızdı.²⁹²

²⁸⁵ İbn Abdilber, *Sîretu'r-Resûl*, Dâru'l-Mustafa, Dımaşk 2003, s. 44.

²⁸⁶ İbn kesîr, *el-Bidâye*, V, 515.

²⁸⁷ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 1496; Mahmut Şakir, *Târihu'l-İslâm*, Mektebetu'l-İslâm, Beyrut 1991, II, 358.

²⁸⁸ Buhârî, *Nikâh*, 33.

²⁸⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 515.

²⁹⁰ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, I, 322.

²⁹¹ Buhârî, *Nikâh*, 37; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1496.

²⁹² Buhârî, *Meğâzi*, 12.

Hiz. Ömer (r.a.) iki samimi arkadaşından müspet bir cevap alamayınca canı sıkıldı ve içerledi. Üzüntülü bir şekilde Rasûlullah (s.a.)'in huzuruna girdi ve şöyle dedi: “Yâ Rasûlallah! Ben Osman'a şaşıyorum. Hafsa'yı ona nikâhlamak istedim de yanaşmadı. Ebûbekir de öyle.”²⁹³

Bunun üzerine Hiz. Peygamber (s.a.v.), Ömer'e tebessüm ederek: “Yâ Ömer! Hafsa, Osman'dan, Osman da Hafsa'dan daha hayırlı birisiyle evlenecektir.” buyurdu.²⁹⁴

Hiz. Ömer büsbütün merak içerisinde kalmıştı. Aradan yine birkaç gün geçti. Hiz. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz Hafsa'ya tâlib oldu. Hiz. Ömer (r.a.)'e: “Sen kızın Hafsa'yı bana nikâhlarsın. Ben de kızım Ümmü Külsûm'ü Osman'a nikâhlarım.” buyurdu.

Hiz. Ömer bu müjdeye çok sevindi. İki Cihan Güneşi Efendimiz bu haberle Hafsa'yı kendisine Allah'ın nikâhladığını anlatmak istiyordu. Bunun üzerine kısa zamanda düğün hazırlıkları tamamlandı. Hicretin üçüncü yılında Şaban ayı içerisinde Hiz. Hafsa, Hiz. Peygamber (s.a.v.) Efendimizle nikâhlanarak Mü'minlerin annesi olma şerefine erdi.²⁹⁵ Hiz. Hafsa Hiz. Peygamberle evlendiği sırada yaklaşık olarak yirmi yaşlarındaydı.²⁹⁶

Hiz. Ebûbekir (r.a.) kendisine teklifte bulunan Hiz. Ömer'e müspet-menfi bir cevap veremediği için üzülyordu. Fakat başka çaresi de yoktu. Çünkü bir sırrı muhafaza etmesi gerekiyordu. Hiz. Hafsa ile Hiz. Peygamber (s.a.v.)'in evleneceğini biliyordu. Bu sebepten sükût etti. Nikâh kıyıldıktan sonra Hiz. Ömer (r.a.)'a gelerek özür diledi ve durumu şöyle izah etti:²⁹⁷

“Hafsa'yla evlenmemi istediğin, benim de sana cevap vermediğim zaman herhalde bana gücenmişindir” dedi. Hiz. Ömer de: “Evet diye cevap verdi.” Bunun üzerine Ebûbekir (r.a.) şunları söyledi:

“Bana bu konuyu açtığında sana bir cevap vermeyişimin sebebi, Rasûlullah (s.a.)'in Hafsa ile evlenmekten söz etmesidir. Elbette onun sırrını ifşa edemezdim. Şayet

²⁹³ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, I, 322.

²⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1496.

²⁹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 275; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1496.

²⁹⁶ Hüseyin b. Abdurrahman, *Câmi'u Ahbâri'n-Nisâ*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd 2004, s. 120.

²⁹⁷ Buhârî, *Meğâzî*, 12.

Hız. Peygamber (s.a.v), Hafsa ile evlenmekten vazgeçseydi, elbette onunla evlenirdim.” diyerek onu teselli etti.²⁹⁸

Hız. Ömer (r.a.)’in kızı Hazret-i Hafsa (r.a.), bilgili ve kültürlü, iradesi kuvvetli, sadakat sahibi bir hanım sahâbidir. O devirde okuma-yazma bilen pek ender, kültürlü, Arap Dili’nin belağatını bilen ve fasih bir şekilde konuşan kadınlardandır.²⁹⁹

3.10.4. Hız. Peygamber’in Hane-i Saadetinde

Hız. Hafsa, hane-i saadetlerine geldiğinde Peygamber Efendimiz o sıralarda Hız. Aişe ve Hız. Sevde validelerimizle evli idi.³⁰⁰ Hız. Sevde validemiz onu büyük bir hoşnutlukla karşılarırken Hız. Aişe validemiz ise kendisi üzerine kuma getirilmesine aşırı derecede kızmıştı.³⁰¹

Daha önceleri Hız. Aişe validemiz, gençliği, babasının cennetle müjdelenen Peygamber’in ilk arkadaşı olması ve evlenme emrinin bizzat Allah tarafından gelmiş olmasıyla Sevde’ye ve Hatice’ye karşı övünürdü. Hafsa ise bu iki konuda da kimsenin inkâr edemeyeceği bir durumdaydı. Her şeye rağmen sabreden Hız. Aişe hoşnutsuzlukla susmaya karar verdi. Ama daha sonraki yıllarda peygamber efendimizin başka kadınlarla evlenmesi üzerine Hız. Aişe validemiz Hız. Hafsa’ya karşı içindikileri bir kenara bırakarak onu kendine yakın görmeye başladı.³⁰²

Hız. Hafsa da anladı ki şayet birisini kıskanıp karşısına alacaksa bunun Aişe olması hiç de işine gelmezdi. Çünkü O, Rasûlullah (s.a.v)’ın evine hem ondan önce gelmiş hem de Onun (s.a.v.) kalbine daha önce girmişti. Rasûlullah (s.a.v.) ‘in Hız. Aişe’ye olan sevgisini bilen Hız. Hafsa, Peygamber (s.a.v.)’in arka arkaya gelen evliliklerinden sonra, Hız. Aişe’nin yanında yer almaya karar verdi.³⁰³

Hız. Ömer (r.a.) sürekli Hız. Hafsa’yı kontrol eder ve Rasûlullah (s.a.v.)’ı rahatsız edecek bir durumdan sakınması için ona nasihatlerde bulunurdu. Hız. Aişe ile beraber

²⁹⁸ Buhârî, *Nikâh*, 34; İbnü’l-Esîr, *Usdu’l-Gâbe*, s. 1496 ; Ebû Şehbe, *es’-Siretu’n-Nebeviyye Fi Dav’il-Kur’ân’i ve’s-Sünne*, Dâru’l-Kalem , Dimaşk 2009, II, 231.

²⁹⁹ Ömer Rıza Kehhâle, *A’lamu’n-Nisâ*, s. 275.

³⁰⁰ Ebu’l-Fida İsmail b. Kesîr, *el-Fusul Fi Sîreti’r-Rasûl*, Dâru’l-Kelimi’t-Tayyib, Beyrut 2010, s. 244.

³⁰¹ Zehebî, *Sîyer-u A’lâmi’n-Nubelâ*, I, 1527.

³⁰² Aişe bint Abdurrahman, *Rasûlullah’ın Annesi ve Hanımları*, (Trc. İsmail Kaya), Uysal Kitab Evi, Konya 1994, s. 288.

³⁰³ Aişe bint Abdurrahman, *Rasûlullah’ın Annesi ve Hanımları*, s. 288.

Hız. Peygamber'in diğer hanımları üzerinde tahakküm kurmak için bazı davranışlarda bulunduğunu sezen Hız. Ömer onu uyarmaktan geri durmadı.³⁰⁴

Peygamber'in rahatsız olmaması ve bundan dolayı da helâk olamaması için kızına daima yol gösteriyordu. Kendisinden gelen bir rivayette Hız. Ömer şunları söylemiştir: "Benim evim, yukarı kısımlarda Ümeyye b. Zeyd'in evinin yanındaydı. Bir gün eşime kızdım, bir de baktım ki o, benden geri duruyor. Onun benden geri durmasını kınadım. Eşim; senden geri durmamı niçin kınıyorsun? dedi. Allah'a andolsun ki, Peygamber'in eşleri de ondan geri duruyorlar ve içlerinden kimisi gündüzden akşama kadar onu yalnız bırakıp terk ediyorlar." dedi. Hız. Ömer der ki, "dönüp Hafsa'nın evine gittim ve ona; Rasûlullah (s.a.v.)'tan geri duruyor musun? dedim. O, "evet" dedi. Sizlerden kimileriniz sabahtan akşama kadar onu terk ediyor mu? dedim. O, "evet" dedi. Ben; "içinizden böyle yapanlar kaybetmiş, hüsrana mahkûm olmuştur. Allah'ın Rasûlünü kızdırdığımız için Allah'ın size gazabından nasıl emin olabilirsiniz? Onu kızdıran helâk olur. Rasûlullah (s.a.v.)'tan geri durma, ondan bir şey isteme de benden dilediğin malımı al. Hız. Aişe'yi kastederek komşun olan kadının Allah Rasûlüne senden daha sevimli ve daha hoş olması seni aldatmasın." dedim.³⁰⁵

3.10.5. Tahrim Sûresi'nin İlk Ayetlerinin İniş Sebebi

Hız. Hafsa'nın, Hız. Peygamber (s.a.v.)'in kendisine söylemiş olduğu bir sırrı ifşa etmesi üzerine Allah (c.c.), tahrim sûresi'nin ilk ayetlerini indirmiştir.³⁰⁶

1-Ey Peygamber, eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek, Allah'ın sana helal kıldıklarını niçin haram kılıyorsun? Allah, çok bağışlayandır, çok esîrgeyendir.

2-Allah, yeminlerinizin (keffaretle) çözülmesini size farz (veya meşru) kıldı. Allah, sizin mevlanız (sahibiniz, yardımcınız)dır dır. O, bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.

3-Hani Peygamber, eşlerinden bazularına gizli bir söz söylemişti. Derken o (eşlerinden biri), bunu haber verip Allah da ona bunu açığa vurunca, o da (Peygamber) bir kısmını açıklamış bir kısmını (söylemekten) vazgeçmişti. Sonunda haberi verince

³⁰⁴ Kurtubî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l-Kur'an*, XXIII, 69.

³⁰⁵ Buhârî, *Nikâh*, 84; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Muhtasar Tefsîru İbn Kesîr*, Dersaadet, III, 521.

³⁰⁶ Kurtubî, *el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'an*, XXIII, 69.

(eşi) demişti ki: "Bunu sana kim haber verdi?" O da: "Bana bilen, (her şeyden) haberdar olan (Allah) haber verdi" demişti.

4-Eğer sizler (Peygamber'in iki eşi) Allah'a tevbe ederseniz (ne güzel); çünkü kalpleriniz eğrilik gösterdi. Yok, eğer ona karşı birbirinize destekçi olmaya kalkışırsanız, artık Allah, onun mevlasıdır; Cibril ve Mü'minlerin salih olan(lar)ı da. Bunların arkasından melekler de onun destekçisidirler.

5-Belki onun Rabbi, -eğer o sizi boşayacak olursa- ona yerinize sizlerden daha hayırlı müslüman, mü'min, gönülden itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan dul ve bakire eşler' verir.³⁰⁷

Bir gün Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Hafsa'nın evinde, onun evde olmadığı bir sırada, Hz. Mâriye ile beraber kalmıştı. Hz. Mariye evden çıkınca Hz. Hafsa onu görmüş ve evine giderek Rasûlullah (s.a.v.)'e şöyle demişti: "Yanında kimin olduğunu gördüm. Vallahi sana karşı zelil ve değersiz olmasaydım bunu yapmazdım." dedi ve sonra gözyaşı döktü.

Hz. Peygamber Hz. Hafsa'yı hoşnut etmek için Hz. Mariye'ye artık yaklaşmayacağını ve onu kendisine haram kıldığını söyledi. Daha sonrada bunun bir sır olarak kalmasını ve kimseye söylememesini tavsiye etti.

Hz. Peygamber'in bu hareketinden hoşnut olan Hz. Hafsa³⁰⁸ sabah olduğunda durumu Hz. Aişe'ye anlattı.³⁰⁹ Oysaki Hz. Hafsa bunu anlatırken işin sonunun nereye varacağını tahmin bile edememişti.

Rasûlullah (s.a.v.)'in Mariye'yi haram kılmasından ve Hz. Hafsa'nın bu sırrı, Hz. Aişe'ye ifşâ ederek birlikte Allah'ın Resulüne karşı dayanışmaya kalkışmalarından oluşan bu olaylar, bazı Âlimlerin belirttiğine göre Tahrim Suresinin nazil olmasına sebep olmuştur.

Başka bir hadiste de Tahrim Suresinin nuzul sebebi ile ilgili olarak Hz. Aişe'den (r.a.) şunlar naklediliyor:

"Rasûlullah (s.a.v.) Zeyneb bint Cahş'ın yanında bal şerbeti içer ve onun yanında

³⁰⁷ Tahrim, 66/ 1-5.

³⁰⁸ İbrahim el-Cemel, *Zevcâtu'n-Nebî Muhammed ve Esrârü'l-Hikmeti Fi Taaddudihinne*, Mektebetu Vehbe, Kahire, s. 62.

³⁰⁹ Kurtubî, *el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'an*, XXIII, 69.

dururdu. Bir gün Hafsa ile ben şöyle anlaştık: Rasûlullah hangimize gelecek olursa "Sen reçine yemişsin. Sende reçine kokusu hissediyorum." diyelim. Rasûlullah bunlardan birinin (Hafsa) yanına varınca o Rasûlullah'a bu sözü söylemiş, Rasûlullah da "Hayır, Zeyneb bint Cahş'ın yanında bal şerbeti içtim. Onu bir daha içmeyeceğim. Buna dair yemin ettim. Sen bunu kimseye söyleme." demiştir.

Fakat Hafsa meseleyi Aişe'ye anlatmış, bunun üzerine de âyetler inmiş ve meseleyi açıklığa kavuşturmuştur.³¹⁰

Abdullah b. Abbas ayette geçen ve Peygamber'e karşı işbirliği yapan iki hanımının kimler olduğu ile ilgili şunları söylüyor:

"Ömer b. el-Hattâb'a bir âyetin izahını sormak için bir yıl bekledim. Onun heybetinden çekinerek soramıyordum. Nihayet Hacca gitti. Ben de onunla beraber Hacca gittim. Hacdən dönerken yolda Ömer bir ihtiyacı için çalıların arasına gitti. Onu bekledim. İşini bitirince onunla beraber yürüdüm ve ona dedim ki: "Ey Mü'minlerin Emiri, Rasûlullah'ın hanımlarından, ona karşı iş birliği yapmak isteyen iki hanımı kimdir?" Ömer: "Onlar Hafsa ve Aişe'dir." dedi.³¹¹

3.10.6. Hz. Peygamber'in Onu Boşaması:

Gelen rivayetlerde Rasûlullah (s.a.v.)'in, Hz. Hafsa'yı fiilen boşadığı bildirilmiştir. Ancak bu rivayetler Hz. Peygamber'in Onu bir talakla boşadığı daha sonra döndüğü hususunda ittifak etmektedirler.³¹²

Bu dönüş konusunda rivayetler değişiktir. Bir rivayete göre bu, Hz. Ömer'in başına toprak saçıp bundan sonra "Allah Ömer'e de kızına da değer vermez." demesi sebebiyledir. Ertesi gün Cebrail inmiş ve Rasûlullah (s.a.v.)'e: "Allah Ömer'e merhametinin eseri olarak Hafsa'ya dönmeni sana emrediyor" demiştir.³¹³

Diğer bir rivayette ise Cebrail Rasûlullah (s.a.v.)'e inmiş: "Hafsa'ya dön, çünkü O çok oruç tutar, çok namaz kılar ve O aynı zamanda Cennet'te senin zevcendir"

³¹⁰ Kurtubî, *el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'an*, XXIII, 68.

³¹¹ Kurtubî, *el-Câmi' Li Ahkâmi'l-Kur'an*, XXIII, 84.

³¹² Zehebî, *Siyer-u A'lâm'in-Nubelâ*, s. 1527.

³¹³ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1496.

demiştir.³¹⁴

Buhârî ve Müslim'deki bir hadiste İbn Abbas'tan nakledildiğine göre³¹⁵ Hz. Ömer, Mescidi Nebevî'ye geldi. Orada Müslümanları, başlarını eğmiş olarak çakılları karıştırırken : “Rasûlullah (s.a.v.) hanımlarını boşadı.” derlerken buldu.

Rasûlullah (s.a.v.) hanımlarından uzlete çekildiğinin az öncesinden beri kimse onlar hakkında Allah'ın Resulüne bir şey demeye cesaret edemiyordu. Ancak Hz. Ömer, kızı da olaya sebep olunca buna dayanamadı. Rasûlullah (s.a.v.)'ın içinde uzlete çekildiği hücreye yöneldi. Rasûlullah (s.a.v.)'in kölesi Rebah hücresinin eşiğinde ayakta bekliyordu. Hz. Ömer, Rasûlullah (s.a.v.)'in yanına girmek için izin istedi, izin verilmedi. Tekrar istedi Rebah cevap vermedi.

Bunun üzerine Ömer yalvarırcasına bağırdı: “Ey Rebah benim için Rasûlullah (s.a.v.)'tan izin iste. Ben zannediyorum ki Rasûlullah (s.a.v.) benim Hafsa için geldiğini sanıyor. Vallahi Hafsa'nın boynunu vurmamı emrederse, hiç acımaz boynunu vururum.” dedi.

Hz. Ömer'in sesini duyan Peygamberimiz ona izin verdi ve içeri girdi. Hz. Ömer içeri girince odanın sağına ve soluna bakıp ağladı. Rasûlullah (s.a.v.) : “Seni ağlatan nedir ey Hattâb'ın oğlu ?” diye sordu.

Hz. Ömer Rasûlullah'ın üzerinde yatıp ta vücudunda iz bırakan hasıra ve bir avuç arpayla bir o kadar da sebzeğe işaret etti.

Sonra gözyaşlarını tutarak:

“Ey Allahın Rasulu kadınlarından dolayı ne kadar sıkıntı çekiyorsun. Şayet onları boşarsan Allah da melekleri de Cebrail de Mikail de seninle beraberdir. Ben de Ebû Bekir de Mü'minler de seninle beraberiz.” dedi.

Bunu üzerine Rasûlullah (s.a.v.): “Onları boşamadığını sadece bir aylığına uzlete çekildiğini söyledi.” Dışarı çıkan Hz. Ömer dışarıdaki insanlara bu müjdeyi verdi.³¹⁶

³¹⁴ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, I, 323 ; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1496; Zehebî, *Siyer-u A'lâmi'n-Nubelâ*, I, 1527.

³¹⁵ Buhârî, *Nikâh*, 84.

³¹⁶ Buhârî, *Nikâh*, 93.

Bu olaydan sonra Hz. Hafsa'nın, Hz. Peygamber'in hanımları arasında meydana gelen olaylara iştirak edip etmediğini ve yaşadığı sürece Rasûlullah'ın hoşlanmadığı şeylere sebep olup olmadığını bilmiyoruz.

3.10.7. Mushaf'ın Emanetçiliği

Rasûlullah (s.a.v.) Rabbinin yüce katına göç ettiğinde Kur'an ayetler'inin bulunduğu sayfeler dağınık halde bulunuyordu. Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde meydana gelen Yemame savaşında kurra'dan çok sayıda kişi vefat etti. Bu sayfelerin ortadan kaybolması endişesinden ötürü Kur'an'ın toplatılmasına karar verildi. Hz. Hafsa, aralarında Hz. Aişe'nin de bulunduğu Rasûlullah (s.a.v.)'in bütün hanımları arasından, Hz. Ebû Bekir tarafından bir araya toplanan Kur'ân nüshasını saklama görevine seçilmiştir.³¹⁷

3.10.8. Vefatı

Hz. Hafsa Emeviler'in döneminde Hz. Hasan'ın Hz. Muâviye'ye biat ettiği yıl olan hicri kırk birinci yılında vefat edinceye kadar Medîne de ömrünü geçirdi. Arkasında herhangi bir çocuk bırakmayan Hz. Hafsa altmış yaşında (41/661) vefat etti.³¹⁸ Cenazesi bakî' mezarlığında Mü'minlerin annelerinin yanındaki kabrine defnedildi. Cenaze namazını dönemin valisi Mervân kıldırdı.³¹⁹

Rasûlullah (s.a.v.) ve babası Hz. Ömer'den çok sayıda hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de başta kardeşi Abdullah olmak üzere çok sayıda sahâbi ve tabii rivayette bulunmuşlardır. Baki b. Muhalled'in kitabında kendisine ait altmış hadisten müteşekkil bir Müsned'i bulunmaktadır.³²⁰

³¹⁷ Suyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ*, s. 86.

³¹⁸ İbn Asâkîr, *Kitâbu Erbeîn Fi Menâkib'i Ümmehâtî'l- Mü'minîn*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1986, s. 41.

³¹⁹ Zehebî, *Siyer-u A'lâmi'n-Nubelâ*, I, 1527.

³²⁰ Zehebî, *Siyer-u A'lâmi'n-Nubelâ*, I, 1527.

3.11. FATİMA

Annesi Ümmü Hakîm bint Haris b. Hişâm b. Müğire'dir. Amcasının oğlu Abdurrahman b. Zeyd b. Hattâb ile evlendi ve ondan Abdullah adında bir erkek çocuğu oldu.³²¹ Ulaştığımız kaynaklarda hayatıyla ilgili başka bilgilere rastlayamadık.

3.12. RUKİYYE

Rukiyye Hz. Peygamber'in torunu olan Ümmü Külsûm bint Ali b. Ebî Talib'in kızıdır. Zeyd el-Ekberin kız kardeşidir. Hz. Ömer'in, onu İbrahim b. Nua'ym b. Nehham el-Adevî ile evlendirdiği ve ölünceye kadar onun yanında kaldığı rivayet edilmektedir. Bu evliliğinden herhangi bir çocuğu olmamıştır.³²²

3.13. ZEYNEP

Annesi Hz. Ömer'in cariyelerinden birisi olan Fûkeyhedir. Abdurrahman el-Asğar'ın kız kardeşidir.³²³ Abdullah b. Abdullah b. Suraka el-Adevî ile evlendi. Kız kardeşi olan Hz. Hafsa'dan hadis rivayet etmiştir.³²⁴ Hayatı ile ilgili başka bilgilere ulaşamadık.

3.14. SAFİYYE

Hz. Ömer'in kızı olan Safiyye'nin, Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte Hayber Savaşında bulunduğu kaydedilmektedir.³²⁵ Ancak ulaştığımız kaynaklarda hayatı ile ilgili tatmin edici bilgilere ulaşamadık.

3.15. CEMİLE

Asıl ismi Asiye iken Hz. Peygamber tarafından Cemîle olarak değiştirildiği rivayet edilmektedir.³²⁶ Hz. Ömer'in hangi hanımından olduğu ve diğer hayatıyla ilgili başvurduğumuz kaynaklarda detaylı bir bilgiye ulaşamadık.

³²¹ Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II,132; es-Safadî, *el-Vâfî bi'l Vefiyât*, III, 285.

³²² Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II,133; İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 14.

³²³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 135.

³²⁴ Muhibbuddîn et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, II,133; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, I, 104.

³²⁵ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, 1544; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII, 174.

3.16. AIŞE

Aişe'nin, annesinin, Hz. Ömer'in cariyelerinden Lüheyeye olduğu rivayet edilmektedir.³²⁷Yaptığımız araştırma neticesinde hayatıyla ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

3.17. HZ. ÖMERİ'N KIZINI DIRİ DIRİ TOPRAĞA GÖMDÜĞÜ İDDİASI

Bilindiği gibi Arabistan bölgesinde cahiliye adetlerinden biri olan kız çocuklarını diri diri toprağa gömme âdeti bazı kabileler arasında bulunuyordu. Kur'ân'ı Kerim bazı ayetlerde Arapların bir kısmının adet haline getirdiği bu fiilden haber vermektedir. Yüce Allah "*Bilgisizlik yüzünden beyinsizce evlatlarını öldürenler ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği şeyleri, Allah'a iftira ederek haram kılanlar gerçekten zarar uğramıştır.*"³²⁸ "*Diri diri toprağa gömülen kıza, hangi günahattan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman.*"³²⁹ ayetleri ile bu çirkin âdete dikkat çekmiştir. Bazen vaiz ve hatiplerin minberlerde ve kürsülerde, Hz. Ömer'in de bir kızını diri diri toprağa gömdüğü ile ilgili bazı hikâyeler anlatıldığını görmekteyiz. Bu olay şu şekilde rivayet edilmektedir: Hz. Ömer ashâbtan bazıları ile oturduğu bir sırada önce güldü ardından hemen ağlamaya başladı. Orada bulunanlar bu gülme ve ardından ağlamanın sebebini sorunca Hz. Ömer: "Biz câhiliye döneminde kendisine tapmak için hurmadan putlar edinirdik acıktığımızda ise onu yerdik. İşte gülmemin sebebi budur. Ağlamamın sebebine gelince, benim bir kızım vardı onu diri diri gömmek için çöle gittim. Ben, onu gömeceğim çukuru kazmaya devam ederken o, sakalıma düşen toprağı silkeleyip temizliyordu ve ben onu diri diri toprağa gömdüm." İşin en garip kısmı ise yaptığımız araştırmalar neticesinde hiçbir siyer, Târîh ve Tabakât kitaplarında Hz. Ömer'in böyle bir şey yaptığı ile ilgili herhangi bir bilginin olmamasıdır. Ancak böyle bir rivayetin sadece bazı Şia kaynaklarında bulunması, bizi bu rivayetin özellikle Hz. Ömer'i karalamak amacıyla Şia tarafından uydurulduğu görüşüne götürmektedir.³³⁰ Bilindiği gibi Şia başta Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer olmak üzere birçok sahabeye hakaret edip

³²⁶ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1491.

³²⁷ Zübeyri, *Nesebu Kureyş*, 349-356; Abdusselam b. Muhsin Alu İsâ, *Dirâsâtu'n-Nakdiyye Fi'l-Merviyâtî'l-Varide Fi Şahsiyyeti Ömer b. Hattâb ve Siyasetihi'l-İdâriyye*, Medîne 2003, s. 248.

³²⁸ Ali İmrân, 3/140.

³²⁹ İnfîtar, 83/8-9.

³³⁰ Cezairî, Abdalbâkî Karane, *El-Vehmî ve'l Hakikî - fi Sîreti Ömer b. Hattâb*, Dâru't-Tefsîr, Kum ts. s. 39.

lanet etmektedir. Bu rivayetin sadece Şia kaynaklarında bulunması da bu görüşü desteklemektedir.

Hz. Ömer'in Hayatına baktığımızda, cahiliye döneminde evlendiği ilk eşi Zeynep bint Maz'ûn'dur. Ve bu hanımından da Hafsa, Abdullah ve Abdurrahman el-Ekber adlı çocukları doğmuştur.³³¹ İlk çocuğunun kız yani Hz. Hafsa olduğu ve Hz. Ömer'in o'nun ismi ile yani Ebû Hafs diye künyelendiğini görmekteyiz. Şayet böyle bir olay meydana gelmiş olsaydı, diri diri gömülen kızın en büyük kız olması gerekirdi. Ayrıca böyle bir olaydan, ne Hz. Ömer'in çocuklarının ne de aile fertlerinin hiç birisinin haberdar olmaması ve böyle bir olayın hiçbir akrabasından da rivayet edilmemesi, böyle bir vak'a'nın yaşanmadığını ortaya koymaktadır. Hz. Ömer'in, mensubu bulunduğu Adiy oğulları arasında da böyle bir âdetin olduğu bilinmemektedir. Çünkü Hz. Ömer'in kızkardeşi Fatıma'nın yaşayıp amcasının oğlu olan Saîd b. Zeyd ile evlendiğini ve iman ettiğini biliyoruz.³³² Hz. Ömer'in cahiliye döneminde içki içmesi ve mü'minlere acımasızca eziyet etmesi ile ilgili rivayetler en ince detayına kadar aktarılırken böyle bir olaya işaret dahi edilmeyişi, bunun uydurma olduğunu te'yid etmektedir.

³³¹ İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, s. 1527; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VII,132.

³³² İbn Hişâm, *Sîre*, I, 320-321; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 85-86

SONUÇ

İslâm'ın ikinci râşid halifesi kabul edilen Hz. Ömer, Fil olayından on üç sene sonra Mekke'de dünyaya gelmiştir. Soy, Hz. Peygamber (s.a.v.) soyu ile baba tarafından dokuzuncu göbekte Ka'b'ta birleşir. 'Adiy oğulları kabilesine mensubtur. Cahiliye döneminde dahi okuma yazma bilen az sayıda kşilerden biri olması, Mekke şehir devletinin sıfâre görevini yürütmesi, siyasi ve fizikî bakımdan önemli bir güce sahip olması Hz. Ömer'in öne çıkan vasıflarıdır. Müslümanların habeşistana yaptığı hicret ve sonrasında Hz. Peygamber'den (s.a.v.) gizlice dinlediği Kur'an onun kalbini İslam'a ısındırmıştır. O, risâletin altıncı yılında Müslüman olmuştur. Onun Müslüman olması hakkında her ne kadar değişik rivayetler varsa da; kesin olan onun Kur'an tilavetinden etkilenecek Müslüman olduğudur.

Cahiliye döneminde müşrikler tarafından da önemsenen bir şahsiyet olan Hz. Ömer, İslâm ile şereflendikten sonra gösterdiği üstün performans ile tarihi bir şahsiyet olmayı hak etmiştir. O Müslüman olduktan sonra sürekli Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanında olmuş ve sert mizacını İslam'ı ve Müslümanları korumak için müşriklere karşı kullanmıştır. Müslümanlar Medine'ye gizlice hicret ederken o, beraberindeki yirmi arkadaşıyla alenen hicret etmiştir.

Hz. Ömer Hz. Peygamber (s.a.v.) ile beraber bütün gazvelere katılmış, çok sayıda katıldığı seriyelerde komutan olarak görev almıştır. Kırtâs vakasındaki tutumu Rasûlullâh'ın (s.a.v.) rahatsız olmasını önlemeye yöneliktir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'e biat ederek büyük bir fitnenin önüne geçmiş, Yemâme'de bir çok Ku'an hafızının şehid düşmesiyle Kur'an sahifelerinin zayi olmasından endişe ederek Hz. Ebû Bekir'in Kur'an'ı cem' etmesini sağlamıştır.

Hz. Ebû Bekir'in vefatından sonra hilafete seçilen Hz. Ömer, idare anlayışını istişare temeli üzerine kurmuştur. Onun döneminde Suriye, Mısır ve İran gibi önemli yerler fethedilmiştir. Beytül mâl'in kurumsallaştırılması, Divânların tutulması, Şûra heyetinin kurulması, Teftiş Kurulu oluşturulması, Hicri takvimin kullanılması, Basra, Kûfe ve Fustat gibi yeni medeniyet merkezlerinin kurulması ve yargı (kaza) işlerini bir düzene koymak için valilerden ayrı ve bağımsız çalışan kadılar tayin edilmesi, Hz. Ömer'in devlet teşkilatlanmasına yönelik olarak gerçekleştirdiği önemli faaliyetlerdir.

Hiz. Ömer'in sosyal yaşantısına baktığımızda o, kız-erkek ayrımı yapmadan ailesini önemseyen birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınları ayıplayan bir toplumda özellikle kızı Hafsa'ya nispetle Ebu'l-Hafs olarak anılması onun kız çocuklarına verdiği değerin bir göstergesi sayılabilir. Bu durumda onun kızını diri diri gömdüğü hakkında yapılan anlatımlar temelsiz ve Şifler tarafından onu karalamaya matuf uydurma haberlerdir.

10 yıl 6 ay hilafet döneminin sonunda 63 yaşında Medine'de şehid edilmiştir. O, fıkıh, hadis ve tefsir ilminde öne çıkan sahâbilerden biri olmuş, adalet anlayışı ve hayatındaki zühdü, takvası ve Allah'ın dinindeki tavizsizliğiyle şöhret kazanmıştır.

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla Hiz. Ömer'in Zeynep bint Maz'un, Kureybe es-Suğrâ bint Ebî Ümeyye, Ümmü Külsüm bint Cervel, Cemile bint Sâbit, 'Atîke bint Zeyd, Ümmü Hakim bint el-Hâris, Ümmü Külsüm bint Ali, Lüheyve ve Fûkeyhe isimlerinde dokuz kadınla evlenmiştir. Hiz. Ömer'in bu eşlerinden Abdullâh, Abdurrahman el-Ekber, Ubeydullah, Zeyd el-Esğar, Âsım, İyâd, Zeyd el-Ekber, Abdurrahman el-Evsat ve Abdurrahman el-Esğar isimlerinde dokuz erkek ve Hafsa, Fatıma, Rukiyye, Zeynep, Safiyye, Cemîle, Aişe adlarında yedi kız olmak üzere toplam on altı çocuğu olmuştur.

Aile efradının en ünlüleri Hafsa ile Abdullah'tır. Abdullah b. Ömer, devlet bürokrasisinden uzak durmuş daha çok kendisini ilme vermiştir. O, Hiz. Osman dönemiyle birlikte İslâm toplumunu saran ve Hiz. Ali döneminde de devam eden siyasal krizlerde tarafsız kalmayı tercih etmiştir.

Kızı Hafsa, Haney-i Saadette, Hiz. Peygamber ile ilgili birçok olaya ışık tutmak suretiyle müslümanlara muallimelik yapmıştır. Onun, eşini her şeyden çok seven biri olduğu İlâ vakasından da anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Hiz. Ömer, şahsiyeti ve yaptığı hizmetlerle ailesinin yıldızı olmuş, oğlu Abdullah İslâmi ilimlerin inkişafına katkı sağlarken, kızı Hafsa, Hiz. Peygamber'in aile hayatına ayna tutarak sünnet-i seniyyenin aile boyutuna katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdusselam b. Muhsin Alu İ̇sâ, *Dirâsâtu'n-Nakdiyye Fi'l-Merviyyâti'l-Varide Fi Şahsiyyeti Ömer b. Hattâb ve Siyasetihi'l-İdâriyye*, Medîne 2003.
- Adnan Demircan, “Üçüncü Halife Osman'a Yöneltilen Bazı Eleştirilere Bâkullâni'nin Cevapları”, İstem, Yıl:4, Sayı:8, 2006.
- Ahmet b. Hanbel, *Fedâil'us-Sahâbe*, Dâru İbni'l-Cevziyye, (Thk. Vasiyyullah b. Muhammed Abbas), Riyâd 1999.
- Ahmet Turan Yüksel, “Emevîler Döneminde Abdullah b. Ömer”, İstem, Yıl:4, Sayı:8, 2006.
- Ağırman, Mustafa, *Hz. Peygamber'in Hanımları Tarafından Yakınları*, (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), Erzurum 2001.
- Aişe bint Abdurrahman, *Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları*, (Trc. İsmail Kaya), Uysal Kitab Evi, Konya 1994.
- Apak, Adem, *Anahatlarıyla İslâm Târîhi*, Ensar Yayın Evi, İstanbul 2011.
- Aşur, Kasım, *Feraidu'l-Kelam li'l-Hulefai'l-Kirâm*, Dâru Tavik, Riyad 1998.
- Ateş, Orhan, *Günümüz Umman İbadiyyesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniv., 2007.
- Azîmâbâdî, Şemsu'l-Hak, *Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Davûd*, Dâru'l-Hadîs, Kahire 2001.
- Belâzürî, Ahmet b. Yahyâ b. *Câbir*, *Kitâbu Cümel Min Ensâbi'l-Eşrâf*, (Thk. Suheyl Zekâr, Riyâd Ziriklî), Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996.
- *Futûhu'l-Buldan*, Beyrut 1987.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvali's-Sâhibi's-Şeria*, (Thk. Abdulmu'tî Kal'acî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 1988 (384-458)
- Bezzar, Ebû Bekir Ahmed b. 'Amr b. Abdulhâlık, *Müsned*, (Thk. Mahfuzurrahman Zeynullah), Muessesetu Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut 1988.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail *Sahîhu'l-Buhârî*, (Thk. Halîl b. Me'mun Şeyha) Dâru'l-Marife, Beyrut 2010, (194-256)
- Bûtî, Muhammed Said Ramazan, *Fıkhu's-Sîreti'n-Nebevî*, Dâru'l-Fıkr, Beyrut 1996.
- Cemel, İbrahim, *Zevcâtu'n-Nebî Muhammed ve Esrâru'l-Hikmeti fî Ta'addudihinne*, Mektebetu Vehbe, Kahire ts.
- Cezâîrî, Abdalbaki Karane, *El-Vehmî ve'l Hakîkî - fî Sîreti Ömer b. Hattâb*, Dâru't-Tefsîr, Kum ts.
- Çağatay, Neşet, *Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslâm Târîhi*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 1993.
- Çakan, İsmail Lütfü, "Cemîle bint Sabit", *DİA*, Cilt: VII, TDV Yayınları, İstanbul 1993.
- Çubukçu, Asri, "Atikebint Zeyd", *DİA*, Cilt: IV, İstanbul 1991, 73-74
- Ebû Şehbe Muhammed b. Muhammed, *es'Sîretu'n-Nebeviye fî Da'v'il-Kur'âni ve's-Sünne*, Dâru'l-Kalem, Dımaşk 2009.
- Ebû Bekir b. El-Arabi, *el-A'vasım Mine'l-Kavasım*, Dâru'l-cil, Beyrut 1987.
- Ertürk, Mustafa, "Ubeydullah b. Ömer b. Hattâb", *DİA*, TDV, İstanbul 2012.
- Fâruk, Mecdî Lavi, *el-İdâretu'l islâmiye fî ahdi Ömer b. Hattâb*, Lübnan 1998.
- Ğürsî, Muhammed Sâlih, *Faslu'l-Hitâb Fi Mevâkifi Ashâb*, İstanbul 1990.
- Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdillâh, *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, Dâru'l-Marife, Beyrut ts.
- Halebî, Ali Burhaneddin, *İnsânu'l-Uyûn*, Mektebetu Mustafa el-Baba, Mısır 1964.
- Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev. Mehmet Yazgan) Beyan Yay. İstanbul 2011.
- Hasan, H. İbrahim, *Târîhul-İslâm*, Mısır 1979.
- Heysemî, Nurettin Ali b. Ebî Bekir, *Mecmau'z-Zevâid*, Dârû'l-Kutubi'l-Arabi, Beyrut 1982.
- Hudurî, Muhammed, *Nûru'l-Yakin fî Sîreti Seyyidi'l-Murselîn*, (Thk. Ali Abdulmecîd Ebû'l Hayr) Dâru'l-Hayr, Beyrut 1996.

Hüseyin b. Abdurrahman, *Câmi'u A'hbâri'n-Nisâ*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd 2004.

Hüseyin Mu'nis, *Târîhu Kureyş*, Dâru's-Suûdiyye, Medîne ts.

İbn Abdilberr, *el-İstî'âb fî Ma'rifet'l-Ashâb*, (Thk. Adil Murşid) Dâru'l A'lam, Umman 2002.

....., *Sîretu'r-Resûl*, (Thk. Mustafa Dib'ul-Buğa), Dâru'l-Mustafa, Dımaşk 2003.

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, (Thk. Muhammed Avvame), Dâru'l-Kible, Beyrut 2006.

İbn Hacer el-'Ahmet b. Ali el-'Âskalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, (Thk. Sıdkî Cemîl el-'Attar) Dâru'l-Fikr, Beyrut 2001.

....., *Takrîbu't-Tehzîb*, Dâru'l-'Asime, Kahire ts. .

İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebevî*, (Thk. Mustafa es-Saka), İbrahîm el-İbyarî, Abdulaziz Şelebî) Dâru'l Marife, Lübnan 2009.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail, *el-Fusûl fî Sîreti'r-Rasûl*, (Thk. Muhammed el-'Îd el-Hartavî, Muhyiddin Mustû) Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut 2010.

....., *el-Bidâye ve'n-Nihâye fî't-Târîh*, (Thk. Sıdkî Cemîl el-'Attar), Dâru'l-fikr, Lübnan 1997.

İbn 'Asâkir, *Kitabu'l-Arba'in fî Menakibi Ümmehati'l- Mü'minin*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1986.

....., *Târîhu Medîneti Dımaşk*, (Thk. Ömer b. Ğarame el-Ömerî), Dâru'l Fikr, Beyrut 1997, 499-571

İbn Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, (Thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetu'l-Hancı, Kahire 2001.

İbnü'l-Esîr, İzzüddîn, *Üsdül-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrut 2012.

....., *el-Kâmîl fî't-Târîh*, (Thk. Ömer Abdusselam Tedmurî), Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 2006, 555-630.

İbnu'l-'Arabî, Ebû Bekir, *el-'Avasım Mine'l-'Kavâsım*, (Thk. Muhibu'd-Din el-Hatip), Dâru'l-cîl, Beyrut 1987, 468-532.

- İbnu'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman, *Sıfatı's Safve*, (Thk. Ahmet b. Ali), Dâru'l Hadis, Kahire 2000, 510-597.
-, *Menâkibu Emiri'l- Mü'minin Ömer B. Hattâp*, Dâru İbni Haldun, İskenderiye, 510-597.
- İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmet b. Abdullah, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiya*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 1988.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *A'lam'un-Nisâ*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1959.
- Kal'acî, Muhammed Revvâs, *Mevsû'atu Fıkhı Ömer b. el-Hattâb*, Mısır 1981.
- Kandemir, M. Yaşar, "Abdullah b. Ömer", *DİA*, Cilt: I, İstanbul 1998.
- "Asım maddesi" *DİA*, Cilt: III, İstanbul 1991.
- Koçak, Muhsin, "*Ömer Maddesi*", *DİA*, Cilt: XLIV, İstanbul 2007.
- Köksal, M. Asım, *İslâm Târîhi*, Köksal Yayıncılık, İstanbul ts.
- Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Camu' li Ahkâmi'l-Kur'an*, (Thk. Abdurrezzak el-Mehdî), Dâru'l-Kitabi'l- Arabi, Beyrut 2004.
- Martı, Huriye, "Ümmü Külsüm bint Ali", *DİA*, Cilt: XLII, TDV Yayınları, İstanbul 2012.
- Mehmet Azimli, "*Hulefâ-i Râşidîn Dönemi Halife Seçimleri*", Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VII (2007) Sayı 1.
- Mehmet Şimşir, "*Râşid, Halifeler Döneminde İdare Sistemi ve Divan Teşkilatı*", İstem, Yıl:3, Sayı:6, 2005.
- Mes'ûdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin b. Ali, *Mürüccü'z-Zeheb*, Cilt: I-IV, Mısır 1964.
- Mizzî, Cemaluddîn Ebû'l-Haccâc Yusuf, *Tehzîbu'l-Kemâl, fî Esmâi'r-Ricâl*, (Thk. Beşşar 'Avvad Ma'ruf), Muessetu'r -Risâle, Beyrut 1992, (h.654-742).
- Muhammed Rîdâ, *Muhammed Rasûlullâh*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Kahire 1966.
- Müslim, İbn Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, (Thk. Muhammed Fuad *Abdulbakî*), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut.
- Neccâr, Abdulvehâb, *el-Hulefâu'r Râşidûn*, Dâru'l-kalem, Beyrut 1986.

- Nedvî, Ebû Hasan Ali, *es-Sîretü'n-Nebevî*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk 2010.
- Nevevî, Ebî Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *Şerhu Sahîhi Müslim*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1995.
- Nu'mânî, Şibli, *Bütûn Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdâresi*, (Trc. Talip Yasar Alp), İstanbul ts.
- *Son Peygamber Hz. Muhammed*, (Çev. Yusuf Karaca) İz Yay., İstanbul 2012.
- Rıza Savaş, "Râşid Halifeler Arasındaki Akrabalık Bağları", İstem, Yıl:3, Sayı:6, 2005.
- Sâbûnî, Ali, *et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 'Âlemü'l-Kütüb, Lübnân 1985.
- *Muhtasar Tefsîru İbn Kesîr*, Dersaadet. Byy. ts.
- Safadî, Salahattin Halil b. Aybek, *el-Vâfî bi'l-Vefiyât*, (Thk. Ahmed el-Arnâvut, Türkî Mustafa), Dâru İhya'i-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 2000.
- Said Havva, *el-Esâs fî's-Sünne ve Fıkhuhâ es-Sîretü'n-Nebevî*, Dâru's-Selâm, Kâhire 1995.
- Sallâbî, Ali Muhammed, *Sîret'u Emîru'l-Mü'minîn Ömer b. Hattâb*, Dâru'l-Marife, Beyrut 2006.
- Sâlih, Sübhî, *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlim Li'l-Melâyîn, Lübnân 2009.
- San'ânî, Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmâm, *el-Musannef*, (Thk. Habibu'r-Rahman el-'Azamî), el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut 1970.
- Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB. Yay. Ankara 2011.
- Suyûtî, Celaleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekir, *Târîhu'l-Hulefâ*, (Thk. Komisyon), Dâru's-Sekâfe, Lübnan ts.
-, *el-İtkân Fî Ulûmi'l-Kur'ân*, (Thk. Fevvâz Ahmed Zümerlî) Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Lübnan 2001.
- Şâkir, Mahmut, *Târîhu'l-İslâm*, Mektebetu'l-İslâm, Beyrut 1991.
- Taberî, Muhibbuddîn Ebû Cafer Ahmed b. Abdullah *Riyâdu'n Nadira fî Menâkibi'l-Aşere*, (Thk. Abdulmecid Tam'a Halebî), Mısır 1951.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Târîhu'l-Ümeme ve'l-Mülûk*, (Thk. Ebû Suheyb el-Kermî) Dâru'l-Maarif, Mısır 1962.

- Tirmizî, Muhammed b. Îsâ b. Sevre, *el-Câmi'u's-Sahih*, Dâru'l Kutubi'l-İlmiye, Lübnan 2005.
- Uraler, Aynur, "Ümmü Hakîm", *DİA*, Cilt: XLVIII, TDV Yayınları, İstanbul 2012.
- Vâkidî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Kitâbu'l-Meğâzî*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1984.
- Yıldırım, Suat, *Anahatlarıyla Kur'an'ı Kerîm ve Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensâr Yayınları, İstanbul 2009.
- Zebîdî, Zeynuddin Ahmet b. Ahmet b. Abdüllhafız, *Sahihi Buhârî Muhtasarı Tecrid-i SarihTercemesi*, Cilt: I, DİB, Ankara 1987.
- Zehebî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmet b. Osman, *Târîhu'l-İslâm ve Vefiyâtu'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1991.
-, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ* (Thk. Hassan b. Abulmennan), Beytu'l Efkari'd-Duvelî, Lübnan 2004.
-, *el-Muğni fi'd-Du'afâ*, (Thk. Nureddin Itr), İhyâu Turâsi'l-İslâmî, Katar ts.
- Zübeyrî, Ebû Abdillâh Musab b. Abdillâh, *Nesebu 'Kureyş*, Dâru'l Ma'rife, Kâhire 1951.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	İsmail KAYA
Doğum Yeri ve Tarihi	10.05.1978
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	Arapça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim	
E-Posta Adresi	İkaya319@hotmail.com
Tarih	16.08.2013